

5 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuze'eg kar Moizez Izaew wanupe kury. — Awa Zuze izuapyapyr umume'u ze'eg azeharomoete har wà. Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg nezewe Zeropez tazyr wanehe. 6 Kuzà upuner awa wemimutar hereko haw rehe umen romo nehe, aze a'e awa wiko tu iànàm romo nehe. 7 Nezewe mehe Izaew waiwy noho kwaw pitài Izaew ta'yr izuapyapyr wapo wi amo pe nehe. Tuwe Izaew ta'yr wazuapyapyr upyta u iziwy rehe wà nehe. 8 Kuzà ywy Izaew ta'yr izuapyapyr waiwy pehegwer hereko har wereko putar awa u iànàm umen romo wà nehe. 9 Nezewe mehe Izaew upyhyk putar uwipy ywy

pitàitàigatu wà nehe. Noho kwaw amo ae Izaew ta'yr izuapyr ipo pe nehe. Ta'yr wazuapyr upyta putar uwy rehe pitàitàigatu wà nehe.

10-11 Na'e Zeropez tazyr Makira, Xiza, Ogira, Miwka, Noa weruzar Moizez ze'eg wà. Wereko ututyr wa'yr wà umen romo wà. 12 Wereko Manaxe Zuze ta'yr izuapyr umen romo wà. Waiwy upyta u iànàm wapo pe nehe.

13 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e omono ko ze'eg teko Izaew izuapyapyr wanupe Moaw ywytyr heta 'ymaw rehe Zotàw yrykawhu huwake Zeriko henataromo wanekon mehe. Umume'u Moizez pe. Moizez umume'u teko wanupe.

IMUME'U WI HAW

MOIZEZ IZE'EGAW PITÀI HAR

1:1—4:43

Uzypyrog Moizez mitài haw rupi uze'eg haw rehe teko wanupe

1 Moizez uze'eg teko Izaew izuapyapyr wanupe wyxiguhu Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har kwarahy ihemaw kutyr har rehe waneko mehe a'e. Umuapyk uze'eg ko pape rehe. Izaew wiko wwyàpyznaw Zotàw yrykawhu iwrykaw rehe Xupe tawhu huwake wà. Pàrà tawhu upyta wapehegwer rehe. Amo tawhu upyta inugwer wapehegwer rehe wà: Topew, Iràmà, Azerot, Ni-Zaw. 2 Aze amo oho Xinaz ywytyr wi Kanez-Maranez pe nehe, aze oho pe Enom ywy ahaw paw rupi wytyruhu heta haw rupi nehe, umumaw putar 11 'ar wata pà nehe.

3 Teko Izaew izuapyapyr uhem Ezit ywy wi wà. Na'e umumaw 40 kwarahy wyxiguhu rehe wata e pà wiko e pà wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u amo uze'eg Moizez pe. — Emume'u Izaew wanupe nehe, i'i izupe. 11 haw zahy rehe pitài haw 'ar mehe Moizez umume'u Tupàn ze'eg paw rupi Izaew wanupe kury. 4 Moizez uzapo amo ma'e a'e 'ar henune a'e: Weityk Xeom Amohe

wanuwiawete Ezemon tawhu pe har, weityk Og Màmà wanuwihawete Atarot tawhu pe har Enezez pe har no. 5 Izaew Moaw ywy rehe Zotàw yrykawhu ikupe kutyr kwarahy ihemaw kutyr waneko mehe Moizez uzypyrog Tupàn ze'eg teko wanupe imume'u pà kury.

6 — Xinaz ywytyr ipy pe zanereko mehe Tupàn Zanezar uze'eg nezewe zaneve a'e. — Pemumaw 'ar tetea'u xe. 7 Pehem peho xe wi Amohe waiwy wytyruhu hereko har kutyr nehe. Peho amogwer wyypehegwer wwyàpyznaw Zotàw yrykawhu iwrykaw rehe har wakutyr nehe no. Peho wytyruhu kutyr nehe. Peho ywytyr heta 'ymaw Zuta ywy rehe har kutyr nehe no. Peho wyypehegwer kwarahy ihemaw awyze har kutyr har kutyr nehe no. Peho Mezitehàn yryhu kutyr nehe no. Pepyhyk Kànàà ywy paw rupi nehe, ywytyr Irimano ywy rehe har pe, kwarahy heixe haw awyze har kutyr peho pà nehe, yrykawhu uhua'u ma'e Ewparat her ma'e kwarahy ihemaw kutyr peho pà nehe no. 8 Pexak ywy peme heremimono ràm pe pe kury. Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e amume'u a'e ywy Àmàràaw pe, Izak pe no, Zako pe no. Peipy romo wanekon wà. — Amono putar ko ywy

peme nehe, pezuapyapyr wanupe nehe no, a'e wanupe. A'e rupi, pepyhyk peho nehe kury.

Wexaexak Moizez upytywà àràm wà

9 Na'e Moizez uze'eg wi teko wanupe kury. — Xinaz ywytyruhu ipy pe zanereko mehe amume'u ko ma'e peme ihe. — Ihe zutyka'i napuner kwaw penehe hezekaiw haw rehe. **10** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pemueta tetea'u kar a'e. Kutàri peneta haw nuzawy kwaw zahytata ywak rehe har waneta haw kury. **11** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar a'e nehe, tuwe pemueta tetea'u wera'u kar nehe. Tuwe peneko àwàm nuzawy kwaw miw peneko haw ko 'ar rehe har nehe. Tuwe umur uze'egatu penehe wemimume'u kwer rupi katete nehe. **12** Heta tetea'u ma'e imuàgà'ym pyràm teko wainuinuromo wà. Heta tetea'u zeàmàtyry'ymaw wainuinuromo wà no. Ihe zutyka'i napuner kwaw a'e ma'e paw wamuàgà'ymaw rehe ihe nehe. **13** A'e rupi pitàitàigatu Izaew ta'yr wazuapyapyr uzemona'og ma'e wexaexak putar awa wà nehe. Tuwe wiko ma'e kwaw katu har romo wà nehe. Tuwe ukwaw ma'e iapo katu haw wà nehe no. Nezewe mehe amuigo kar putar penuwihaw romo ihe wà nehe.

14 Uze'eg wiwi Moizez wanupe. — Ikatu putar neremimume'u kwer iapo àwàm nehe, peze ihewe a'e 'ar mehe. **15** A'e rupi apyhyk Izaew ta'yr wazuapyapyr wanuwihaw ma'e kwaw par ma'e iapo haw ikwaw par ihe wà, penuwihaw romo wamuigo kar pà ihe wà. Amo wiko 1.000 awa wanuwihaw romo wà. Amo wiko 100 awa wanuwihaw romo wà. Amo wiko 50 awa wanuwihaw romo wà. Amo wiko 10 awa wanuwihaw romo wà. Aexaexak amo tuwihaw peme pitàitàigatu ihe wà no. **16** A'e 'ar mehe we azapo kar ma'e tàmuz wanupe ma'e muàgà'ymar wanupe. — Pemuàgy'ygatu teko wazeàmàtyry'ymaw paw rupi nehe. Aze mokoz Izaew werur wàmàtyry'ymaw nerenataromo wà nehe, aze ru'u pitài Izaew pitài Izaew 'ym teko wainuromo wiko ma'e werur wàmàtyry'ymaw penenataromo wà nehe, pemuàgy'ygatu wazeàmàtyry'ymaw

nehe. **17** Peiko imunar 'ym ma'e romo nehe. Penemimuàgà'ym imume'u mehe pekatu nehe. Tuwe teko paw uzuawygatu penenataromo wà nehe, ikàg 'ym ma'e wà nehe, upuner ma'e wà nehe no. Pekiye zo amo wi nehe. Ta'e penemimume'u ur putar Tupàn wi nehe xe. Aze amo ma'e imuàgà'ymaw zawaiw katu peme nehe, perur ihewe nehe. Ihe amuàgà'ym putar nehe, a'e wanupe.

18 Nezewe a'e 'ar rehe amume'u penemiapo ràm paw peme ihe, i'i wanupe.

Amo Izaew oho

Kànà wà ywy rehe ume'e pà wà

19 Uze'eg wi Moizez teko wanupe. — Xiruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg zane. Zahem zaha Xinaz ywytyruhu wi. Amohe ywy ywytyruhu hereko har kutyr zaneho mehe pexak wyxygihu zaneremiahaw uhua'u haw. Pexak ikatu 'ymaw no. Iahykaw rehe zahem zazuwà Kanez-Maranez tawhu pe kury. **20** A'e pe zanereko mehe aze'eg peme. — Kutàri zaiko Amohe ywy ywytyruhu hereko har rehe kury. Tupàn Zanezar umur putar ko ywy zanewe nehe. **21** A'e rupi pepyhyk ko ywy peho nehe kury, Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar ize'eg rupi katete nehe kury. Pekiye zo ma'e wi nehe. Pepytuhegatu zo ma'e wi nehe, a'e peme. **22** Na'e pehem heruwake ihewe peze'eg pà paw rupi. — Aze mo ximono kar amo awa a'e ywy rehe imume'e kar pà zane, ikatu mo nezewe mehe. Umume'u mo zanerape ràm zanewe wà. Umume'u mo tawhu a'e ywy rehe har zanewe wà no, peze ihewe. **23** — Ikatu, a'e peme. Ame'e Izaew ta'yr wazuapyapyr wanche pitàitàigatu. Aexak pitài awa wainuromo har pitàitàigatu ihe wà. **24** A'e awa oho ywy ywytyruhu hereko har pe wà. Uhem wywàpyznaw Exeko her ma'e pe wà. Wexak wywàpyznaw rehe har wà. **25** Hexak ire uzewyr amo ma'e'a kwer a'e pe ipyhyk pyrer herur pà wà. — Ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar zanewe hemimur ikatu a'e, i'i zanewe.

26 Nezewe rehe we naperuzar kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ize'eg. Napepurupyhyk wer kwaw a'e ywy rehe. **27** Napepyhyk kwaw. Pepyta penàpuz pupe peze'eg zemueteahy pà. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e na'iakatuwawahy kwaw zanerehe a'e, peze izupe. — Zanererur Ezit ywy wi amo zauxiapekwer wanupe zanereityk kar pà a'e. Amohe zanezuka putar wà nehe. **28** Naxikwaw kwaw ko ywy zaneremipyhyk ràm. — Teko a'e ywy rehe har heta tetea'u wera'u zanewi a'e wà, i'i awa a'e ywy rehe ume'e ma'e kwer zanewe wà. — Ikàg wera'u zanewi wà no, i'i wà. — Tawhu waneko haw uhua'u wà. Heta pàrirogawtàtà ywak rehe uhem ma'e tawhu waiwyr. Uruexak awa iaiha katu ma'e a'e pe ure wà no, i'i zanewe. Zakyze waze'eg henu mehe, i'i wà.

29 Awazar waze'eg wanupe ihe. — Pepytuhegatu zo nehe. Pekyllze zo a'e teko wanuwi nehe. **30-31** Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar oho putar zanerenataromo a'e nehe xe. Uzàmàtry'yym putar a'e pe har zanerekuzaromo a'e nehe. Zanepytywà Ezit ywy rehe zanereko mehe a'e. Zanepytywà ywyxiguhu rehe zanereko mehe no. Pexak ikàgaw. Zanepytywà wi putar ko 'ar rehe nehe no. Pexak Zanezar ywyxiguhu rupi zanereraha awer. Nuzawy kwaw tu wa'yr heraha har zanewe. Wexak kar zanerape ràm tuweharupi zanewe no. Te zahem xe, a'e wanupe.

32 Nezewe rehe we napezeruzar kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e rehe. **33** Tuweharupi oho penenataromo tata upu'àm ma'e pupe pyhaw, ywàkun pupe 'aromo no. Uzapo nezewe haw tuweharupi peker àwàm peme hexak kar pà, penape ràm peme hexak kar pà no.

Tupàn uzepyk Izaew wanehe

34 Uze'eg wi Moizez. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e penenu peze'egahy mehe a'e. A'e rupi wikwahy ma'e imume'uahy pà uzeupe. **35** — Pe Izaew pe, peiko teko ikatu 'ym ma'e romo. A'e rupi ni amo peinuromo har tua'u

ma'e nuexak kwaw ywy ikatu ma'e peipy wanupe heremimume'u kwer wà nehe. **36** Karew Zepone ta'yr wexak putar a'e ywy a'e nehe, ta'e Karew uzeruzar herehe tuweharupi a'e xe. Hereruzar tuweharupi no. Wata a'e ywy rehe. Aiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e romo ihe. A'e rupi amono putar a'e ywy izupe nehe, izuapyapyr wanupe nehe no, i'i Tupàn a'e.

37 Pezapo ikatu 'ym ma'e. A'e rupi Tupàn wikwahy ihewe a'e no, ihewe uze'eg pà a'e no. Nereixe kwaw ywy imume'u pyrer pe nehe, i'i ihewe. **38** Nepytywà har Zuzue Nun ta'yr wixe putar a'e nehe. Emurywete kar Zuzue nehe. Ta'e wiko putar teko Izaew izuapyapyr wanuwihaw romo a'e nehe xe, a'e ywy rehe har waneityk mehe a'e nehe xe.

39 Na'e Tupàn uze'eg zanewe paw rupi a'e. — Pena'yr wiko kwarer romo wà. Aze wexak ikatu 'ym ma'e wà, nukwaw kwaw wà. Aze wexak ikatu ma'e wà, nukwaw kwaw wà. — Zaneàmàtry'yym upyhyk putar zanera'yr a'e wà nehe, peze pezeupe. Iahykaw rehe pena'yr wixe putar ywy heremimume'u kwer rehe nehe. Amono putar wanupe nehe. Wiko putar izar romo wà nehe. **40** Peata wiwi peho peiko ywyxiguhu rehe ywawhu Akaw her ma'e kutyr nehe, i'i zanewe.

41 Na'e pewazar Tupàn ze'eg ihewe. — Moizez, uruzapo ikatu 'ym ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe ure, newe ure no. Urepureruzar wer ize'eg rehe kury, zaneàmàtry'yym wazuka putar pà zane kury, peze ihewe. Na'e pitàitàigatu pezemuàgà'ym zeàmàtry'yymaw rehe kury. — Nazawaiw kwaw teko ywytyruhu rehe har waneityk àwàm zanewe nehe, peze pezeupe.

42 Nezewe rehe we Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Emume'u ko heze'eg Izaew wanupe nehe, i'i ihewe. — Peho zo a'e pe nehe. Pezàmàtry'yym zo a'e teko pe wà nehe. Ta'e naha kwaw penupi ihe nehe xe. Peàmàtry'yym peneytyk putar wà nehe, ere wanupe nehe, i'i ihewe. **43** Nezewe rehe we napezekaiw kwaw herehe. Nan. — Uruiko wera'u newi ure, peze ihewe. Naperuzar kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ize'eg.

Peixe peho ywy ywytyruhu hereko haw rehe. **44** Na'e Amohe a'e ywy rehe har uhem wà pekutyr wà. Nuzawy kwaw hàiru tetea'u uzemona'ogahy ma'e wà. Pezàn wanuwi. Amohe uzàn penaikweromo Enom ywy rehe wà. Peneityk Oroma tawhu pe wà. **45** Na'e pezewyr pepytywà àwàm henoz pà Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe. Nezewe rehe we nuzekaiw kwaw penehe a'e. **46** A'e re ximumaw 'ar tetea'u Kanez pe.

Izaew wiko teko heta 'ymaw pe wà

2 ¹Uze'eg wi Moizez teko wanupe. — Na'e zata wiwi zaha zaiko ywyxiguhu rupi ypawhu Akaw her ma'e kutyr Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg rupi katete. Ximumaw 'ar tetea'u zaneata e pà Enom ywy ywytyruhu hereko har rehe. ²Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. ³Pemumaw 'ar tetea'u peata e pà ko rupi. Peho kwarahy heixe haw awyze har kutyr nehe kury, i'i ihewe. ⁴ — Emume'u ko heze'eg teko wanupe kury, i'i ihewe. — Peahaw putar Enom ywy nehe. Peànàm Ezau izuapyapyr wiko izar romo wà. Ukyze putar pewi wà nehe. Nezewe rehe we peme'egatu wanehe nehe. ⁵ — Peneityk àrà m romo uruiko ure nehe, peze zo wanupe nehe. Namono kwaw waiwy peme nehe, ni ipehewera'i namono kwaw peme nehe. Ta'e amono Enom ywy Ezau izuapyapyr wanupe ihe xe. ⁶ Aze nuhyk kwaw peme nehe, pepuner penemi'u rà m ime'eg kar haw rehe wanuwi nehe. Pepuner 'y ime'eg kar haw rehe wanuwi nehe no.

⁷Pema'enukwaw katu ko ma'e rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar omono uze'egatu penemiapo kwer nà nàn a'e. Naheharaz kwaw penehe 40 kwarahy imumaw mehe ko ywyxiguhu uhua'u ma'e rehe peata mehe a'e. Uzekaiw penehe tuweharupi. Aze nuhyk kwaw ma'e peme, umur peme a'e.

⁸Nezewe zamàmàn Enom ywy izywy. Zahem Erat wi Eziom-Zemer piar wi. Zemer wi Yryhu Umàno Ma'e Kwer pe iho haw wi zane. Zaha Moaw ywyxiguhu piar rupi. ⁹Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg

ihewe. — Ezàmàtry'ym zo Moaw izuapyapyr ne wà nehe. Wiko Iro izuapyapyr romo wà. Peho zo waàmàtry'ym pà nehe. Amono Ar tawhu wanupe ihe. Namono kwaw waiwy pehewer peme nehe, i'i ihewe.

¹⁰Kwehe mehe amo teko iaiha ma'e Emim her ma'e wiko Ar pupe wà. Waiha haw nuzawy kwaw Anaki waiha haw. Anaki wiko amo teko iaiha katu ma'e romo wà. **11** — Hepai, i'i teko Anaki wanupe wà, Emim wanupe wà no. — Emim, i'i Moaw a'e teko wanupe wà. **12** A'e 'ar rehe Ore izuapyapyr wiko Enom ywy rehe wà. Ezau izuapyapyr umuhem kar Ore a'e wi wà. Umumaw wà. Wiko waiwy rehe wà. Kwarahy tetea'u pawire Izaew omono kar teko ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimume'u kwer wi wà, hehe wixe mehe wà. Ezau uzapo nezewegatete haw a'e 'ym mehe Enom ywy rehe wà no.

¹³Na'e xiahaw Zerez yrykaw zaha Tupàn ze'eg rupi. ¹⁴Zahem Kanez-Maranez wi. Ximumaw 38 kwarahy zaneata pà ywyxiguhu rehe. Na'e xiahaw Zerez yrykaw. A'e kwarahy rehe uzeapo ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimume'u kwer. Awa tua'u ma'e zeàmàtry'ymawhu pe oho haw rehe upuner ma'e paw umàno a'e kwarahy rehe wà. ¹⁵Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko wamrypar 'ym romo. Uzuka oho wanereko wà. Te ni pitài nuikuwe kwaw Izaew wanezapaw pe wà.

¹⁶A'e awa wamàno pawire ¹⁷Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. ¹⁸Kutàri eho Ar tawhu Moaw ywyzaw huwake har rupi kury. ¹⁹Amon Iro izuapyapyr waiwy pe nehem mehe ezàmàtry'ym zo ne wà nehe. Eho zo waàmàtry'ym pà nehe. Amono Amon ywy wanupe ihe. Namono kwaw ni pitài waiwy pehewer peme nehe.

²⁰ — Hepai waiwy, i'i teko ko ywy wanupe wà no. Kwehe mehe teko iaiha katu ma'e wiko ko ywy rehe wà. Hepai waner romo wà. — Zàzumi, i'i Amon a'e teko wanupe wà. **21** Heta tetea'u wà. Iaiha katu wà. Ikàg Anaki wazàwe wà. Tupàn umumaw Zàzumi wà.

Amon upyhyk waiwy wà hehe wiko pà wà no. **22** Tupàn uzapo nezewegatete haw Enom Ezau izuapyapyr wanupe no. Umumaw Orew wà. Enom upyhyk waiwy wà hehe wiko pà wà. Te ko 'ar rehe wiko hehe wà. **23** Kereta ywy rehe har uzapo nezewegatete haw wà no. Uhem oho Kereta yrypyo'ò wi wà. Wixe Awi waiwy Mezitehàn yryhu izywyr har rehe wà. Na'e oho kwarahy ihemaw awyze har kutyr Kaz tawhu pe uhem pà wà. Kereta ywy rehe har umumaw Awi wà. Wiko tawhu waiwy rehe har wapupe wà.

24 Xiahaw Moaw ywy zaha. Na'e Tupàn uze'eg zanewe. — Peho wiwi peiko nehe. Peahaw Aronon yrykawhu nehe. Ta'e aityk kar putar Xeom Amohe wanuwihawete peme ihe nehe xe. Wiko Ezemon tawhu pupe a'e. Pezàmàtry'ym Xeom pe wà nehe. Pepyhyk iziwy nehe, i'i zanewe. **25** Na'e Tupàn uze'eg ihewe. Ko 'ar henataromo amukyze kar putar teko ywy nà'nànar pewi ihe wà nehe. Teko paw ukwaw putar pekàgaw wà nehe. Penehe ze'egaw henu mehe ipytuhegatu putar paw rupi wà nehe. Uryryryz putar ukyze pà wà nehe, i'i izupe.

Izaew upyro Xeom wakàgaw wanuwi wà

26 Uze'eg wi Moizez. — A'e re Kenemot wyxygihu rehe zanereko mehe amono kar heze'eg tuwihawete Xeom pe. — Tuwe uruiko pemyrpar romo nehe, a'e izupe. **27** — Tuwe uruahaw neywy nehe. Xo pe rupi zo uruata putar nehe. Nuruhem kwaw izuwi nehe. **28** Oromono putar temetarer ureremi'u hekuzaromo ma'ywa tykwer hekuzaromo nehe, ihyk 'ym mehe urewe nehe, a'e izupe. Xo neywy ahaw paw zo uruputar uruiko. **29** Urehe wer Zotàw yrykawhu pe. Na'e uruahaw putar a'e yrykawhu ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e urezar urewe hemimur nehe. Ezau izuapyapyr Enom ywy rehe har a'e wà, Moaw izuapyapyr Ar rehe har a'e wà no, wahaw kar uiwy urewe a'e wà, a'e izupe. **30** Tuwihawete Xeom nuwahaw kar kwaw uiwy zanewe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umuàtà

Xeom ipy'a a'e xe. Nuweruzar kar kwaw uze'eg izupe. Uzapo nezewe haw a'e, ta'e ipureityk kar wer tuwihawete Xeom rehe zanewe a'e xe. Ipurupyhyk kar wer iziwy zanewe no. Te kutàri zaiko a'e ywy izar romo.

31 Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe kury. — Exak heremiapo rà'm nehe. Aityk kar putar Xeom newe nehe. Ezàmàtry'ym eho na'arewahy nehe kury. Epyhyk iziwy nehe, i'i ihewe. **32** Xeom uhem weko haw wi wemiruze'eg zauxiapekwer wanupi zaneàmàtry'ym pà Zaxa tawhu pe kury. **33** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar weityk kar zanewe wà. Xityk Xeom zane. Xityk ta'yr zane wà no. Xityk hemiruze'eg zauxiapekwer paw zane wà no. **34** Ximumaw waneko haw tawhu paw no. Xiuka teko paw rupi zane wà: awa wà, kuzà wà, kwarearer wà, kuzàtàgwer wà. Ni pitài nuhem kwaw wà. **35** Xipyhyk waneimaw tapi'ak zane wà. Xipyhyk wama'e hekuzar katu ma'e tawhu pupe zaneremixak kwer no. **36** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar weityk kar tawhu paw zanewe wà: Zazyppyrog Aroer tawhu pe Aronon ywyàpyznaw huwake har pe. Xityk tawhu ywyàpyznaw rehe har no. Xipyhyk tawhu zaha zaiko te Zireaz ywy rehe zane wà. Xipyhyk tawhu paw rupi zane wà. Heta pàrirogawtàtà amo tawhu waiwyr. Xityk te a'e tawhu zane wà no. **37** Nazaxe kwaw ywy Amon izuapyapyr waneko haw pe. Naxityk kwaw tawhu Zamok yrykawhu izywyr har zane wà. Naxityk kwaw tawhu ywy wytyruhu hereko har rehe har wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umume'u amo ywy zanewe no. — Peityk zo tawhu a'e ywy rehe har pe wà nehe, i'i zanewe. Naxityk kwaw tawhu a'e ywy rehe har wà.

Izaew upyro Og ikàgaw izuwi wà

3 ¹Uze'eg wi Moizez. — A'e re zaha kwarahy heixe haw awyze har kutyr Màxà ywy rehe. Og Màxà ywy rehe har wanuwihawete uhem weko haw wi

wemiruze'eg zauxiapeker wanupi zaneàmàtry'ym pà Enerez tawhu pe kury. **2** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Ekyze zo nehe. Ta'e aityk kar putar Og newe nehe xe. Ereityk putar hemiruze'eg zauxiapeker ne wà nehe no. Erepyhyk putar iziwy nehe. Ereityk Xeom Amohe wanuwihawete Ezemon pe wiko ma'e. Ereityk putar Og nezewegatete nehe no, i'i ihewe.

3 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar weityk kar Og zanewe a'e. Xityk hemiruze'eg zauxiapeker paw zane wà no. Ni pitài nuikuwe kwaw wà. **4** Xityk tawhu Arakome rehe har paw rupi zane wà. Màxà wyy rehe tuz. Og wiko izar romo. Heta 60 tawhu wà. **5** Paw rupi heta pàrirogawtàtà uze'pyro haw romo wà. Xityk tawhu pàrirogawtàtà hereko 'ymar tetea'u zane wà no. **6** Ximumaw paw rupi zane wà. Xiuka teko paw Xeom Ezemon wanuwihawete heityk mehe zane wà. Nezewegatete xiuka teko paw Og heityk mehe zane wà no: awa wà, kuzà wà, kwarearer wà, kuzàtàigwer wà. **7** Xipyhyk waneimaw tapi'ak zane wà. Xipyhyk wama'e hekuzar katu ma'e tawhu pupe zaneremixak kwer no. **8** Nezewe xipyhyk a'e mokoz Amohe wanuwihawete waiwy a'e 'ar mehe zane wà. Zotàw yrykawhu ikupe kutyr kwarahy ihemaw kutyr tuz. Uzy'pyrog Aronon yrykawhu pe Eremon wyytyruhu pe oho pà no. **9** — Xirion, i'i Xitom tawhu pe har Eremon wyytyruhu pe wà. Xenir, i'i Amohe izupe wà. **10** Xipyhyk tawhu wyyapypepaw rehe har paw zane wà. Xipyhyk Zireaz wyy rehe har paw zane wà no. Xipyhyk Màxà wyy rehe har paw zane wà no. Xipyhyk amo wà no: Xawka, Enerez. Màxà rehe kwarahy ihemaw kutyr wanuz wà.

11 Og Màxà wanuwihawete wiko iaiha katu ma'e Hepai her ma'e wanuwihawete iahykaw rehe har romo a'e. Uhua'u hupaw. Heta 4 met ipuku haw pe. Heta 1,8 met ipuyu uhu haw pe. Teko Hama tawhu Amon wyy rehe har omonokatu hupawer wà. Te kutàri erepuner hexakaw rehe no.

Amo Izaew kwarahy ihemaw kutyr har 'yrykaw Zotàw iwyr har wà

12 Uze'eg wiwi Moizez a'e kury. — Xipyhyk wyy Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har kwarahy ihemaw kutyr har. Na'e amono amo wyy pehegwer Humen izuapyapyr wanupe ihe. Amono amo wyy pehegwer Kaz izuapyapyr wanupe no. A'e wyy upyta Aroer ikupe kutyr kwarahy heixe haw awyze har kutyr wyyàpyznaw Aronon yrykawhu izywywyr har rehe. Omono Zireaz wyy wyytyruhu hereko har ipehegwer wanupe nehe. Omono tawhu a'e wyy rehe har wanupe wà no. **13** Omono Zireaz wyy ikurer Manaxe izuapyapyr wanupe. Omono Màxà wyy paw wanupe no. A'e 'ym mehe Og wiko tuwihawete romo a'e pe. Omono Arakome wyy wanupe no. — Hepai waiwy, i'i teko Màxà wyy nànan wà. **14** Zair Manaxe izuapyr upyhyk Arakome wyy paw a'e. (Màxà her inugwer a'e.) Iziwy oho Zezur wyyzaw pe. Oho Maaka wyyzaw pe no. Omono uwer tawhu a'e wyy rehe har wanehe. — Zair tawhu wà, i'i teko a'e tawhu wanupe te ko 'ar rehe wà.

15 Amono Zireaz wyy Makir iànàm wanupe. **16** Amono wyypehegwer Humen izuapyapyr wanupe, Kaz izuapyapyr wanupe no. Waiwy oho Zireaz wyy wi kwarahy ihemaw awyze har kutyr wyyàpyznaw Aronon yrykawhu izywywyr har pe. Kwarahy heixe haw awyze har kutyr waiwy oho Zamok yrykawhu pe. Zamok upyta Amon waiwyzaw izywywyr a'e. **17** Kwarahy heixe haw kutyr waiwy oho Zotàw yrykawhu pe. Uzy'pyrog Karirez yryhu pe kwarahy heixe haw awyze har kutyr. Oho Yryhu Umàno Ma'e Kwer pe kwarahy ihemaw awyze har kutyr. Oho Piziga wyytyruhu pe kwarahy ihemaw kutyr no.

18 A'e 'ar mehe amume'u ko Tupàn ze'eg a'e Izaew izuapyapyr wanupe: Humen izuapyapyr wanupe, Kaz izuapyapyr wanupe, Manaxe izuapyapyr ipehegwer kwarahy heixe ihemaw kutyr har wanupe: Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur ko wyy Zotàw yrykawhu ikupe kutyr

har kwarahy ihemaw kutyr har peme a'e. Peiko izar romo kury. Tuwe awakwer upyhyk upuruzuka haw wà nehe kury. Tuwe wahaw Zotàw yrykawhu wànàm wanenataromo wà nehe. Upytywà putar waiwy rà m ipyhyk pà wà nehe. **19** Kuzà wà nehe, kwarearer wà nehe no, peneimaw tapi'ak wà nehe no, (heta tetea'u wà), upyta putar tawhu peme heremimono kwer pupe wà nehe. **20** Pepytywà peànàm pe wà nehe. Te upyhyk putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wanupe hemimono wà nehe. A'e ywy upyta Zotàw yrykawhu ikupe kutyr kwarahy heixe haw kutyr. Peiko katu peywy rehe kury. A'e pe nezewegatete waneko katu mehe pepuner pezewyr haw rehe nehe. Pepuner peywy heremimono kwer rehe peneko haw rehe xe Zotàw yrykawhu xe kutyr kwarahy ihemaw kutyr nehe, i'i Tupàn.

21 Aze'eg Zuzue pe no. — Erexak Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kwer a'e mokoz tuwihawete wanupe arer. Xeom Og waner wà. Uzapo putar nezewegatete haw ywy penemipyhyk rà m nà nà gatu nehe no. **22** Ekyze zo wanuwi nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nezar uzàmà try'ym putar penekuzaromo a'e wà nehe xe.

Tupàn numuixe kar kwaw Moizez Kànàà rehe

23 A'e 'ar mehe aze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe ihe. **24** O, hezar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. Erezypyrog nehua'u haw hexak kar pà ihewe, nepuner haw hexak kar pà ihewe no. Aiko neremiruze'eg romo ihe. Naheta kwaw amo tupàn agwer ma'e iapo har ukàgaw hexak kar har ywak rehe ywy rehe a'e. **25** Aenz ko ma'e newe. Eahaw kar Zotàw yrykawhu ihewe nehe. Tuwe aexak ywy ikatu ma'e yrykawhu ywaz har nehe. Hepurexak wer ywy ywytyruhu hereko har ipurà g eteahy ma'e rehe. Hepurexak wer ywytyr Irimano ywy rehe har rehe no, a'e izupe.

26 Tupàn wikahy ihewe, ta'e pezapo ikatu 'ym ma'e henataromo pe xe. Nuzapo kwaw ma'e hereminozgwer a'e. — Uhyk aipo kury

ty, i'i ihewe. — Eze'eg wi zo hehe ihewe nehe. **27** Ezeupir Piziga ywytyr rehe nehe. A'e pe nereko mehe eme'e kwarahy heixe haw awyze har kutyr nehe. Eme'e kwarahy ihemaw awyze har kutyr nehe no. Eme'e kwarahy ihemaw kutyr nehe. Eme'e kwarahy heixe haw kutyr nehe no. Eme'e ywy nà nà n nehe. Ta'e nereahaw kwaw Zotàw yrykawhu nehe xe. **28** Eruze'eg Zuzue nehe. Emukà g kar nehe. Emukà g kar ipy'a nehe. Ta'e wiko putar teko Izaew izuapyapyr wanuwihaw romo ko ywy neremixak ipyhyk mehe a'e nehe xe, i'i ihewe.

29 Na'e zapytu'u ywyà pyznaw tawhu Mete-Peor huwake har rehe kury.

Peruzar katu ze'eg nehe, i'i Moizez teko wanupe

4 ¹ Na'e Moizez uze'eg teko Izaew izuapyapyr wanupe. — Peruzar Tupàn ze'eg paw nehe. Pezapo hemiapo kar paw nehe no. Amume'u ize'eg iteko peme kury. Nezewe mehe peikuwe putar nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar umur putar ko ywy peme a'e nehe. Pepyhyk putar a'e ywy nehe. **2** Pemono zo amo ze'eg a'e ze'eg rehe we nehe. Pepyro zo amo ze'eg izuwi nehe. Peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemiapo kar paw nehe. **3** Pexak Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Peor ywytyruhu huwake hemiapo kwer pe. Amo zaneànàm umuwete Ma'aw a'e pe wà. Tupàn uzuka a'e teko paw rupi a'e wà. **4** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e rehe uzeruzar wiwi ma'e wikuwe kutà ri wà.

5 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hezar pemu'e kar ihewe a'e, uze'eg rehe wemiapo kar rehe a'e. Apumu'e ihe. Peruzar putar a'e ze'eg ywy penemipyhyk rehe peneko mehe nehe. Peiko putar izar romo nehe. **6** A'e rupi peruzar tuwe ko ze'eg paw nehe. Nezewe mehe amogwer teko wexak putar ma'e kwaw katu har romo peneko haw wà nehe. Ize'eg rehe teko waze'eg mehe a'e teko uze'eg putar nezewe wà nehe. — Azeharomote teko ikà g ma'e ko ywy rehe har ukwaw katu ma'e wà, i'i putar wà nehe.

7 Ni amo teko nuwereco kwaw uzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar zàwenugar wà. Zanezar upyta zanneruwake a'e. Aze xinoz ma'e izupe, zannerenu tuweharupi a'e. 8 Amono ize'eg peme kutàri ihe. Aipo heta amo teko agwer Tupàn ze'eg ikatuahy ma'e hereko har wà. 9 A'e rupi pezekaiv peneko haw rehe nehe. Pezeruzar tuwe hehe nehe. Peneharaz zo penemixak kwer wi nehe. Pemume'u pena'yr wanupe nehe, penemimino wanupe nehe no. 10 Pemume'u Xinaz wyytyruhu rehe uzeapo ma'e kwer wanupe nehe no. Peiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo a'e 'ar mehe. Uze'eg nezewe a'e 'ar mehe. — Emono'og 'aw teko herenataromo ne wà nehe. Wenu putar heze'eg wà nehe. Nezewe mehe ukwaw putar ihewi ukyze haw wà nehe. Umumaw putar u'ar paw ihewi ukyze pà wà nehe. Umu'e putar wa'yr nezewe haw rehe wà nehe no, i' ihewe.

11 Na'e peho Xinaz wyytyruhu ipy pe pepyta pà. Ipytunahy a'e pe. Ywàkun upyk paw rupi. Heta tata wyytyr apyr. Tata heny kwer uhem ywak rehe. 12 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg peme tata myter wi. Peinu ize'eg mehe. Napexak kwaw amo. Xo ize'eg zo penu. 13 Tupàn umume'u uze'eg penehe we wemiapo katu kwer peme. Weruzar kar a'e 10 wemiapo kar peme. A'e re umuapyk a'e 10 uze'eg itapew rehe. 14 A'e 'ar mehe we Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Emu'e Izaew heze'eg rehe heremiapo rehe ne wà nehe. Tuwe weruzar wyy wemipyhyk ràm rehe wiko mehe wà nehe. Wiko putar a'e wyy izar romo wà nehe.

Umumuranu teko tupàn a'u imuwete haw 'ym rehe wà

15 Uze'eg wi Moizez. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uze'eg peme tata myter pe wiko mehe Xinaz wyytyruhu rehe. Ize'eg mehe napexak kwaw a'e teko. Nezewe rehe we pezekaiv katu peneko haw rehe nehe. 16-18 Pezapo zo tupàn a'ua'u penemimuwete romo pe wà nehe. Pezapo zo ma'e hagapaw tupàn a'ua'u romo nehe: ni awa, ni kuzà, ni

ma'ea'yr, ni wiràmiri, ni ma'e wyy rehe wie rehe wata ma'e, ni pira. 19 Ywak rehe peme'e mehe pemuwete zo hehe har pe wà nehe: ni kwarahy, ni zahy, ni zahytata wà. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umuza'aza'ak ywak rehe har amogwer teko wanupe wamono pà wanemimuwete ràm romo a'e wà xe: kwarahy, zahy, zahytata wà. 20 Peiko teko Ezit wyy wi Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemipyro kwer romo. Ezit nuzawy kwaw tatahu ukaz ma'e peme. Pemuiço kar wemiruze'eg romo. Napemuigo kar kwaw amo hemiruze'eg romo. Azeharomoete wiko pezar romo. 21 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wikwahy ihewe ta'e pezapo ikatu 'ym ma'e pe xe. A'e rupi umume'uahy ko ma'e ihewe. — Nereahaw pixik kwaw Zotàw yrykawhu nehe, i' ihewe. — Nereixe pixik kwaw wyy ikatu ma'e Izaew wanupe heremimono ràm rehe ne nehe, i' ihewe. 22 Nahaw kwaw Zotàw yrykawhu ihe nehe. Àmàno putar xe ihe nehe. Peahaw putar pe nehe. Pepyhyk putar a'e wyy ikatu ma'e nehe. 23 Peneharaz zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg awer penehe we hemiapo katu kwer wi nehe. Peruzar ize'eg nehe. Pezapo zo ma'e hagapaw penemimuwete ràm romo nehe. 24 Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko tata zàwenugar romo ma'e hapy haw zàwenugar romo a'e xe. Numuawyze kwaw amo tupàn uzataromo a'e.

25 Pemumaw putar kwarahy tetea'u Kànàà wyy rehe nehe. Petua'u mehe pena'yr mehe penemimino mehe pezapo zo tupàn a'ua'u pe wà nehe. Agwer ikatu 'ym ma'e iapo haw iaiw Tupàn pe. Wikwahy putar peme nehe. 26 Aenz ywak rehe neremiapo ràm hexak àrà m romo ihe kury. Aenz wyy ihe no. Aze pemuwete tupàn a'ua'u pe wà nehe, pekàzym putar na'arewahy wyy Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har wi nehe. Napemumaw kwaw 'ar tetea'u a'e wyy rehe peneko pà nehe. Na'arewahy amo pemumaw putar wà nehe. 27 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pemuhàmuhàz putar wyy nà nàn nehe. Xo mà ràn zo wikuwe putar wà nehe. Peinuromo

har tetea'u umàno putar wà nehe. **28** A'e ywy rehe peneko mehe pemuwete putar tupàn ywya iapo pyrer pe wà nehe. Pemuwete putar tupàn ita iapo pyrer pe wà nehe no. A'e tupàn a'ua'u nuexak kwaw ma'e wà, ni ywàkun nuexak kwaw wà. Numai'u kwaw wà. Nuwetun kwaw ma'e wà. **29** A'e pe peneko mehe pekar putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar nehe. Pexak putar nehe, aze pekar tuwe pepy'a nànan nehe, aze pekar penekwe nànan nehe no. **30** Amo 'ar mehe nehe, aze peneko haw zawaiw katu peme nehe, aze agwer ma'e uzeapo peme nehe, aze pezewyr Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe nehe, aze weruzar hemiapo kar nehe, **31** napeneityk kwaw a'e nehe. Wiko Tupàn purupuhareko ma'e romo a'e. Napemumaw kwaw nehe. Naheharaz kwaw uze'eg zaneipy wanehe we wemiapo katu kwer wi nehe. Umume'uahy wemiapo ràman wanupe. Uzapo putar nehe.

32 Pezemu'e uzeapo ma'e kwer rehe upaw rupi nehe: ywy iapo awer rehe, teko wapo awer rehe no. Peata ywy nànan teko nànan pepuranu pà nehe. — Aipo pexak agwer ma'e, peze wanupe nehe. — Aipo peinu agwer ma'e, peze wanupe nehe. **33** — 'Aw teko wexak Tupàn tata pupe ize'eg mehe wà. Numàno kwaw wà. Wikuwe a'e re wà. Aipo pexak agwer ma'e, peze wanupe nehe. **34** — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e urepyro amo teko wamyter wi a'e, wemiruze'eg romo uremuigo kar pà a'e. Wiko tuwe urezar romo a'e. Aipo pexak agwer ma'e, peze wanupe nehe. Pexak ipuner haw hexak kar awer. Pexak ikàgaw. Uzapo ma'e tetea'u pepyro pà a'e wi a'e. Omono iaiw haw Ezit ywy rehe. Uzapo purumupyтуhegatu kar haw tetea'u. Werur zeàmàtry'ymawhu wanupe. Uzapo purumukyze kar haw. Pepyro a'e wi nezewe mehe. **35** Tupàn wexak kar a'e ma'e paw a'e, Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar romo heko haw ikwaw kar pà peme a'e. Naheta kwaw amo tupàn. Xo a'e zo. **36** Tupàn pemu'e a'e. Uze'eg ywak wi. Ywy rehe wexak kar tatahu peme. A'e tata myter pe wiko mehe uze'eg peme. **37** Tupàn uzamutar

zaneipy wà. A'e rupi penexanexak a'e. Upuner haw uhua'u ma'e pupe pepyro Ezit ywy wi a'e. **38** A'e re oho penenataromo. Umuhem kar teko penenatar wi wà. A'e teko heta tetea'u pewa wà. Upuner wera'u pewa wà. Nezewe rehe we umuhem kar penenatar wi wà. Omono a'e teko waiwy peme. Peiko a'e ywy rehe ko 'ar rehe kury.

39 Pekwaw ko ma'e kury. Peneharaz zo izuwi nehe. Xo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko Tupàn Zanezar romo a'e, ywate, xe ywy rehe no. Naheta kwaw amo tupàn. **40** A'e rupi peruzar ize'eg paw rupi nehe. Amono putar a'e ze'eg peme kutàri kury. Nezewe mehe pe nehe, pezuapyapyr wà nehe no, penurywete putar nehe. Pemumaw putar kwarahy tetea'u ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemimur kwer rehe peneko pà nehe. Tuweharupi peiko putar izar romo nehe.

41 Na'e Moizez wexaexak na'iruz tawhu Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har kwarahy ihemaw kutyr har wà kury. **42** Aze amo awa uzuka amo nehe, hehe ipuruzuka wer 'ym pà nehe, aze uzawy wemiapo izuka e pà hehe iakatuwawahy 'ym pà nehe, izuka arer upuner a'e tawhu pe uzànw rehe nehe. Wyzàì a'e tawhu pupe a'e awa upuner uze'epyro haw rehe nehe. Ni amo nupuner kwaw izuka haw rehe wà nehe. **43** Moizez wexak Mezer tawhu Humen izuapyapyr wanupe. Upyta ywyxiguhu rehe wywapyepaw rehe wà. Wexak Hamot tawhu Zireaz ywy rehe har Kaz izuapyapyr wanupe. Wexak Korà tawhu Màxà ywy rehe har kwarahy ihemaw kutyr har Manaxe ipehegwer izuapyapyr wanupe.

MOKOZ HAW RUPI MOIZEZ UZE'EGAW TEKO WANUPE

4:44—28:68

44 Moizez omono Tupàn ze'eg teko Izaew izuapyapyr wanupe. **45** Omono hemiapo kar wanupe no. Omono hemiapo putar haw wanupe no. Omono ipurumu'e haw wanupe no. Omono a'e ma'e wanupe Izaew Ezit ywy wi wahem ire a'e. **46** Uhem ywyàpyznaw

Mete-Peor tawhu huwake har pe wà. Upyta ywy Zotàw yrykawhu ikupe kutyr kwarahy ihemaw kutyr har rehe. Xeom wiko a'e ywy izar romo. Amohe ywy rehe har wanuwihawete romo hekon a'e. Wiko Ezemon tawhu pupe. Moizez a'e, Izaew a'e wà no, weityk Xeom a'e wà. **47** Upyhyk iziwy wà. Na'e uzapo nezewegatete haw Og Màxà wanuwihawete pe wà no. Nezewe Izaew wixe a'e mokozi Amohe wanuwihawete waiwy rehe wà, ipyhyk pà wà. Waiwy upyta kwarahy ihemaw kutyr Zotàw yrykawhu ikupe kutyr. **48** Waiwy oho Aroer tawhu wi. Aroer upyta wyyàpyznaw Aronon yrykawhu izywyr har huwake kwarahy ihemaw awyze har kutyr. Oho Xirion ywytyr pe kwarahy heixe haw awyze har kutyr. — Eremon ywytyr, i'i her inugwer. **49** Waiwy upyta ywy Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har kwarahy ihemaw kutyr har rehe. Oho Yryhu Umàno Ma'e Kwer pe kwarahy ihemaw awyze har kutyr. Oho Piziga ywytyr ipy pe kwarahy ihemaw kutyr.

10 Tupàn hemiapo kar imuapyk pyrer

5 ¹Moizez omono'og teko wà. Uze'eg nezewe wanupe. — Teko Izaew izuapyapyr wà. Pezekaiw katu ze'eg kutàri peme heremimono rehe nehe. Pezemu'e a'e ze'eg rehe nehe. Pekwaw a'e ze'eg nehe. Pezeagaw tuwe heruzar pà nehe. **2** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapokatu uze'eg zanerehe we Xinaz wwytyr rehe a'e. **3** Nuzapo kwaw a'e ze'eg zanneru wanehe we. Uzapo zanerehe we. Uzapo teko kutàri wikuwe ma'e nànan no. **4** Uze'eg peme penuwa rupi a'e pe tata myter wi. **5** Pekiye a'e tata wi. A'e rupi napezeupir kwaw wwytyr rehe. A'e rupi azemono a'e pe pemytepe ihe. Uze'eg Tupàn nezewe a'e. **6** Heremiruze'eg wà. Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aiko pezar romo ihe. Apupyro Ezit ywy wi. Peiko uma'ereko e ma'e romo a'e pe.

7 Pemuwete zo amo tupàn pe wà nehe. Xo ihe zo hemuwete pe nehe.

8 Pezapo zo ma'e hagapaw nehe: ni 'a pe har ywate har nehe, ni xe har ko ywy rehe har

nehe no, ni 'y ywy iwy pe har pupe nehe. **9** Pezeamumew zo tupàn a'ua'u wanenataromo nehe. Pemuwete zo pe wà nehe. Ta'e ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aiko pezar romo ihe xe. Namuawyze kwaw amo tupàn herenataromo ihe wà. Azepyk herehe iakatuwawahy 'ym ma'e wanehe ihe. Azepyk wazuapyapyr wanehe no. Te wanemimino wanehe te wanemimino wana'yr wanehe azepyk ihe. **10** Nezewe rehe we areko katu heamutar har ihe wà. Areko katu heze'eg heruzar har ihe wà no. Amono heze'egatu wazuapyapyr wanehe ihe, wazuapyapyr wana'yr wanehe miw haw ihe no.

11 Pemume'u zo herer imuawate 'ym pà nehe. Ta'e aiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar romo ihe xe. Azepyk herer imuawate 'ymar wanehe.

12 Pemonokatu mytu'u haw 'ar nehe. Ikatuahy a'e. Amupytu'u kar teko a'e 'ar mehe ihe wà. **13** Pezapo pema'ereko paw 6 'ar rehe nehe. **14** ⁷ haw 'ar a'e, mytu'u haw 'ar romo a'e. Emonokatu ihewe nehe. Aiko pezar romo. Ema'ereko zo a'e 'ar mehe nehe: ni ne, ni nera'yr wà, ni newe uma'ereko ma'e wà, ni nereimaw wà, ni amo ywy rehe arer neywy rehe har wiko ma'e wà. Erepytu'u putar a'e 'ar mehe nehe. Nezewegatete newe uma'ereko e ma'e upytu'u putar wà nehe no. **15** Pema'enukwaw ko ma'e rehe: Ereiko amo pe uma'ereko e ma'e romo Ezit ywy rehe nereko mehe no. Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nezar urupyro a'e wi hekàgaw pupe, hepuner haw pupe. A'e rupi amonokatu mytu'u haw 'ar newe.

16 Ezeruze'eg neru rehe nehe. Ezeruze'eg nehy rehe nehe no. Ta'e ihe nezar azapo kar nezewe haw newe ihe xe. Nezewe mehe eremumaw putar kwarahy tetea'u nereko pà nehe. Ywy newe heremimono rehe nereko àwàm ikatu putar nehe no.

17 — Epuruzuka zo amo nehe.

18 — Eker zo neremireko 'ym puhe nehe, nemen 'ym puhe nehe.

19 — Nemunar zo amo ima'e rehe nehe.

20 — Neremu'em zo amo hemiapo rehe amo pe nehe.

21 — Nerewyrowyroahy zo amo rehe nehe. Eputar zo hemireko nehe. Eputar zo ima'e nehe: ni hàpuz, ni iziwy, ni izupe uma'ereko ma'e wà, ni heimaw wà, ni wyzài ima'e nehe no.

22 Na'e Moizez uze'eg kury.

— A'e ze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur teko Izaew izuapyapyr wanupe Xinaz wyytyr ipy pe waneko mehe a'e. Uze'eg tata myter wi ywàkum myter wi wahy haw rupi. Xo a'e ze'eg umur wanupe. Numur kwaw amo. A'e re umuapyk ita pew rehe ihewe imur pà.

Ukyze teko wà

23 Moizez uze'eg wi. — A'e tata ukaz wyytyr apyr. Peinu ipytunahy haw myteromo ize'eg mehe. Na'e Izaew ta'yr izuapyapyr wanuwihaw wà, amogwer tuwihaw wà no, uhem heruwake wà. 24 Uze'eg ihewe wà. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar waxak kar upuràg eteahy haw zanewe a'e. Waxak kar upuner haw zanewe no. Xinu tata mytepe ize'eg mehe zane. Kutàri xikwaw ko ma'e zane. Tupàn upuner amo teko pe uze'egaw rehe izuka 'ym pà a'e. 25 Nezewe rehe we nuruputar kwaw uremàno àwàm huwake urehem wi àwàm ure. A'e tatahu upuner urezuka haw rehe. Aze urenu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg mehe urumàno putar azeharomoete nehe. 26 Ni amo nuikuwe kwaw ize'eg zanereminu kwer zàwenugar henu re wà. Xinu Tupàn wikuwe ma'e tata mytepe ize'eg mehe zane. 27 Moizez, ezewyr wyytyr pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ize'eg henu pà nehe. A'e re emume'u ize'eg urewe paw rupi nehe. Uruzekaiw katu putar neze'eg mehe nehe. Ureruzar putar a'e ze'eg nehe no, i'i ihewe wà.

28 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wenu ihewe peze'eg mehe a'e. Uze'eg ihewe. — Aenu teko waze'eg mehe ihe wà. Waze'eg ikatu ihewe. 29 Aze mo wiko nezewe tuweharupi wà, ikatu mo ihewe wà. Aze mo hemuwete wà, aze mo weruzar heze'eg paw wà, a'e mehe mo ikatu mo ihewe wà. Nezewe mehe waneko haw ikatu mo tuweharupi. Wazuapyapyr waneko haw ikatu mo

tuweharupi wà no. 30 Moizez, eho nehe kury. — Pezewyr penàpuzràn pe nehe, ere wanupe nehe. 31 Ne epyta xe hepyr nehe. Amume'u putar heze'eg paw newe nehe: heze'eg paw, heremiapo kar paw, heremiapo putar haw paw. Emu'e teko a'e ze'eg nànan nehe. Tuwe weruzar a'e heze'eg paw wyy wanupe heremimono rehe wiko mehe wà nehe, i'i ihewe.

32 Teko Izaew wà. Pezeagaw tuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg peme imur pyrer paw heruzar pà nehe. Pepytu'u pixik zo hemiapo kar iapo re nehe. 33 Pehem pixik zo penape ràm peme hemixak kar kwer wi nehe. Nezewe mehe peneko haw ikatu putar peme tuweharupi nehe. Pemumaw putar kwarahy tetea'u wyy penemipyhyk ràm rehe nehe.

Tupàn hemiapo kar uhu wera'u ma'e

6¹ Uze'eg Moizez teko wanupe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur a'e uze'eg ihewe. — Emu'e teko ko heze'eg rehe nehe, i'i ihewe. Peruzar ko ze'eg wyy peneko àwàm rehe penemipyhyk ràm rehe nehe. 2 Pkyze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi nehe: pe, pena'yr wà, penemimino wà. Tuweharupi peruzar ko ize'eg peme heremimur nehe: hemiapo kar paw, ize'eg paw. Nezewe mehe pemumaw putar kwarahy tetea'u peneko pà nehe. 3 Teko Izaew izuapyapyr wà, peruzar tuwe Tupàn ze'eg nehe. A'e mehe uzeapo putar ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar ize'eg rupi nehe. Peneko haw ikatu putar nehe. Peneta tetea'u putar a'e wyy ikatu ma'e ma'e imuezuz katu kar har rehe nehe.

4 Peinu katu ko ze'eg nehe, teko Izaew izuapyapyr wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e a'e, xo a'e zo wiko Zanezar romo a'e. 5 A'e mehe, pezamutar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pepy'a nànan nehe, penekwe nànan nehe no, pekàgaw nànan nehe no. 6 Pemonokatu Tupàn ze'eg kutàri peme heremimono pepy'a pupe nehe. 7 Pepytu'u zo pena'yr wamu'e re hehe nehe. Pemume'u ko ze'eg penàpuz me

nehe, katu pe penàpuz wi peneko mehe nehe, peker mehe nehe, pepu'am mehe nehe no. **8** Pezàpixi ko ze'eg pezywa rehe nehe, penehàpykàg rehe nehe no. Nezewe mehe napeneharaz kwaw izuwi nehe. **9** Pemuapuy penàpuz hukenaw izywyr pepokokaw rehe nehe, ukenawhu rehe nehe no.

**Purumuranu haw
ze'eg heruzar katu 'ymaw rehe**

10 Moizez uze'eg wi. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uze'eg zaneipy wanupe: Àmàràaw pe, Izak pe, Zako pe. — Amono putar ko wyy peme ihe nehe. Peiko putar izar romo nehe, i'i wanupe pitàitàigatu. Heta tawhu uhua'u ma'e hemetarer katu ma'e hehe wà. Napezapo kwaw a'e tawhu pe wà. **11** Heta tàpuz ma'e hekuzar katu ma'e pupe tynehem ma'e a'e pe wà no. Heta 'zyzgar penemihàwykàz 'ygwer a'e pe wà. Heta ma'ywa uwà her ma'e tyw a'e pe wà. Heta uri tyw a'e pe wà. Napezutym kwaw wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peneraha putar a'e wyy rehe nehe. Uhyk putar penemi'u ràm peme nehe. **12** Pezekaiw katu peneko haw rehe nehe, Tupàn wi peneharaz 'ym pà nehe. Pepyro Ezit wyy wi a'e. Peiko amo pe uma'ereko e ma'e romo a'e pe. **13** Pekyze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar wi nehe. Xo her rehe zo pemume'uahy penemiapo ràm nehe. **14** Pemuwete zo amo tupàn pe wà nehe. Pemuwete zo tupàn teko penuwake har wazar pe wà nehe. **15** Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko penehe we a'e nehe xe. Numuawyze kwaw amo tupàn uzenataromo wà. Iro izupe wà. Aze pemuwete amo tupàn pe wà nehe, Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wikwahy putar peme nehe. Pemumaw putar azeharomoete nehe.

16 Pemuikwahy kar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar Maxa pe. Pemuikwahy kar wi zo nezewe nehe. **17** Peruzar tuwe hemiapo kar paw nehe. Peruzar ize'eg paw nehe no. **18** Aze amo ma'e ikatu Tupàn pe nehe, pezapo a'e ma'e nehe. Nezewe mehe peneko haw ikatu putar nehe. Peixe putar a'e wyy rehe nehe, ipyhyk pà nehe. Ikatu a'e wyy.

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u a'e wyy zaneipy wanupe. **19** Umume'u peàmàtryr'y-mar penemixak ràm paw wamuhem kar àwàm a'e. A'e rupi umuhem kar putar paw rupi wà nehe.

20 Amo 'ar mehe pena'yr upuranu putar wà nehe. — Màràzàwe tuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur a'e wemiapo kar zanewe. Màràzàwe tuwe umur a'e uze'eg zanewe, i'i putar wà nehe. **21** Pewazar putar waze'eg wanupe nehe. — Kwehe mehe zaiko Ezit wyy rehe har wanuwihawete pe uma'ereko e ma'e romo. Nezewe rehe we Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zanepyro a'e wi upuner haw uhua'u ma'e pupe a'e. **22** Uzapo ma'e upuner haw hexak kar pà teko wanupe. Uzapo purumupyтуhegatu kar haw no, Ezit wanuwihawete heko haw imuaiw pà, hàpuzuhu pe har waneko haw imuaiw pà no. Xixak iapo mehe. **23** Tupàn zanererur Ezit wi xe. Umur putar ko wyy zanewe nehe. Ta'e umume'u imur àwàm zaneipy wanupe a'e xe. **24** — Peruzar ko heze'eg paw nehe, i'i zanewe. — Pekyze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar wi tuweharupi nehe no, i'i zanewe. Aze xiruzar ize'eg nehe, zanepyro putar ikatu 'ym ma'e wi paw rupi nehe. Zanepyro zanerereko te ko 'ar rehe nezewe. Xo ikatu ma'e uzeapo putar zanewe nehe. **25** Aze zazekaiw zanereko haw rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ze'eg zanewe imur pyrer paw heruzar pà nehe, zanereko haw ikatu putar izupe nehe.

Teko Tupàn hemixak kwer wà

7 **1** Moizez uze'eg teko wanupe. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pemuixe kar putar wyy penemipyhyk ràm rehe nehe. A'e ae umuhem kar putar teko penemixak ràm wà nehe. Peho mehe Tupàn weityk putar teko **7** awa wazuapyapyr wà nehe. A'e teko paw heta tete'u wera'u pewi wà. Upuner wera'u pewi wà no: Ete izuapyapyr wà, Zirikaze izuapyapyr wà, Amohe wyy rehe har wà, Kànàà izuapyapyr wà, Perize izuapyapyr wà, Ewe izuapyapyr wà, Zemu izuapyapyr wà. **2** Tupàn

Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar a'e teko pepo pe wà nehe. Pezàmàtryry'ym peho pe wà nehe. Pemumaw putar pe wà nehe. Pezapokatu zo peze'egaw wanehe we waàmàtryry'ym àwàm rehe nehe. Pepuhareko zo pe wà nehe. **3** Perekò zo penemireko romo pemen romo pe wà nehe: ni pe, ni pena'yr wà, ni penazyr wà. **4** Nezewe mehe a'e teko weityk kar putar Tupàn pena'yr wanupe wà nehe. Umuwete kar putar amo tupàn wanupe wà nehe no. A'e mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wikwahy putar peme nehe. Pemumaw putar tuwe a'e nehe. **5** Peityk tupàn a'ua'u a'e teko wazar wamuwete haw nehe. Pezuhazuhaw wazar hagapaw ita upu'àm ma'e romo iapo pyrer pe wà nehe. Pemonohok wazar hagapaw ywya upu'àm ma'e romo iapo pyrer pe wà nehe no. Peapy tupàn a'ua'u paw pe wà nehe no. **6** Ta'e peiko teko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemixamixak kwer romo pe xe. Nuexak kwaw teko amo ywy rehe har wà. Penexanexak wemiruze'eg romo pemuigo kar pà.

7 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peamutar katu a'e. — Heta tetea'u amo teko wanuwì wà, ni'ì kwaw penexak mehe. Azeharomoete amogwer teko paw heta tetea'u wera'u pewi wà. **8** Nezewe rehe we Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peamutar a'e. Peiko Ezit ywy rehe har wanuwihawete pe uma'ereko e ma'e romo. Pepyro izuwi. Umume'u a'e ma'e paw wemiapo rà m zaneipy wanupe. A'e rupi uzapo. **9** Pema'enukwaw ko ma'e rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko Tupàn romo a'e. Xo pitài Tupàn zo heta. Uzapo wemimume'u tuweharupi. Nuzuhaw kwaw uze'eg wemiapo katu kwer. Aze amo uzamutar Tupàn wà, aze weruzar ize'eg wà, Tupàn umumaw 1.000 teko wazuapyapyr a'e teko wamutar pà. **10** Aze amo weityk Tupàn wà nehe, Tupàn weityk a'e teko a'e 'ar mehe we wà. Numumaw kwaw kwarahy tetea'u wanehe uze'eg àwàm heàro pà wamumaw pàwàm hàro pà. **11** A'e rupi, peruzar ize'eg nehe. Peruzar hemiapo kar nehe no. Kutàri amume'u a'e ze'eg teko

peme ihe. Pezapo heremimume'u paw rupi nehe.

Ikatu haw ze'eg heruzar katu har pe nehe

12 Aze pezekaiw ko ze'eg rehe nehe, aze peruzar azeharomoete nehe, Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nuzuhaw kwaw uze'eg wemiapo katu kwer nehe. Peamutar wiwi putar oho iko nehe. Ta'e umume'u nezewe haw zaneipy wanupe a'e xe. **13** Peamutar putar nehe. Umur putar uze'egatu penehe nehe no. Pemueta tetea'u kar putar tuweharupi nehe no. Umur putar pena'yr tetea'u peme wà nehe. Umur putar ma'e tetea'u penemi'u rà m romo nehe no: arozrà n, ma'ywa uwà, uri, tapi'ak tetea'u wà, àràpuhàrà n tetea'u wà. Tupàn umur putar agwer uze'egatu paw ywy peme wemimur rà m rehe peneko mehe nehe. Ta'e umume'u a'e ma'e iapo àwàm zaneipy wanupe a'e xe. **14** Tupàn umur wera'u putar uze'egatu penehe amogwer teko ywy rehe har nà nà n wanuwì nehe. Paw rupi pemuzà g putar pena'yr pe wà nehe. Peneimaw paw imemyr putar wà nehe no. **15** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pepyro putar ma'eahy nà nà n nehe. Nuzepyk pixik kwaw penehe ma'eahy haw Ezit wanupe wemimono kwer pupe nehe. Pekwaw katu ko ma'e. Omono putar a'e ma'eahy haw teko peàmàtryry'mar wanehe nehe. Ta'e na'iakatuwawahy kwaw penehe wà xe. **16** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar amo teko pepo pe a'e wà nehe. Pemumaw a'e teko paw rupi pe wà nehe. Pepuhareko zo pe wà nehe. Pemuwete zo wazar tupàn a'ua'u pe wà nehe. Ta'e nezewe haw iapo haw peneraha mo pemumaw pàwàm pe nehe xe.

17 Peze'eg zo nezewe. — 'Aw teko heta tetea'u wera'u zanewi a'e wà. Nazapuner kwaw wanetykaw rehe nehe, peze zo nehe. **18** Pekiye zo wanuwì nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo iaiw ma'e Ezit wanuwihawete pe, hemiruze'eg wanupe no. Pema'enukwaw hemiapo kwer rehe nehe. **19** Tupàn uzapo ma'e wanupe. Pema'enukwaw hehe nehe:

omono iaiw haw wanehe, uzapo purumupytehegatu kar haw, uzapo wanemixak pixik 'ym. Pexak iapo mehe. Peneharaz zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ipuner haw uhua'u ma'e wi nehe. Zaneppyro a'e wi a'e upuner haw pupe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo iaiw ma'e Ezit wanupe. Uzapo putar nezewegatete haw 'aw teko wanupe nehe no. Pekyze wanuwi. Nezewe rehe we uzapo putar a'e ma'e wanupe nehe. **20** Tupàn umuzàn kar putar 'aw teko a'e wà nehe, wamukyze kar pà a'e wà nehe. Umumaw putar pewi uhem ma'e kwer pewi uzeàmim ma'e kwer wà nehe no.

21 A'e rupi pekyze zo wanuwi nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko penehe we a'e xe. Ikàg a'e. Upurumukyze kar no. **22** Pexak putar amo teko peho peiko nehe. Tupàn upuner kar putar a'e teko oho iko hexak mehe wà nehe. Napemumaw kwaw a'e teko pitài 'ar rehe nehe. Aze mo pezapo nezewe haw, miar hehaite ma'e heta tetea'u wera'u mo wà. Na'ikatuahy iwer mo nezewe haw peme. **23** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar peàmàtry'y'mar pepo pe a'e wà nehe. Umukyzeahy kar putar wà nehe. Umumaw putar wà nehe. **24** Tupàn umur putar a'e teko wanuwihawete pepo pe wà nehe no. Pezuka putar pe wà nehe. Ni amo na'ima'enukwaw kwaw waner rehe wà nehe. Peityk putar peàmàtry'y'mar paw rupi pe wà nehe. Ni amo nupuner kwaw peme wà nehe. **25** Peapy tupàn a'ua'u a'e teko wazar paw rupi pe wà nehe. Peputar zo parat a'e tupàn a'ua'u hagapaw wainuromo har nehe, ni or wainuromo har nehe. Pepyhyk zo nehe. Ta'e nezewe haw iapo haw pezuka mo xe. Tupàn a'ua'u wamuwete haw umuhuhuk kar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar a'e. Iro izupe. **26** Peraha zo tupàn ua'u penàpuz pupe nehe. Aze pezapo nezewe haw nehe, ze'egaiw hehe har u'ar putar penehe a'e nehe no. Tuwe tupàn a'ua'u iro peme wà nehe. Tuwe iaiw peme wà nehe. Ta'e Tupàn omono uze'egaiw wanehe a'e xe.

Ywy heityk pyràm

8 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Peruzar tuwe Tupàn ze'eg kutàri peme heremimono nehe. Nezewe mehe peikuwe putar nehe. Peneta tetea'u wera'u putar nehe no. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u ko ywy zaneipy wanupe. Peixe putar a'e ywy rehe nehe, ipyhyk pà nehe. **2** Zanezar umumaw 40 kwarahy penape ràm hexak kar pà peme tuweharupi a'e. Pema'enukwaw a'e ma'e rehe nehe. Kwarahy tetea'u pemumaw peata pà. Peata mehe Tupàn pemuigo kar ikàg 'ym ma'e romo. — Aipo weruzar putar heze'eg wà nehe. Aze ru'u nan, i'i uzeupe. A'e rupi peagaw. **3** Pemuma'uhez kar. A'e re umur mana peme penemi'u romo. Napekwaw kwaw mana. Ni peipy nukwaw kwaw wà no. Tupàn uzapo a'e ma'e ta'e ipurumu'e wer penehe ko ma'e rehe a'e xe: Nan kwaw tpy'ak rehe zutyka'i teko wikuwe wà. Wikuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ize'eg nànan wà. **4** Napemumaw kwaw pema'e penemimunehew a'e 40 kwarahy rehe. Pepy nahezun kwaw. **5** Pekwaw ko ma'e nehe: Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wexak kar penemiawy kwer peme a'e. Aze mo peiko ta'yr romo, penereko mo nezewe. **6** Peruzar ize'eg nehe. Peiko ipurumu'e haw rupi nehe. Pekyze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi nehe. **7** Ta'e peneraha iko ywy ikatu ma'e pe a'e xe. Tynehem yrykawhu pupe, yrykaw pupe no, 'zyzgar pupe no. A'e 'zyzgar umuyryk 'y ywyàpynaw rehe a'e, wytyruhu rehe a'e no. **8** A'e ywy umuezuz ma'e tetea'u: arozràn, arozràn xewar her ma'e, uwà, ma'e'ywa pi her ma'e, homà, uri kawer, hàir. **9** Temi'u uhyk a'e pe tuweharupi. Ma'e paw uhyk putar peme nehe. Heta per ita inuromo a'e pe. Heta itazu komiri her ma'e henuhemaw wytyruhu rehe no. **10** Aze peputar amo ma'e penemi'u ràm romo nehe, uhyk putar peme nehe. Pemume'u putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ikatu haw izupe nehe. Ta'e umur ywy ikatu ma'e peme a'e xe.

Purumuranu haw teko weru'a haw rehe

11 Peneharaz zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi nehe. Peruzar hemiapo kar nehe. Peruzar ize'eg kutàri peme heremimono nehe. 12 A'e ywy rehe peneko mehe pereko putar temi'u penemimutar nehe. Pezapo putar penàpuz ikatu ma'e nehe. Peiko putar a'e tàpuz pupe nehe. 13 Peneimaw tapi'ak wà, peneimaw àràpuhàrà wà no, heta tetea'u weru'a putar wà nehe. Peneta tetea'u weru'a putar nehe no. Pemono'og putar parat nehe. Pemono'og putar or nehe no. Uhyk putar ma'e paw peme nehe. 14 Peiko weru'a zo nehe. Peneharaz zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi nehe. Zanepyro Ezit ywy wi a'e. Peiko amo pe uma'ereko e ma'e romo a'e pe. 15 Peneraha a'e ywyxiguhu uhua'u ma'e iaiw ma'e rupi. Heta tetea'u mozaiw a'e pe wà. Heta tetea'u zawazyr a'e pe wà no. Naheta kwaw 'y a'e pe. Ywyxiguhu rehe Tupàn umuhem kar 'y itahu wi. Pei'u ipupe. 16 Umur mana peme penemi'u romo. Peipy nukwaw kwaw agwer temi'u wà. Uzapo a'e ma'e paw ikàg ma'e romo pemuigo kar pà. Penagaw a'e. Ta'e iporomono wer uze'egatu rehe penehe a'e re a'e xe.

17 — Xipyhyk a'e ma'e paw zane'agaw pupe, peze zo nehe. Zama'ereko a'e temetarer paw imono'og pà, peze zo nehe. 18 Pema'enukwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar rehe nehe. A'e umur ukàgaw peme temetarer imono'ogaw rehe. Pexak ko ma'e. Nezewe haw iapo mehe uzapo ma'e uze'eg wemiapo katu kwer rupi katete a'e. Umume'uahy a'e ze'eg zaneipy wanupe. 19 Amume'u ko ma'e peme kury: aze peneharaz Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wi nehe, aze pemuwete amo tupàn pe wà nehe, aze pema'ereko wanupe nehe, a'e mehe pemàno putar azeharomoete nehe. 20 Aze naperuzar kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nehe, pemàno putar nehe. Tupàn uzuka putar amo teko penenataromo a'e wà nehe. Pezuka putar nezewegatete a'e nehe no.

Teko nuweruzar kwaw Tupàn wà

9 ¹ Uze'eg Moizez teko wanupe. — Peinu katu ko ze'eg nehe, teko Izaew izuapyapyr wà. Kutàri peahaw putar Zotàw yrykawhu peho nehe. Pepyhyk putar amo ywy nehe. Teko a'e ywy izar a'e wà, heta tetea'u weru'a pewi wà. Upuner weru'a pewi wà no. Tawhu waneko haw uhua'u azeharomoete wà. Pàrirogawtàtà numuhem kar kwaw waàmàtry'yymar tawhu pupe wà. Wapàrirogawtàtà uhem ywak rehe. 2 Amo umume'u Anak waneko haw peme wà. Iaiha katu ma'e romo ikàg ma'e romo wanekon wà. Wiko a'e ywy rehe wà. — Ni amo nupuner kwaw Anak wanetykaw rehe wà, i'i teko paw wà. 3 Pekwaw ko ma'e nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar oho putar penenataromo kutàri tata ma'e paw hapy haw heraha pà kutàri nehe. Weityk putar teko ko ywy rehe har wà nehe. Umumaw putar wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u ko ma'e wemiapo rà m a'e. Pemono kar putar a'e teko a'e ywy wi pe wà nehe. Penuhem kar putar na'arewahy pe wà nehe.

4 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umuhem kar putar a'e teko a'e wi penenataromo a'e wà nehe. A'e mehe peze'eg zo nezewe pezeupe nehe. — Tupàn zanererer xe ko ywy imur pà zanewe a'e, ta'e zane'agaw zane xe, peze zo pezeupe nehe. Nuzapo kwaw a'e ma'e a'e rupi a'e. Tupàn umuhem kar putar a'e teko a'e wi penenataromo a'e wà nehe, ta'e na'ikatu kwaw a'e wà xe. 5 Napepyhyk kwaw a'e ywy pekatu haw rupi nehe, ni imunar ma'e romo peneko 'ymaw rupi nehe. Tupàn umuhem kar putar a'e teko a'e ywy wi a'e wà nehe, ta'e iaiw a'e wà xe. Umuhem kar putar a'e wà nehe, ta'e ipurapo wer ma'e wemimume'u kwer rehe a'e xe. Kwehe umume'u a'e ma'e wemiapo rà m zaneipy wanupe a'e: Àmàrààw pe, Izak pe, Zako pe. 6 A'e rupi pekaw ko ma'e nehe: Numur kwaw ko ywy peme pekatu haw hekuzaromo a'e. Nan. Peiko ize'eg heruzar 'ymar romo.

7 Peneharaz zo kwaw ma'e wi nehe. Peputupyk tetea'u Tupàn ywyxiguhu rehe. A'e rupi

wikwahy peme. Ezit wyy wi pehem awer henataromo te xe pehem mehe naperuzar katu kwaw Tupàn pe. **8** Te Xinaz wyytyr rehe peputupyk. Wikwahy peme. — Amumaw putar 'aw teko ihe wà nehe, i'i uzeupe. **9** Azeupir wyytyr rehe a'e mokoz itapew ipyhyk pà Tupàn wi ihe. Uzapokatu uze'egaw penehe we a'e. Umuapyk a'e ze'eg a'e itapew rehe. Amumaw 40 'ar a'e wyytyr rehe hereko pà. Namai'u kwaw a'e 'ar nànan. Nai'u kwaw no. **10** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur a'e mokoz itapew ihewe. A'e ae umuapyk uze'eg a'e itapew rehe. Umume'u a'e ze'eg peme tata pupe wiko mehe wyytyr ipy pe peneko mehe.

11 A'e 40 'ar ipaw ire Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur a'e mokoz itapew uze'eg hereko har ihewe. **12** Na'e uze'eg ihewe. — Ewezyw na'arewahy xe wi teko Ezit wi nereminuhem kwer waneko haw pe kury. Ta'e uzapo ikatu 'ym ma'e iaiw ma'e kwez a'e wà xe. Na'arewahy upytu'u heze'eg heruzar ire wà. Umupyran itatàtà tupàn a'ua'u iapo pà wemimuwete ràm romo wà. **13** Uze'eg wi ihewe. — 'Aw teko wiko hereruzar 'ymar romo wà. Akwaw waneko haw. **14** A'e rupi ezeagaw zo hemupytu'u kar pà nehe. Amumaw putar ihe wà nehe. Nezewe mehe ni amo na'ima'enukwaw kwaw waneko awer rehe wà nehe. Moizez. Amueta tetea'u kar putar nezuapyapyr ihe wà nehe. Amukàg kar putar ihe wà nehe no. Heta tetea'u wera'u putar ko teko wanuwì wà nehe. Upuner wera'u putar wanuwì wà nehe no, i'i ihewe.

15 Uze'eg wi Moizez. — Na'e awezyw wyytyr wi. Uhem tata a'e wyytyr wi. Arur a'e mokoz itapew Tupàn ze'eg hereko har no. **16** Penuwake hehem mehe aexak Tupàn Zanezar henataromo penemiapo ikatu 'ym ma'e ihe. Na'arewahy pepytu'u heruzar ire. Aexak tapi'aka'yr hagapaw penemimuwete romo penemiapo kwer. **17** Na'e penenataromo aityk itapew wyy rehe ika pà ihe. **18** Na'e apyk hepenàràg rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo. Amumaw 40 'ar a'e pe hepyta pà 'aromo pyhaw no, heruwa wyy rehe imuhyk pà. Azapo heremiapo kwer

zàwenugar. Namai'u kwaw a'e 'ar nànan. Nai'u kwaw no. Azapo nezewe haw ta'e pezapo ikatu 'ym ma'e Tupàn henataromo xe. Pezapo izupe ikatu 'ym ma'e. Pemuikwahy kar nezewe mehe. **19** Akyze Tupàn ikwahy haw wi. Wikwahy tuwe, a'e rupi ipuruzuka wer penehe. Nezewe rehe we Tupàn wenu hereminoz. Amo pitài haw we no. **20** Wikwahy Àràw pe no. — Azuka putar nehe, i'i uzeupe. A'e rupi aze'eg izupe Àràw rehe no. **21** Na'e apyhyk tapi'aka'yr hagapaw penemiapo kwer purumuhuhuk kar ma'e tata pupe heityk pà. A'e re azukazuka pegegwer tetea'u romo. Amuku'i paw rupi wyyku'i romo. Aityk imuku'i pyrer yrykaw wyytyr ipy rehe uwyryk ma'e pupe.

22 Pemuikwahy kar wi Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e na'iruz taw wanupe: Tamera pe, Maxa pe, Kimorot-Atawa pe. **23** Peputupyk Kanéz-Maranez pe no. — Pepyhyk wyy peme heremimono nehe, i'i peme a'e 'ar mehe. Napezeruzar kwaw Tupàn rehe. Peityk ize'eg heruzar 'ym pà. **24** Apukwaw amo 'ar mehe kwehe mehe ihe. A'e 'ar henataromo peiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heruzar 'ymar romo.

Uze'eg Moizez teko wanehe Tupàn pe

25 Uze'eg wi Moizez. — Amumaw 40 'ar hepenàràg rehe hepyta pà 'aromo pyhaw no, heruwa wyy rehe imuhyk pà Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo. Ta'e umume'u pemumaw pàwàm a'e xe. **26** Nezewe aze'eg izupe. — O Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. Emumaw zo neremiai hu ne wà nehe. Erexarexak a'e teko kwehe mehe ne wà. Erepyro Ezit wi nepuner haw rupi ne wà no. **27** Nema'enukwaw neremiruze'eg wanehe: Àmàràaw, Izak, Zako. 'Aw teko nanereruzar kwaw wà. Na'ikatu kwaw wà. Uzapo ikatu 'ym ma'e wà no. Nezewe rehe we ezekaiw zo wanemiapo kwer rehe nehe. **28** Aze eremumaw neremiai hu ne wà nehe, Ezit wyy rehe har uze'eg putar nezewe a'e wà nehe. — Tupàn nupuner kwaw wemiai hu waneraha haw rehe wyy wemimume'u kwer pe a'e, i'i putar

newe wà nehe. — Na'iakatuwawahy kwaw a'e teko wanehe a'e, i'i putar wà nehe no. — Weraha ywyxiguhu pe ta'e ipuruzuka wer wanehe a'e xe, i'i putar newe wà nehe. **29** Wiko neremiaihu Ezit ywy wi neremipyro kwer romo wà. Erepyro a'e wi nekàgaw pupe nepuner haw uhua'u ma'e pupe, a'e izupe.

Itapew izyppy mehe arer zàwenugar

10 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — A'e re Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Emonohok ita moko itapew izyppy mehe arer zàwenugar iapo pà nehe. Ekixi ywyrapew ma'eryu iapo pà nehe no. A'e re ezur ywytyr rehe heruwàxi pà nehe. **2** Amuapyk wi putar heze'eg inugwer itapew rehe heremimuapyk kwer ko itapew ipyahu ma'e rehe nehe. A'e re emono itapew ma'eryu pupe nehe, i'i ihewe.

3 Na'e akixikixi ywyra akaz her ma'e ma'eryu iapo pà. Amonohok ita moko itapew itapew izyppy mehe arer zàwenugar iapo pà. Na'e azeupir ywytyr rehe itapew heraha pà. **4** A'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuapyk 10 uze'eg hehe izyppy mehe arer zàwe. A'e 'ym mehe umume'u a'e uze'eg peme tata pupe ywytyr apyr wiko mehe. Pezemono'og henataromo a'e 'ar mehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur a'e itapew ihewe. **5** Na'e azewyr ywytyr wi kury. Aruzar iz'e'eg itapew imonokatu pà ma'eryu heremiapo kwer pupe. Te kutàri ipupe tuz, i'i wanupe.

6 Izaew uhem oho Mene-Zàkà 'yzygwar wi wà, Mozera pe oho pà wà. Àràw umàno a'e pe. Ta'yr Erezar upyta hekuzaromo xaxeto romo a'e. **7** A'e re teko oho Kunukona pe wà. A'e wi oho Zoximata pe wà. Heta teta'u rykaw a'e ywy rehe. **8** A'e 'ar mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexaexak Erewi izuapyapyr wà. — Awa Erewi izuapyapyr weraha putar heze'eg hyru wà nehe. Wiko putar xaxeto romo herenataromo wà nehe no. Omono putar heze'egatu teko wanehe herekuzaromo a'e wà nehe no. Te ko 'ar rehe uzapo a'e ma'e oho waiko wà. **9** Erewi

izuapyapyr nupyhyk kwaw ywy pehegwer Kànàà ywy rehe har amogwer Izaew izuapyapyr wazàwe wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u amo ma'e awa Erewi izuapyapyr wanupe. — Peiko putar xaxeto romo herenataromo nehe, i'i wanupe.

10 Uze'eg wi Moizez. — Amumaw 40 'ar ywytyr rehe hereko pà izyppy mehe arer zàwe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wenu katu wi hereminoz. Napezuka kwaw a'e. Napemumaw kwaw no. **11** — Eho waneruze'egar romo nereko pà nehe, i'i ihewe. — Wixe putar ywy waipy wanupe heremimume'u kwer rehe wà nehe. Upyhyk putar wà nehe. Eiko waneruze'egar romo a'e ma'e iapo mehe nehe.

Tupàn zanewe hemiapo kar

12 Teko Izaew wà. Peinu katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peme hemiapo kar nehe. — Pekyze ihewi nehe, i'i peme. Peruzar ize'eg paw rupi nehe no. Pezamutar pepy'a nànan penekwe nànan nehe. Pezapo hemimutar nezewegatete nehe no, ta'e uputar nezewe haw a'e xe. **13** Peruzar Tupàn ze'eg paw rupi nehe. Amono a'e ize'eg peme kutàri ihe. Ikatu putar peme nehe. **14** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko ywak ywate wera'u ma'e izar romo a'e. Wiko ywy izar romo no. Wiko ywy rehe har paw wazar romo no. **15** Uzamutar katu peipy a'e wà. A'e rupi nuexak kwaw amogwer teko wà. Penexanaxak a'e. Te ko 'ar rehe peiko hemiaiuhu romo hemixamixak kwer romo. **16** A'e rupi peruzar Tupàn nehe. Pepytu'u ize'eg heruzar 'ymar romo peneko re nehe. **17** Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar Tupàn ywate wera'u ma'e wiko amogwer tupàn wa'aromo upaw rupi katete a'e. Wiko tuwihaw paw wazar romo no. Uhua'u a'e. Upuner katu a'e no. Umukyze kar teko uzewi a'e wà. Teko paw uzuawygatu henataromo wà. Nupyhyk e kwaw ma'e teko wanuwi. **18** Uzekaiw katu tu 'ym ma'e wanehe. Uzekaiw katu imen umàno ma'e kwer wanehe no. Uzamutar amo ywy rehe arer zaneinuromo wiko ma'e wà. Omono

temi'u wanupe. Omono kamir wanupe. Omono topoz wanupe no. **19** Pezamutar a'e teko amo wyy rehe arer pe wà nehe. Ta'e peiko amo wyy rehe arer romo Ezit wyy rehe peneko mehe pe no xe. **20** Pekiye Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi nehe. Xo a'e zo pezamutar nehe. Pezekaiw hehe nehe. Pemume'u penemiapo ràm her rehe nehe. **21** Pemume'u Tupàn ikatu haw izupe nehe. Wiko Zanezar romo a'e. Tupàn uzapo purumupyтуhegatu kar haw pepyro pà a'e. Uhua'u a'e ma'e. Pexak iapo mehe peneha pupe. **22** Zaneipy Ezit kutyr waho mehe xo 70 teko zo heta wà. Ko 'ar rehe peneta haw nuzawy kwaw zahytata ywak rehe har waneta haw. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur uze'egatu peneha a'e xe.

Tupàn puruamutar haw

11 **1** Moizez uze'eg teko wanupe. — Pezamutar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nehe. Peruzar ize'eg tuweharupi nehe, hemiapo kar heruzar pà hemimutar iapo pà nehe. **2** Pema'enukwaw Tupàn uhua'u haw rehe kutàri nehe. Pezemu'e ipuner haw rehe ikàgaw rehe. Pema'enukwaw hehe nehe. Pe pexak a'e ma'e paw pe. Pe pekwaw a'e ma'e paw pe. Pena'yr nuexak kwaw wà. Nukwaw kwaw wà. **3** Pema'enukwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kwer nànan nehe, purumupyтуhegatu kar haw nànan nehe. Uzapo a'e ma'e Ezit wyy rehe wanuwihawete pe a'e, hehe har nànan a'e no. **4** Pexak Tupàn zauxiapekwer wanupe ma'e iapo mehe, ta'e uzàn penaikweromo wà xe: zauxiapekwer Ezit wyy rehe har wanupe, waneimaw kawaru wanupe, wyramawa wanupe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e upyk kar paw rupi 'y Yryhupiràg pupe har pe wà, wazuka kar pà izupe wà. Nezewe mehe umumaw azeharomoete a'e wà. Nuzewyr pixik kwaw wà nehe. **5** Pexak Tupàn hemiapo kwer wyxiguhu rehe arer xe kutyr peata mehe arer. **6** Pexak Nàtà pe Àmiràw pe hemiapo kwer no. Ereiaw ta'yr Humen izuapyr romo

wanekon wà. Teko paw wanenataromo wyy uzepe'a a'e mokoz awa wamokon pà. Omokon wama'e wà no: waànàm wà, wanàpuzràn wà, wanupe uma'ereko ma'e wà, waneimaw wà. **7** Pexak Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kwer purumupyтуhegatu kar haw paw no.

Ikatuahy haw wyy imume'u pyr pe har

8 A'e rupi, peruzar ize'eg kutàri peme heremimono paw rupi nehe. Nezewe mehe pekàg putar nehe, a'e wyy rehe peixe pà nehe ipyhyk pà nehe. **9** Nezewe mehe pemumaw putar kwarahy tetea'u a'e wyy ikatu ma'e rehe peneko pà nehe. Hezuz katu ma'e a'e wyy rehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u a'e wyy zaneipy wanupe a'e, wazuapyapyr wanupe a'e no. **10** A'e wyy penemipyhyk ràm uzawy Ezit wyy penemizarer a'e. Ezit wyy rehe ma'e'è'yz itym ire pema'ereko tetea'u 'y wyy rehe heraha pà. Nuzawy kwaw ma'etymaw penàpuz huwake har peme. **11** Heta wytyr tetea'u wyy penemipyhyk ràm rehe. Heta wyyàpyznaw tetea'u hehe. Ukyr àmàn a'e pe tuweharupi no. **12** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzekaiw a'e wyy rehe. Naheharaz pixik kwaw izuwi. Kwarahy izypyrogaw rehe te iahykaw rehe uzekaiw hehe. **13** A'e rupi, aze peruzar ize'eg peme kutàri heremimono nehe, aze pezamutar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pepy'a nànan penekwe nànan nehe, **14** a'e mehe umugyr kar putar àmàn i'ar mehe nehe. Umugyr kar putar àmàn tuwixàg 'ym mehe we nehe. Umugyr kar putar àmàn ma'etymaw 'ar mehe nehe no. Nezewe mehe pepo'o putar temi'u tetea'u nehe: arozràn, ma'ya uwà, uri. **15** Heta putar ka'api'i tapi'ak wanupe nehe. Uhyk putar penemi'u peme nehe no. **16** Pezekaiw penemiapo ràm rehe nehe. Tuwe ni amo nahemu'em kwaw pepy'a pe nehe. Peityk zo Tupàn nehe. Pemuwete zo amo tupàn pe wà nehe. **17** Aze pezapo nezewe haw nehe, Tupàn wikwahy putar peme nehe. Numugyr kar kwaw àmàn peywy rehe nehe. Nezewe mehe wyy numuezuz kwaw temi'u nehe. Nan kwehe tete pekàzym putar wyy

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimono kwer wi nehe.

18 Pema'enukwaw ko hemiapo kar rehe nehe. Pemonokatu pepy'a pe nehe. Pezàpixipixi ko ze'eg pezywa rehe nehe, penehàpykàg rehe nehe no. Nezewe mehe napeneharaz kwaw izuwi nehe. **19** Pepytu'u zo pena'yr wamu'e re hehe nehe no. Pemume'u wiwi ko ze'eg penàpuz me peneko mehe nehe, peker 'ym mehe nehe, pepu'am mehe nehe no. **20** Pemuapyk ukenaw ipokokaw rehe nehe no, ukenawhu rehe nehe no. **21** Nezewe mehe pe nehe, pezuapyapyr a'e wà nehe no, umumaw putar kwarahy tetea'u ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wanupe hemimume'u kwer rehe nehe. Ywy heta we mehe peiko putar a'e ywy rehe nehe.

22 A'e rupi, peruzar ize'eg peme heremimono paw rupi nehe. Pezamutar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nehe. Peruzar hemiapo paw nehe. Peiko hemiruze'eg romo tuweharupi nehe no. **23** Aze pezapò nezewe haw nehe, Tupàn umuhem kar putar teko a'e ywy rehe har paw waiwy wi a'e wà nehe. Pepyhyk putar a'e teko waiwy nehe. Heta tetea'u wera'u pewi wà. Upuner wera'u pewi wà no. **24** Aze peata amo ywy rehe nehe, peiko putar a'e ywy izar romo nehe. Uzyppyrog putar ywyxiguhu kwarahy ihemaw awyze har kutyr har pe nehe. Oho putar wytyr Irimano ywy rehe har pe kwarahy heixe haw awyze har kutyr nehe no. Uzyppyrog putar Ewparat yrykawhu kwarahy ihemaw kutyr har pe nehe. Oho putar Mezitehàn yryhu pe kwarahy heixe haw kutyr nehe no. **25** Ni amo napeneityk kwaw wà nehe, ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo putar wemimume'u kwer a'e nehe xe. Umukyze kar putar teko a'e ywy rehe har paw pewi a'e wà nehe no.

Ikatu haw, ikatu 'ymaw

26 Uze'eg Moizez teko wanupe. — Ma'enugar peputar kury. Aipo peputar ze'egatu penehe hemimume'u pyram, aze ru'u aipo peputar ze'egaiw. **27** Aze peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg peme

kutàri heremimono nehe, umur putar ze'egatu penehe nehe. **28** Aze naperuzar kwaw nehe, aze peityk hemiapo kar kutàri heremimono nehe, aze pemuwete tupàn penemigwaw 'ym nehe, umur putar ze'egaiw penehe nehe. **29** Tupàn peneraha putar ywy penemipyhyk ràm pe nehe. A'e 'ar mehe pemume'u putar ze'egatu Zerizi ywytyr rehe nehe. Pemume'u putar ze'egaiw Emaw ywytyr rehe nehe no. **30** A'e mokoz ywytyr upyta Kànàa izuapyapyr waiwy rehe Zotàw yrykawhu ikupe kutyr kwarahy heixe haw kutyr wywàpyznaw Zotàw izywyw har rehe wà. Namuite kwaw Ziwwaw tawhu wi wà. Namuite kwaw wywra teko wanemimuwete More pe har wi wà.

31 Peahaw putar Zotàw yrykawhu nehe kury. Pepyhyk putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimur nehe. A'e rupi, peixe putar a'e ywy rehe nehe. Pezypyrog hehe peneko pà nehe. **32** A'e 'ar mehe peruzar katu Tupàn ze'eg kutàri peme heremimono paw rupi nehe. Peruzar hemiapo kar paw rupi nehe no.

Tupàn imuwete haw xe

12 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Pemumaw putar kwarahy tetea'u ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar peme hemimur ràm rehe peneko pà nehe. Peruzar ko Tupàn ze'eg nehe. Peruzar ko hemiapo kar nehe no. **2** Pemuhem kar putar teko a'e ywy rehe har waiwy wi pe wà nehe. A'e re peityk tupàn a'ua'u wazar wamuwete haw imumew pà paw rupi nehe. Umuwete tupàn a'ua'u wytyruhu rehe wà, ywytyr rehe wà no, wywra i'ag ma'e iwype wà no. Pemumaw paw rupi nehe. **3** Peityk ma'ea'yr hapy haw paw nehe. Pezuhahaw izyta teko wanemimuwete paw rupi nehe no. Pemonohok wywra upu'am ma'e tupàn a'ua'u romo iapo pyrer paw rupi nehe no. Pemunyk tata tupàn wanagapaw nànan nehe no. Nezewe mehe ni amo na'ima'enukwaw pixik kwaw tupàn a'ua'u a'e ywy rehe har wanemimuwete kwer wanehe wà nehe.

4 A'e teko uzapo ia'iw ma'e uzar tupàn a'ua'u wamuwete mehe wà. Pezapò zo agwer ma'e

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar imuwete katu mehe nehe. **5** Amo teko waiwy rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak putar weko àwàm a'e nehe. Wexak putar wemiaiuhu waneko àwàm nehe no. Peho putar a'e pe nehe. **6** Pezuka putar ma'ea'yr Tupàn henataromo a'e pe wà nehe, wazuka haw rehe tata imunyk pà wanehe nehe. Ukaz putar henataromo wà nehe. Pemono putar amo ma'e izupe a'e pe nehe no. Perur putar penemimono'og ipehegwer Tupàn pe imono pyr nehe. Aze uzexak kar 10 ma'ea'yr wà nehe, pemur putar pitài a'e pe izupe nehe. Aze pemono'og 10 arozràn hyru ipor pe wà nehe, pemur putar pitài ipor a'e pe izupe nehe. Pemur putar penemetarer ipehegwer izupe nehe no. Aze pemume'u amo ma'e Tupàn pe imono pyràm nehe, pemur putar a'e ma'e a'e pe nehe. Pemono e ma'e Tupàn pe nehe no. Pemur putar tapi'ak imemyr ipy izupe wà nehe. Pemur putar àràpuhàràn imemyr ipy izupe wà nehe no. **7** A'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo pe nehe, peànàm a'e wà nehe no, pe'u putar ma'ea'yr penemimur kwer ho'o kwer ikurer nehe. Penurywete putar nehe, ta'e Tupàn omono uze'egatu pema'ereko haw rehe a'e xe.

8 Te ko 'ar rehe teko uzapo ma'e wemimutar rupi wà. A'e ywy rehe pehem mehe napeiko kwaw nezewe nehe. **9** Napeixe kwaw ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemimur rehe rihi. Peiko katu a'e pe pezeàmàtry'ym 'ym pà nehe. **10** Zotaw yrykawhu hahaw mehe a'e ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimur rehe peneko pà pezyppyrog mehe nehe, pepyro putar peàmàtry'ymar nànan a'e nehe. Peiko katu putar pezeàmàtry'ym 'ym pà nehe. **11** A'e mehe Tupàn Zanezar wexak putar amo taw a'e nehe. Pemuwete katu putar Tupàn a'e pe nehe. Peraha putar ma'e heremimume'u paw a'e pe nehe: ma'ea'yr ma'ea'yr hapy haw rehe hapy pyràm wà, amo ma'e Tupàn pe imono pyr, ma'ea'yr Tupàn pe imono pyràm wà, arozràn imono'og pyrer izupe imono pyràm, temetarer izupe imono pyràm, amo

ma'e Tupàn pe imono pyràm imume'u pyrer paw. **12** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo teko paw hurywete putar wà nehe: pe, pena'yr wà, penazyr wà, peme uma'ereko e ma'e awa wà, peme uma'ereko e ma'e kuzà wà, Erewi izuapyapyr tawhu peneko haw pe wiko ma'e wà. Nupyhyk kwaw ywy Kànàà ywy rehe amogwer Izaew ta'yr wazuapyapyr wazàwe wà.

13 Pezuka zo ma'ea'yr Tupàn pe wызàì taw pe wызàì ywy pehegwer rehe penemimutar rupi pe wà nehe. **14** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak putar amo taw a'e nehe. Upyta putar pitài Izaew ta'yr izuapyapyr waiwy rehe nehe. Pezuka putar ma'ea'yr Tupàn pe a'e pe pe wà nehe. Pezapo putar amogwer ma'e heremiapo kar a'e pe nehe no. **15** Aze pezuhez ma'ero'o kwer nehe, pepuner i'u haw rehe wызàì peneko haw pe nehe. Aze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur ma'ea'yr peme nehe, pepuner i'u haw rehe nehe. Pe paw rupi nehe, Tupàn henataromo ikatu ma'e wà nehe, henataromo ikatu 'ym ma'e wà nehe no, pepuner i'u haw rehe nehe. Pe'u arapuha kazer her ma'e ho'o kwer. Pe'u arapuhaete ho'o kwer no. Pepuner peneimaw ho'o kwer i'u haw rehe nezewegatete nehe no. **16** Pe'u zo ma'ea'yr huwykwer nehe. Peityk huwykwer ywy rehe 'y ài nehe.

17 Aze pemono ma'e Tupàn pe nehe, napepuner kwaw wano'o kwer i'u haw rehe peneko àwàm pe nehe. Pemono putar a'e ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe nehe: arozràn ikurer, win, uri kawer. Aze heta 10 peme, pemono pitài Tupàn pe nehe. Pemur putar tapi'ak imemyr ipy izupe wà nehe. Pemur putar àràpuhàràn imemyr ipy izupe wà nehe no. Pemono putar ma'e penemimume'u kwer izupe nehe. Pemono e putar ma'e izupe nehe no. Pemono amo ma'e izupe nehe no. Tupàn wexak kar putar a'e ma'e i'u àwàm a'e nehe. Xo a'e pe zo pe'u pe wà nehe. **18** Pe'u putar ma'ea'yr izuka pyrer ho'o kwer a'e pe henataromo nehe: pe, pena'yr wà, penazyr wà, peme uma'ereko e ma'e awa wà, peme uma'ereko e ma'e kuzà wà, Erewi izuapyapyr tawhu peneko haw pe wiko ma'e wà. Paw

rupi hurywete putar wà nehe, ta'e Tupàn omono uze'egatu pema'ereko haw rehe a'e xe. **19** Pema'enukwaw ko ma'e rehe nehe. Pezekaiw katu Erewi izuapyapyr wanehe a'e ywy rehe peneko mehe tuweharupi nehe.

20 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo putar wemimume'u kwer a'e nehe. Uhua'u putar peywy nehe. A'e mehe pepuner ma'ero'o kwer i'u haw rehe penemimutar rupi nehe. **21** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak putar amo taw nehe. Pemuwete katu putar Tupàn a'e taw pe nehe. Aze peiko muite a'e wi nehe, pepuner heremiapo kar iapo haw rehe nehe. A'e pe peneko haw pe pepuner tapi'ak wazuka haw rehe àràpuhàrà wazuka haw rehe nehe. Pepuner ma'ero'o kwer i'u haw rehe penemimutar rupi nehe. **22** Teko paw wà nehe, Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e wà nehe no, upuner a'e ma'ea'yr wano'o kwer i'u haw rehe wà nehe. Nuzawy kwaw arapuha kazer her ma'e ho'o kwer wanupe nehe. Nuzawy kwaw arapuhaete ho'o kwer wanupe nehe. **23** Pe'u zo huwykwer nehe. Wanekuwe haw wanuwkwer inuinuromo hekon. Pe'u zo ma'ero'o wikuwe ma'e nehe. **24** Pe'u zo ma'e huwykwer nehe. Pezakook ywy rehe 'y ài nehe. **25** Peruzar ko Tupàn ze'eg nehe. Pezapo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe ikatu ma'e nehe. Nezewe mehe pe nehe, pezuapyapyr wà nehe no, penurywete putar nehe. **26** Pemono putar ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe nehe. Pemume'u putar ma'e izupe imono pyràm romo nehe. Peraha a'e ma'e taw hemixak ràm pe nehe. **27** A'e pe ma'ea'yr Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo wazuka haw rehe pezuka ma'ea'yr ukaz paw ma'e ràm pe wà nehe. Pemono amo ma'ea'yr izupe pe wà nehe no. Pezakook wanuwkwer ma'ea'yr hany haw i'aromo nehe. Pe'u ho'o kwer nehe. **28** Peruzar katu ko ize'eg peme heremimono paw nehe. Aze ma'e ikatu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe nehe, pezapo a'e ma'e nehe. Nezewe mehe pe nehe, pezuapyapyr wà nehe no, penurywete putar tuweharupi nehe.

Tupàn ua'u wamuwete haw

29 Uze'eg wi Moizez kury. — Peixe putar amo ywy rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzuka putar teko a'e ywy rehe har a'e wà nehe. Peiko putar a'e ywy izar romo nehe. **30** A'e pe peneko mehe peiko zo a'e teko wazàwe nehe. Pezapo zo wanemiapo tupàn a'ua'u wamuwete haw nehe. Pemuwete zo wazar tupàn a'ua'u pe wà nehe. Ta'e nezewe haw iapo mehe a'e xe, ikatu 'ygwer puruzuka kar haw romo a'e xe. **31** A'e teko uzapo iaiw ma'e wazar wamuwete mehe wà. Pezapo zo agwer ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar imuwete mehe nehe. Ta'e a'e teko wanemiapo wazemono'ogaw pe har paw iro Tupàn pe xe. Wa'yr uzuka uzar wanenataromo wà. Te wazyr uzuka wà no. Umunyk tata wanetekwer wanehe ma'ea'yr hany haw rehe tupàn a'ua'u wanenataromo wà. **32** Peruzar Tupàn ze'eg peme heremimono paw nehe. Pemono zo ni pitài ze'eg a'e ze'eg inuromo nehe. Pezo'ok zo ni pitài ze'eg a'e ze'eg wi nehe.

13 ¹ Aze amo Tupàn ze'eg imume'u har zàwenugar uzexak kar peinuromo nehe, aze ru'u amo puahu haw imume'u katu har uzexak kar peinuromo nehe, — Uzeapo putar penemixak pixik 'ym nehe, uzeapo putar purumupyтуhegatu kar haw nehe, aze i'i peme nehe, ² aze hemimume'u kwer uzeapo tuwe nehe, a'e mehe ipureraha wer putar penehe tupàn penemigwaw 'ym imuwete kar pà peme a'e nehe. ³ Pezekaiw zo a'e Tupàn ze'eg imume'u har zàwenugar rehe nehe. Pezekaiw zo puahu haw imume'u katu har rehe nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo putar agwer ma'e penagaw pà a'e nehe xe. — Aipo heamutar katu upy'a nànan wekwe nànan a'e wà, i'i putar uzeupe uzehe upuranu pà nehe, nezewe penagaw pà nehe. ⁴ Peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ze'eg nehe. Peksye izuwi nehe. Peruzar hemiapo kar nehe. Pezekaiw ize'eg nànan nehe. Pemuwete xo Tupàn zo nehe. Peityk zo nehe. ⁵ Pezuka a'e Tupàn ze'eg imume'u har zàwenugar nehe, a'e puahu haw imume'u katu har nehe. Ta'e uzeagaw

pemupytu'u kar pà Tupàn imuwete re a'e xe. Uzeagaw pemuhem kar pà penape Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemixak kar kwer wi a'e. Tupàn pepyro Ezit ywy wi a'e. Peiko amo pe uma'ereko e ma'e romo a'e pe. Pezuka a'e Tupàn ze'eg imume'u har zàwenugar hemu'em ma'e nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko wamyter wi nehe.

6 Aze ru'u amo uhem zàmim neruwake nehe: neryky'yr, nerywyr, nera'yr, nerazyr, neremireko neremiamutar, nemyrypar neremiamutar wera'u. — Zaha amo tupàn imuwete pà wanupe ikwaw kar 'ym pà nehe, i'i putar ru'u newe nehe. Ni ne ni neipy napekwaw kwaw a'e tupàn. 7 — Ximuwete tupàn teko zaneruwake har wanemimuwete zane wà nehe, i'i putar ru'u newe wà nehe. — Ximuwete tupàn teko muite har ywy muite har rehe wiko ma'e wanemimuwete zane wà nehe, i'i putar ru'u newe wà nehe. 8 Eruzar zo ize'eg nehe. Einu zo hemimume'u ràm nehe. Epuhareko zo nehe. Ezeagaw zo ipyro pà hehe zepyk àwàm wi nehe. 9 Ezuka ita tetea'u pupe iapiapi pà nehe. Ne ràgypy ezapi ita pupe nehe. A'e re, amogwer uzapizapi putar ita pupe wà nehe no. 10 Nezewe mehe pezuka putar a'e teko nehe. Ta'e uzeagaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar heityk kar pà peme a'e xe. Tupàn zanepyro Ezit ywy wi a'e. Zaiko amo pe uma'ereko e ma'e romo a'e pe. 11 Teko Izaew izuapyapyr paw ukwaw putar uzeapo ma'e kwer wà nehe. Ukyze putar paw rupi wà nehe no. A'e mehe ni amo na'ipurapo wer kwaw agwer ikatu 'ym ma'e rehe teko wainuromo wà nehe.

12 Peiko putar tawhu ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimono ràm rehe har wapupe nehe. A'e mehe peinu putar ru'u ko ma'e nehe. 13 — Amo tawhu pe awa iaiw ma'e weraha teko tawhu weko haw pe har wà, amo tupàn wamuwete kar pà wanupe wà, i'i putar amo peme wà nehe. 14 Pekwaw katu a'e ma'e nehe. Aze azeharomoete waze'eg nehe, aze amo heta tuwe agwer ma'e iapo haw teko Izaew wainuromo nehe, 15 a'e mehe pezuka a'e

tawhu pe har takihepuku pupe pe wà nehe. Pezuka waneimaw pe wà nehe no. Pemumaw tawhu waneko haw nehe no. 16 A'e re pepyhyk hekuzar katu ma'e penemixak paw rupi nehe. Pemonokatu pe tàpuz wamyter pe imuapyteràkwà pà nehe. Na'e pemunyk tata hehe nehe, hapy paw pà nehe. Peapy tawhu ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe imonokatu pyr romo nehe no. Upyta putar xo heityk pyrer ukaz ma'e kwer imuapyteràkwà pyrer a'e pe nehe. Teko nuzapo pixik kwaw tawhu a'e pe wà nehe. 17 Aze pemume'u amo ma'e imumaw pàwàm nehe, pemonokatu zo a'e ma'e pezeupe nehe. Nezewe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e upytu'u putar wikwahy re nehe, pepuhareko pà nehe. Umume'u peneta tetea'u wera'u àwàm zaneipy wanupe. A'e rupi pepuhareko putar pemueta tetea'u kar putar uze'eg awer rupi katete nehe. 18 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapo putar nezewe haw nehe, aze pezekaiw hemiapo kar rehe nehe. Aze peruzar ize'eg peme kutàri heremimono paw nehe, aze pezapo izupe ikatu ma'e nehe no.

Pezai'oahy zo umàno ma'e kwer wanehe nehe, heremiai'u 'ym wazàwe nehe

14 1 Uze'eg Moizez teko wanupe. — Peiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ta'yr romo. A'e rupi, aze pezai'o amo rehe imàno re nehe, pezekixi zo nehe. Pezupin zo peàkàg nehe. Amo teko uzapo nezewe haw wà. Pezapo zo nezewe haw nehe. 2 Ta'e peiko teko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemixamixak kwer romo xe. Nuexak kwaw amogwer teko ywy rehe har wà. Xo pe zo penexanexak a'e.

Ma'ea'yr katu ma'e, ikatu 'ym ma'e

3 Pe'u zo ma'e Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e nehe. 4 Pepuner agwer ma'ea'yr wano'o kwer i'u haw rehe nehe: tapi'ak, àràpuhàràh hawitu ma'e, àràpuhàrànete, 5 arapuha, arapuha kazer her ma'e, arapuha kuzà, àràpuhàrànete hehaite ma'e, arapuha àxiroph her ma'e, àràpuhàràh hawitu ma'e hehaite ma'e, arapuha huwazuku ma'e. 6 Agwer

ma'ea'yr paw ipyza'ak wà. U'u ka'api'i wà. A'e rupi pepuner wa'u haw rehe nehe. **7** Pe'u zo amo ma'ea'yr nehe, aze naheta kwaw ipyza'akaw izupe nehe, aze nu'u kwaw ka'api'i nehe no. Pe'u zo a'e ma'ea'yr nehe: kawaru kupewa'a, tapixihu, tapixi hehaite ma'e. U'u ka'api'i wà, wapy nuza'ak kwaw. Agwer ma'ea'yr wiko Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e romo peme wà nehe. **8** Pe'u zo tàzàhuràn ho'o kwer nehe. Wiko Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e romo peme wà nehe. Wapyyza'ak wà. Nezewe rehe we nu'u kwaw ka'api'i wà. Pe'u zo agwer ma'ea'yr pe wà nehe. Pepokok zo wanehe wamàno re nehe.

9 Pepuner wyzài pira i'u haw rehe aze heta ipeporàna'i izupe, aze heta ipekwer izupe no. **10** Pe'u zo pira ipeporàna'i hereko 'ymar nehe. Pe'u zo pira ipekwer 'ym ma'e nehe. Wiko Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e romo peme wà nehe.

11 Pepuner wyzài wiràmiri Tupàn henataromo ikatu ma'e i'u haw rehe nehe. **12** Pe'u zo agwer wiràmiri pe wà nehe: wiràhu, apitaw, wiràhu yryhu pe har, **13** wiràmiri yryhu pe har axor her ma'e, kàkà, **14** zàpuun, **15** wiranu, pypy, wiràmiri yryhu pe har kaiwot her ma'e, kawyre, **16** hokohu, ake'e, wapehok zàwenugar ixihu ma'e, **17** uruhu, zàpuun yryhu pe har, wapehok zàwenugar ixihu ma'e, **18** hoko kàwànà her ma'e, hoko xig, zàpuun ikupewyayh ma'e. Pe'u zo anyra nehe no.

19 Uwewe ma'e 6 hetymà ma'e paw wiko Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e romo wà. **20** Pepuner wyzài 6 hetymà ma'e Tupàn henataromo ikatu ma'e i'u haw rehe nehe.

21 Amo miar, amo ma'ea'yr, aze umàno e nehe, aze amo nuzuka kwaw nehe, pe'u zo ho'o kwer nehe. Pepuner imono haw rehe amo wyy rehe har tawhu peywy rehe har pupe wiko ma'e wanupe nehe. Pepuner amo wyy rehe har wanupe ime'egaw rehe nehe no. Pe'u zo nehe. Ta'e peiko teko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemixamixak kwer romo pe xe. Àràpuhàràna'yr hawitu ma'e nehe, àràpuhàrànetea'yr nehe, aze pezuka nehe, pemupupur zo ihy kamykwer pupe nehe.

Teko wanemimono'og kwer ikurer Tupàn pe imono pyràm

22 Kwarahy nànan pemono'og arozràn penemimono'og kwer ikurer nehe. Aze heta **10** hyrupor nehe, pemono pitài hyrupor Tupàn pe nehe. **23** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wexak putar amo taw nehe. — Hemuwete katu pe xe nehe, i'i putar peme nehe. Peraha a'e ma'e a'e taw pe nehe. A'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo pe'u a'e arozràn ikurer nehe. Pe'u win ikurer nehe no. Pe'u uri kawer ikurer nehe no. Tapi'ak imemyr ipy pe'u a'e pe nehe. Àràpuhàràna hawitu imemyr ipy pe'u a'e pe nehe no. Pezapo nezewe haw nehe. Nezewe mehe pekyze putar Tupàn wi tuweharupi nehe. **24** Aze imuwete haw multe pewi nehe, aze napepuner kwaw pema'e kurer heraha haw rehe a'e pe nehe, **25** pezapo nezewe haw nehe: Peme'eg a'e ikurer nehe. Peraha hekuzar Tupàn imuwete haw pe hemixak kwer pe nehe. A'e ae umur uze'egatu peme arozràn tetea'u imur pà peme a'e. **26** Peme'eg penemi'u ràna penemimutar paw a'e pe nehe: tapi'ak ho'o kwer, àràpuhàràna ho'o kwer, win, kàwiràn xeruwez her ma'e, wyzài ma'e penemimutar. A'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo pe nehe, peànàm wà nehe no, pe'u a'e ma'e penurywete pà penemimutar rupi nehe.

27 Peneharaz zo Erewi izuapyapyr tawhu peneko haw pupe wiko ma'e wanuwi nehe. Nupyhyk kwaw wyy Kànàa wyy rehe har inugwer Izaew ta'yr wazuapyapyr wazàwe wà nehe. **28** Na'iruz haw kwarahy nànan pemono'og penemipo'o kwer kurer pitài ma'e **10** ma'e wi henuhem pyrer nehe. Pemonokatu penemimono'og kwer tawhu peneko haw pupe nehe. **29** Pemono a'e temi'u Erewi izuapyapyr wanupe nehe, ta'e naheta kwaw wyy wanupe a'e wà xe. Pemono a'e temi'u amo teko wyy hereko 'ymar peinuiniuromo wiko ma'e wanupe nehe: amo wyy rehe har peinuromo har wà, tu 'ym ma'e wà, kuzà imen umàno ma'e kwer wà. Nezewe mehe wanemi'u uhyk putar wanupe paw rupi nehe. Pezapo nezewe haw nehe, Nezewe mehe

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar uze'egatu pema'ereko haw nànan nehe.

7 haw kwarahy

15 ¹Moizez uze'eg teko wanupe. — 7 haw kwarahy nànan pemunàn teko wanewer haw paw rupi nehe. ²Pezapo nezewe haw nehe: Aze amo omono wemetarer amo pe nehe, — Amo 'ar mehe emur wi ihewe imemyr rehe we nehe, aze i'i ipyhykar pe nehe, a'e kwarahy mehe imono har umunàn putar a'e inewer haw nehe. — Emur wi ihewe nehe, ni'i kwaw izupe a'e re nehe. — Nerenewer kwaw a'e temetarer rehe izupe kury, i'i putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e izupe a'e nehe. ³Aze amo ywy rehe har unewer temetarer rehe newe nehe, umur putar newe nehe. Aze amo neànàm Izaew izuapyr unewer newe nehe, emur kar zo a'e kwarahy rehe nehe, a'e kwarahy pawire nehe.

⁴Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar uze'egatu peneha ywy peme wemimur ràm rehe peneko mehe a'e nehe. ⁵Aze teko paw uze'egatu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kar rehe wà nehe, aze weruzar ize'eg kutàri peme heremimono paw wà nehe, naheta kwaw Izaew izuapyr hemetarer 'ym ma'e a'e ywy rehe wà nehe. ⁶Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u uze'egatu peneha imur pyràm peme a'e. A'e rupi umur putar peneha nehe. Pemono putar temetarer teko tetea'u wanupe imemyr ipyhyk pà nehe. Napepyhyk kwaw amo wanuwi nehe. Peiko putar teko tetea'u wazar romo nehe. Ni amo nuiko kwaw pezar romo wà nehe.

⁷Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar a'e ywy peme nehe. Aze heta amo Izaew izuapyr hemetarer 'ym ma'e wyzài tawhu peneko haw Tupàn Zanezar hemimur kwer pupe nehe, pepuhareko nehe, ipytywà pà nehe. ⁸Penekyty'ym zo nehe. Aze hemetarer nuhyk kwaw izupe nehe, pemono amo izupe nehe. Te uhyk izupe nehe. Amo 'ar mehe umuzewyr putar peme nehe. ⁹Aze

nezewe haw uzeapo 7 haw kwarahy huwake nehe, newer haw imunànwaw kwarahy huwake nehe, — Napytywà kwaw a'e hemetarer 'ym ma'e ihe nehe, ere putar ru'u izupe nehe. Eze'eg zo nezewe nezeupe nehe. Epytywà neànàm Izaew nehe. Aze nan kwaw nehe, uhapukaz putar Tupàn pe nerekyty'ymaw rehe nehe. Ereiko putar ikatu 'ym ma'e iapo har romo Tupàn henataromo nehe. ¹⁰Ezemumikahy zo izupe imono mehe nehe. Emono izupe nerurywete haw rupi nehe. Nezewe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar uze'egatu neremiapo putar haw nànan nehe, neremiapo ràm nànan nehe no.

¹¹Tuweharupi heta putar hemetarer 'ym ma'e teko wainuinuromo wà nehe. Tuweharupi heta putar ma'e hereko 'ymar teko wainuinuromo wà nehe. A'e rupi amume'u ko penemiapo ràm peme kury. Pemono pema'e kurer a'e teko wanupe nehe.

Uma'ereko e ma'e wà

¹²Aze amo ume'eg Izaew awa newe uma'ereko e ma'e romo nehe, aze ru'u amo ume'eg Izaew kuzà newe uma'ereko e ma'e romo nehe, ime'eg pyrer unumaw putar 6 kwarahy newe uma'ereko e ma'e romo nehe. 7 haw kwarahy rehe eremuhem kar putar nehe. Wiko putar uzeupe uma'ereko ma'e romo nehe kury. ¹³Newi iho mehe nehe, emono ma'e izupe nehe. ¹⁴Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzakook uze'egatu nerehe a'e. A'e rupi, emono nema'e ikurer izupe nehe no: àràpuhàràw hawitu ma'e wà, arozràw, win. ¹⁵Nema'enukwaw Ezit ywy rehe uma'ereko e ma'e romo nereko awer rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nepyro a'e wi. A'e rupi amume'u ko neremiapo ràm newe kutàri ihe kury.

¹⁶Aze ru'u nekatuahy putar uma'ereko e ma'e pe nehe. Neànàm wà no. Aze ru'u na'ihò wer kwaw newi nehe. ¹⁷Nezewe mehe eraha neràpuz hukenaw pe nehe. Ekutuk inami rehe ma'e kutukaw pupe nehe. A'e mehe umumaw putar u'ar paw newe uma'ereko e ma'e romo nehe. Aze kuzà ipyta wer nehe, ezapo

nezewegatete haw izupe nehe no. **18** Aze uhem newe uma'ereko e ma'e imuhem kar haw 'ar nehe, eikwahy zo nehe. Umumaw 6 kwarahy newe uma'ereko e ma'e romo a'e. Neremekuzar katu kwaw ima'ereko haw temetarer rupi uma'ereko ma'e ài ne. Eruzar ko heze'eg nehe. Nezewe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar uze'egatu neremiapo nànnàn nehe.

***Tapi'ak àràpuhàràna'y'r
ipy uzexak kar ma'e kw'er wà***

19 Tapi'ak imemyr ipy wiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ima'e romo nehe, aze wiko awa romo nehe. Nezewegatete àràpuhàràn hawitu ma'e wà no. Pemuma'ereko kar zo a'e tapi'ak pe wà nehe. Pemonohok zo a'e àràpuhàràn hawer nehe. **20** Kwarahy nànnàn peraha a'e ma'ea'y'r taw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemixak kw'er pe wà nehe. A'e pe Tupàn henataromo nehe, peànàm wà nehe no, pe'u wano'o kw'er nehe. **21** Aze amo ma'ea'y'r wereko ikatu 'ymaw uzehe nehe, aze nahehàpyhà kwaw nehe, aze ru'u nupuner kwaw wata katu haw rehe nehe, aze ru'u heta amo ia'iw haw hehe nehe, pezuka zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo nehe. **22** Pe'u a'e ma'ea'y'r ho'o kw'er penàpuz me nehe. Teko Tupàn henataromo ikatu ma'e upuner i'u haw rehe wà nehe. Ikatu 'ym ma'e upuner a'e ma'ea'y'r ikatu 'ym ma'e ho'o kw'er i'u haw rehe wà nehe no. Pe'u arapuha kazer ho'o kw'er. Pe'u arapuha ho'o kw'er no. Pe'u putar ma'ea'y'r ikatu 'ymaw hereko har ho'o kw'er nezewegatete nehe no. **23** Pe'u zo huwykw'er nehe. Pezakook wyy rehe 'y ài nehe.

***Mynkawhu tpy'ak
imuapiruru 'ym pyrer her ma'e***

16 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Pezapo mynkawhu Zaneza'y'r ipy wazuka 'ym awer her ma'e nehe, zahy maim her ma'e rehe nehe, Tupàn imuwete katu pà nehe. Ta'e amo 'ar a'e zahy rehe har mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pepyro Ezit wi pyhaw a'e xe. **2** Tupàn

Tuweharupi Wiko Ma'e wexak putar amo taw umuwete àwàm romo nehe. Peho a'e taw pe nehe. Pezuka amo ma'ea'y'r peneimaw àràpuhàràn wainuromo har a'e pe nehe. Pezuka amo tapi'ak a'e pe a'e mynykaw 'ar mehe nehe no. **3** Pemumaw 7 'ar a'e mynykaw iapo pà nehe. A'e 'ar rehe pe'u zo tpy'ak imuapiruru kar pyrer nehe. Xo tpy'ak imuapiruru 'ym pyrer zo pe'u nehe. Ta'e pe'u agwer tpy'ak Ezit wi pezàn mehe xe. — Tpy'ak purupe ma'erahy ipuraw paw rehe har, i'i teko izupe wà. Pe'u a'e tpy'ak a'e mynykaw mehe nehe. Nezewe mehe napeneharaz pixik kwaw Ezit wi pehem awer 'ar wi nehe. **4** A'e 7 'ar rehe tuwe ni amo nuwereko kwaw tpy'ak imupiruru kar haw wàpuz pupe wà nehe. Pezuka putar ma'ea'y'r 'ar ipy mehe nehe. Pe'u ho'o kw'er paw a'e 'ar mehe we pyhaw nehe. Tuwe ikurer na'iku'em kwaw nehe.

5-6 Ma'ea'y'r a'e mynykaw pe izuka pyràn pezuka pitài taw pe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wexak putar taw umuwete àwàm a'e nehe. Pezuka a'e ma'ea'y'r a'e taw pe nehe. Tupàn umur a'e wyy peme nehe. Heta tetea'u tawhu. Heta tetea'u taw. Pezuka zo ma'ea'y'r a'e tawhu pe nehe. Xo taw hemixak kw'er pe zo pezuka nehe. Pezuka kwarahy heixe etea'i mehe pe wà nehe. Ta'e pehem peho Ezit wi kwarahy heixe etea'i mehe pe xe. **7** Pemupupur ho'o kw'er a'e pe taw Tupàn hemixak kw'er pe i'u pà nehe. Iku'egwer pe pezewyr peneko haw pe nehe. **8** 6 'ar rehe pe'u tpy'ak imuapiruru 'ym pyrer nehe. **7** haw 'ar mehe pezemono'og Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar imuwete katu pà nehe. A'e 'ar mehe pema'ereko zo nehe.

Ma'e tyàro rehe mynkaw

9 49 'ar (7 xemàn) arozràn ipo'o 'ym mehe we **10** pezapo mynkawhu arozràn ipo'o haw her ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar imuwete katu pà nehe. Pemono ma'e penemimutar rupi nehe. Umur uze'egatu peme a'e. Aze heta tetea'u arozràn newe nehe, emur amo Tupàn pe neremimutar rupi nehe.

11 Pe, pena'yr wà no, penazyr wà no, peme uma'ereko e ma'e awa wà no, peme uma'ereko e ma'e kuzà wà no, teko tawhu peywy rehe har pupe wiko ma'e wà: Erewi izuapyapyr wà no, amo ywy rehe arer wà no, tu 'ym ma'e wà no, kuzà imen umàno ma'e kwer wà no, paw rupi uzapo putar mynykawhu urywete pà Tupàn henataromo taw umuwete haw romo hemixak kar kwer pe wà nehe. 12 Peneharaz zo ko ma'e wi nehe: peiko uma'ereko e ma'e romo Ezit ywy rehe no. Peruzar katu ko Tupàn ze'eg nehe.

Mynykawhà tãpuzràn rehe har

13 Penuhem putar arozràn iapirer wi nehe. Pekamikamik putar ma'ywa uwà tykwer henuhem pà izuwi nehe. A'e ma'e iapo re nehe, pezapo mynykawhu tãpuzràn her ma'e nehe. Pemumaw 7 'ar iapo pà nehe. 14 Tuwe penurywete mynykawhu iapo mehe paw rupi nehe: Pe, pena'yr wà no, penazyr wà no, peme uma'ereko e ma'e awa wà no, peme uma'ereko e ma'e kuzà wà no, teko tawhu peywy rehe har pupe wiko ma'e wà: Erewi izuapyapyr wà no, amo ywy rehe arer wà no, tu 'ym ma'e wà no, kuzà imen umàno ma'e kwer wà no. 15 Pemumaw 7 'ar mynykawhu iapo pà Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar imuwete katu pà nehe, taw umuwete haw romo hemixak kwer pupe nehe. Penurywete nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar arozràn tetea'u ipo'o pyràm peme a'e nehe xe. Umur putar ze'egatu penemiapo nànan nehe no.

16 Na'iruz haw awa Izaew izuapyapyr paw uzexak kar Tupàn henataromo a'e wà nehe, taw imuwete haw romo hemixak kwer pe a'e wà nehe, mynykawhu pe a'e wà nehe: mynykawhu zanera'yr ipy wazuka 'ym awer pe, mynykawhu arozràn ipo'o haw pe, mynykawhu tãpuzràn pe. Tuwe ni amo noho kwaw ma'e Tupàn pe imono pyràm heraha 'ym pà wà nehe. 17 Pitaitãigatu omono putar ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe wà nehe. Aze Tupàn umur ma'e tetea'u izupe nehe, omono putar ikurer uhua'u ma'e Tupàn pe nehe no.

Ipureruze'eg ma'e wanemiapo

18 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar tawhu peme nehe. A'e tawhu pupe peneko mehe pexaxak tãmuz zeãmãtyry'ymaw imuàgã'ymar pe wà nehe. Pexaxak tuwihaw Izaew ta'yr wazuapyapyr nànan pe wà nehe no. Umuàgy'ygatu ma'e paw rupi imunar 'ym pà wà nehe. 19 Na'imunar kwaw ma'e imuàgã'ym mehe wà nehe. Teko paw uzezuawygatu wanenataromo wà nehe. Numuhem kar kwaw amo zepykaw wi temetarer rehe wà nehe. Temetarer umuigo kar awa ma'e kwaw katu har hehãpyhãgatu ma'e zàwenugar romo wà. Umuigo kar awa imunar 'ym ma'e hehãpyhãgatu ma'e zàwenugar romo wà no. Umuemu'em kar tãmuz wanenataromo wà. 20 Peiko imunar 'ym ma'e romo nehe. Pekatu tuweharupi nehe. Nezewe mehe peikuwe putar nehe. Pepyhyk putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimur nehe.

Tupàn ua'u wamuwete haw na'ikatu kwaw

21 Moizez ze'eg wiwi. — Ma'ea'yr hany haw iapo mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e imuwete haw romo nehe, pemuapyk zo tupàn ywyrã iapo pyrer a'e ma'ea'yr hany haw huwake nehe. 22 Pemupu'ãm zo itapuku tupàn ua'u romo iapo pyrer ma'ea'yr hany haw huwake nehe. Agwer tupàn a'ua'u Tupàn imuwete 'ymar wanemimuwete iro Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe wà.

17 1 Pezuka zo tapi'ak awa ikatu 'ymaw hereko har Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe nehe. Nezewegatete perur zo àràpuhàràn hawitu ma'e ikatu 'ymaw hereko har izupe nehe. Nezewe haw iro Tupàn pe.

2 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar tawhu peme nehe. Aze ru'u amo awa a'e tawhu pe har, aze ru'u amo kuzà a'e pe har uzapo putar ikatu 'ym ma'e Tupàn henataromo ze'eg hehe we iapo katu pyrer izuhaw pà nehe. 3 Aze ru'u umuwete putar

amo tupàn nehe. Umuwete putar ru'u kwarahy, zahy, zahytata nehe. Nezewe iapo mehe nuwerezar kwaw Tupàn ze'eg nehe. **4** Aze amo umume'u agwer ma'e iapo awer peme nehe, Pepuranu katu purehe ikwaw pà nehe. Aze amo Izaew uzapo tuwe agwer iaiw ma'e nehe, **5** peraha iapo arer tawhu wi katu pe nehe, izuka pà ita tetea'u pupe iapiapi pà nehe. Aze awa romo hekon a'e nehe, aze ru'u kuzà romo a'e nehe, pezuka nezewegatete nehe no. **6** Aze naheta kwaw mokoz teko hemiapo kwer hexak arer wà nehe, pezuka zo nehe. Aze pitài zo hemiapo kwer hexak arer nehe, pezuka zo nehe. **7** Hexak arer a'e wà nehe, a'e ràgypy uzapi putar iapo arer ita pupe wà nehe. A'e re amogwer uzapi putar wà nehe no. Pezuka a'e teko nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko wamyter wi nehe.

Zawaiw katu ma'e rehe zepykaw

8 Aze ru'u uzeapo putar amo ma'e zawaiw katu ma'e nehe. Tàmuz nupuner kwaw imuàgà'ymaw rehe nehe. Aze ru'u amo uzuka putar amo nehe. Aze ru'u mokoz uzemume'u amo wyy izar romo wà nehe. Aze ru'u amo upetek putar amo nehe. Aze ru'u wызàì ma'e uzeapo putar nehe. Izeapo mehe peho taw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuwete haw romo hemixak kwer pe nehe. **9** Pemume'u uzeapo ma'e kwer xaxeto Erewi izuapyapyr wanupe nehe, tàmuz agwer ma'e imuàgà'ymar a'e 'ar rehe har pe nehe no. Umuàgà'ym putar a'e ma'e wà nehe. Umume'u putar penemiapo ràì peme wà nehe. **10** Pezapo putar wanemiapo kar paw rupi nehe. Peruzar waze'eg paw rupi nehe. **11** — He'e, peze wanupe nehe. Peruzar waze'eg nehe. Pezapo tuwe wanemiapo kar nehe. **12** Aze amo wiko wera'u ma'e na'ipureruzar wer kwaw xaxeto ze'eg rehe tàmuz ze'eg rehe nehe, pezuka a'e teko nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko Izaew wamyter wi nehe. **13** Teko ukyze putar uzeapo ma'e kwer henu re wà nehe. Ni amo nuzapo wi kwaw agwer ma'e wà nehe kury.

Tuwihawete wanemiapo wà

14 Peixe putar wyy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimur rehe nehe. Pepyhyk putar nehe. Amo kwarahy pawire a'e pe peneko mehe peputar putar amo awa penuwihawete romo nehe. Ta'e heta tuwihawete wyy penuwake har rehe har wanupe wà xe. **15** Tuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak penuwihawete nehe. Nupuner kwaw amo wyy rehe arer romo weko haw rehe nehe. Xo Izaew izuapyr zo upuner penuwihawete romo weko haw rehe nehe. Tupàn wexak putar Izaew penuwihawete romo nehe. **16** Tuwe penuwihawete nuwereco kwaw kawaru tetea'u wemiruze'eg zauxiapekwer wanupe wà nehe. — Peho Ezit wyy rehe kawaru wame'eg kar pà nehe, ni'i kwaw wemiruze'eg awa wanupe nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg nezewe peme a'e xe. — Napezewyr pixik kwaw Ezit wyy rehe nehe, i'i peme. **17** Tuwe tuwihawete nuwereco kwaw wemireko tetea'u wà nehe. Ta'e nezewe haw umunryk kar putar Tupàn wi a'e nehe xe. Nomono'og kwaw parat tetea'u uzeupe nehe. Ni or nehe no.

18 Xaxeto Erewi izuapyapyr omonokatu Tupàn ze'eg pape rehe imuapyk pyrer a'e wà. A'e awa uzypyrog putar penuwihawete romo wiko pà nehe. A'e 'ar mehe umuapyk kar wi putar a'e Tupàn ze'eg pape rehe amo pe nehe. **19** Tuwihawete wereko putar a'e Tupàn ze'eg pape rehe imuapyk wi pyrer nehe. Wikuwe mehe 'ar nà'nàn umugeta putar a'e Tupàn ze'eg a'e nehe. Nezewe mehe ukwaw putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi ukyze haw nehe. Nezewe mehe weruzar katu putar ze'eg paw nehe, hemiapo kar paw nehe no. **20** Aze uzapo nezewe haw nehe, nuiko wera'u kwaw amo wanuwi nehe. Weruzar katu putar Tupàn ze'eg paw rupi nehe. Nezewe mehe umumaw putar kwarahy tetea'u tuwihawete romo wiko pà nehe. Izuapyapyr wiko putar Izaew wanuwihawete romo kwarahy tetea'u imumaw pà wà nehe.

**Ma'e Erewi izuapyapyr wanupe,
xaxeto wanupe imono pyr**

18 ¹Moizez uze'eg teko wanupe. — Erewi izuapyapyr nupyhyk kwaw ywy Kànàà ywy rehe amogwer Izaew ta'yr wazuapyapyr wazàwe wà nehe. Nezewe rehe we xaxeto Erewi izuapyapyr upyhyk putar ma'e Tupàn pe imono pyr ikurer wà nehe. ²Nuwereko kwaw ywy wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u amo ma'e wanupe. Umuigo kar putar awa Erewi izuapyapyr xaxeto romo uzenataromo wà nehe.

³Aze amo uzuka tapi'ak Tupàn henataromo nehe, aze ru'u uzuka àràpuhàràn nehe, xaxeto upyhyk putar ipehegwer izywa kwer rehe har wà nehe. Upyhyk putar hazywer hie kwer rehe we wà nehe no. ⁴Upyhyk putar temi'u imono'og pyr izypy mehe har wà nehe no: arozràn, win, uri kawer, àràpuhàràn hawitu ma'e hawer imonohok pyrer. ⁵Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wexaexak Erewi izuapyapyr amogwer Izaew ta'yr wazuapyapyr wanuwi a'e wà xe. — Pe nehe, pezuapyapyr wà nehe no, wiko putar xaxeto romo tuweharupi wà nehe, i'i wanupe.

⁶Amo Erewi izuapyr amo tawhu Izaew ywy rehe har pe wiko ma'e a'e nehe, aze iho wer Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e imuwete haw hemixak kwer pe nehe, upuner oho haw rehe iputar mehe a'e nehe. ⁷Wiko putar xaxeto romo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo nehe, amogwer Erewi izuapyapyr a'e pe har wazàwe nehe. ⁸Upyhyk putar temi'u amo xaxeto wazàwe nehe no. Aze iànàm omono kar ma'e izupe wà nehe, upuner a'e ma'e ipyhykaw rehe a'e nehe no.

**Peiko zo amogwer teko wazàwe nehe,
i'i Moizez teko wanupe**

⁹Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur ywy iko peme. Ipyhyk mehe pezapo zo ma'e teko a'e ywy rehe har wanemiapo purumuhuhuk ma'e zàwenugar nehe. ¹⁰Pezuka zo pena'yr ma'ea'yr hapy haw rehe wanapy pà tupàn a'ua'u wanupe

wamono pà nehe. Tuwe naheta kwaw teko ma'e temigwaw 'ym imume'u har wà nehe. Tuwe naheta kwaw uzeapo ma'e ràmm imume'u har peinuinuromo wà nehe. Pemuigo kar zo paze ma'e peinuinuromo pe wà nehe. ¹¹Tuwe naheta kwaw nezewe haw iapo har peinuinuromo wà nehe: tekwe ikatu 'ym ma'e pe zemuawyze haw iapo har wà, umàno ma'e kwer wanekwe pe uze'eg ma'e wà. ¹²Agwer ma'e purumuhuhuk ma'e iapo har iro Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe wà. A'e rupi omono kar putar a'e teko a'e ywy wi a'e wà nehe. Pepyhyk putar a'e ywy peho peiko wamuhem kar mehe nehe. ¹³Ma'e paw iapo mehe pezeruzar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar rehe nehe.

**Tupàn umume'u amo uze'eg
imume'u àràmm tur àwàm**

¹⁴Moizez uze'eg teko wanupe. — Teko ywy peneko àwàm rehe har weruze'eg temigwaw 'ym imume'u har waze'eg wà. Weruzar uzeapo ma'e ràmm imume'u har waze'eg wà no. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nuzapo kar kwaw nezewe haw peme a'e. ¹⁵Tupàn wexak putar amo uze'eg imume'u har teko wanuwi a'e nehe. Wiko putar hezàwe a'e nehe. Peruzar putar ize'eg nehe. ¹⁶Pema'enukwaw ko ma'e rehe nehe. Pezemono'og Xinaz uwytyr ipy pe. A'e 'ar mehe peze'eg nezewe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe. — O Tupàn, einu kar wi zo neze'eg urewe nehe. Exak kar zo a'e tatahu urewe nehe. Nezewe mehe nurumàno kwaw nehe, peze izupe a'e pe. ¹⁷Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Teko waneminoz ikatu ihewe. ¹⁸Aexak putar amo awa wainuromo har ihe nehe. Wiko putar nezàwe a'e nehe. Amume'u putar heze'eg a'e ze'eg imume'u har pe nehe. Umume'u putar heze'eg teko wanupe nehe. ¹⁹A'e awa umume'u putar heze'eg purupe herer rehe nehe. Aze amo nuweruzar kwaw a'e heze'eg nehe, azepyk putar hehe nehe, i'i Tupàn ihewe a'e 'ar mehe.

Tupàn ze'eg imume'u mua'u har wà

20 Uze'eg wi Moizez teko wanupe. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u amo ma'e ihewe no. — Aze namono kwaw heze'eg amo heze'eg imume'u har pe nehe, aze a'e re umume'u mua'u heze'eg teko wanupe nehe, aze ru'u umume'u amo tupàn waze'eg nehe, pezuka nehe. **21** Pepuranu putar pezehe nezewe nehe. — Aze amo umume'u amo ze'eg zanewe nehe, ma'e rupi xikwaw putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg imume'u awer nehe, peze putar nehe. **22** Pekwaw ko ma'e nehe. — Amume'u putar Tupàn ze'eg peme ihe nehe kury, aze i'i amo peme nehe, aze hemimume'u kwer nuzeapo kwaw nehe, a'e mehe numume'u kwaw Tupàn ze'eg a'e. Upuner haw rupi uze'eg ma'e romo hekon a'e. Pekyze zo izuwi nehe.

Upuruzuka e ma'e upuner amo tawhu pe uzeàmimaw rehe wà

19 **1** Uze'eg Moizez teko wanupe. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umumaw putar teko ywy peme wemimono rà m rehe har a'e wà nehe. Pemuhem kar putar a'e wi pe wà nehe. Peiko putar tawhu waneko awer pupe tàpuz waneko awer pupe nehe. **2-3** Pemuzaz'azak a'e ywy na'iruz pehegweruhu romo nehe. Ipehegwer nà nà n pexaexak amo tawhu nehe. Tuwe nazawaiw kwaw a'e tawhu pe teko wazà naw nehe. Nezewe mehe wызà i awa amo teko izuka arer upuner a'e tawhu pe oho haw rehe nehe. Ni amo nupuner kwaw izuka haw rehe a'e pe wà nehe.

4 Aze awa uzuka amo hehe ipuruzuka wer 'ym pà nehe, aze nuiko kwaw iàmàtry'ymar romo nehe, izuka arer upuner amo a'e tawhu pe uzà wehemaw rehe a'e nehe. Ni amo nupuner kwaw izuka haw rehe a'e pe wà nehe. **5** Amo awa wixe ka'a pe umyrypar rupi zep'eaw imonohok pà. Ýwyrà imonohok mehe itazy ita per iapo pyrer uhem putar u'yw wi inugwer izuka pà nehe. A'e mehe a'e awa oho putar a'e tawhu pe nehe. Ni amo nupuner kwaw izuka haw rehe a'e pe wà nehe. **6** Aze mo heta xo pitài tawhu zo uzàn ma'e wanupe

nehe, multe mo ru'u izuwi. A'e mehe mo umàno ma'e kwer iànàm uzepyk ma'e rà m upuner mo wànàm izuka arer ipyhykaw rehe wà. Iànàm wikwahy mo wà. A'e rupi uzuka mo wà. Na'ipuruzuka wer iwer mo hehe. Nezewe rehe we mo hemizuka kwer iànàm uzuka mo wà. **7** A'e rupi aexaexak kar na'iruz tawhu uzàn ma'e wazepyro à wàm peme ihe.

8 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar amo ywy peme a'e nehe, ta'e umume'u imur à wàm zaneipy wanupe a'e xe. Aze umur a'e ywy paw peme nehe, **9** a'e mehe, pexaexak amo na'iruz tawhu uzàn ma'e wazepyro à wàm romo wà nehe. Tupàn umur putar amo ywy peme nehe, aze peruzar ize'eg peme kutàri heremimono paw rupi nehe, aze pezamutar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pepy'a nà nà n nehe, aze napehem pixik kwaw penape rà m peme hemixak kar wi nehe no. **10** Aze pexaexak a'e tawhu uzàn ma'e wazepyro à wàm romo wà nehe, a'e mehe teko nuzuka e kwaw awa ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peme imur pyràm rehe wà nehe. Nezewe mehe napeiko kwaw awa ikatu ma'e izuka e har romo nehe.

11 Aze ru'u amo awa na'ikatuwawahy kwaw amo rehe nehe. Uzeàmim tukaz pupe hàro pà. Na'e uzàmàtry'ym wàmàtry'ymar izuka pà. Na'e uzàn oho amo a'e tawhu pe uzepyro pà uzuka haw wi. **12** Nezewe mehe tuwihaw a'e tawhu pe har wenzoz putar imuwà uzénataromo wà nehe. Omono putar izuka arer izuka pyrer iànàm pe wà nehe, hehe uzepyk ma'e rà m pe wà nehe. Hehe uzepyk ma'e rà m uzuka putar wànàm izuka arer nehe. **13** Pepuhareko zo nehe. Pezo'ok izuka arer Izaew wamyter wi nehe. Nezewe mehe peneko haw ikatu wera'u putar peme nehe.

Wyzaw

14 Heta ita peywyzaw hexak kar haw romo. Pemunyrk kar zo a'e ita nehe. Kwehe mehe amo uapayk a'e ita ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimur rà m rehe wà.

Ikatu 'ym ma'e iapo haw hexakar wà

15 — 'Aw awa uzuka amo, aze amo i'i tàmuz wanupe amo rehe nehe, aze xo pitài zo umume'u hemiapo kwer nehe, nuhyk kwaw nehe. Aze kokoz teko umume'u hemiapo kwer wà nehe, xo a'e mehe zo uhyk putar wà nehe. **16** Aze amo hemu'em amo hemiapo kwer imume'u mehe nehe, **17** imume'u har weraha putar wemimume'u Tupàn imuwete haw pe. A'e pe uze'eg putar xaxeto wanupe tàmuz wanupe wà nehe. **18** A'e tuwihaw wenu katu putar paw rupi wà nehe, a'e ma'e imuàgà'ym pà wà nehe. Aze a'e awa hemu'em ma'e romo wiko tuwe nehe, **19** tuwihaw umume'u putar hehe uze'epyk àwàm wà nehe. A'e 'ym mehe hemu'em ma'e wenz inugwer rehe zepyk àwàm tuwihaw wanupe. Tuwihaw umume'u putar hehe zepyk àwàm hemimutar kwer zàwenugar izupe wà nehe kury. Uze'epyk putar hehe wà nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko wamyter wi nehe. **20** Izaew paw ukwaw putar uzeapo ma'e kwer wà nehe. Ukyze putar paw rupi wà nehe. Ni amo nuzapo kwaw agwer ikatu 'ym ma'e teko wamyteromo wà nehe. **21** Pepuhareko zo ikatu 'ym ma'e iapo har pe wà nehe. Nezewe pezepyk wanehe nehe: aze amo uzuka amo nehe, pezuka izuka arer nehe. Aze amo ozo'ok amo heha izuwi nehe, pezo'ok izo'ok arer heha izuwi nehe no. Aze amo ozo'ok amo hàz izuwi nehe, pezo'ok izo'ok arer hàz izuwi nehe no. Aze amo omonohok amo ipy izuwi nehe, pemonohok imonohok arer ipy izuwi nehe no.

Zeàmàtry'ymawhu

20 **1** Moizez uze'eg teko wanupe kury. — Pehem putar peho peàmàtry'ymar wàmàtry'ym pà nehe. Aze ru'u heta tetea'u putar wà nehe. Aze ru'u heta putar ma'e tetea'u wanupe wà nehe: kawaru wà, ywramawa wanupe. Nezewe mehe pekyze zo wanuwi nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar Ezit ywy wi zanepyro arer wiko penehe we a'e xe. **2** Wàmàtry'ym 'ym mehe we xaxeto upyta zauxiapekwer wananataromo wanupe uze'eg

pà a'e nehe. **3** Izaew wà. Penu katu heremimume'u ràm nehe. Peiko xe peàmàtry'ymar waneityk pà nehe. Pepytuhegatu zo nehe. Peksyeahy zo nehe. Peksye zo nehe. **4** Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko penehe we a'e xe. Uzàmàtry'ym putar penehe we a'e wà nehe, peàmàtry'ymar wanuwi pepyro pà nehe, i'i putar wanupe nehe. **5** A'e re tuwihaw uze'eg wi putar wà nehe. — Aze heta awa wàpuz iapo haw imumaw romo har xe nehe, aze nuiko kwaw ipupe a'e rihi, tuwe uzewyr wàpuz me nehe. Aze mo nan, umàno mo zeàmàtry'ymaw pe nehe. Nezewe mehe amo awa wiko mo hàpuz pupe a'e kury. **6** Aze heta awa ma'ywa uwà itym arer xe nehe, aze nomono'og kwaw i'a kwer a'e rihi, tuwe uzewyr weko haw pe nehe. Aze mo nan, umàno mo zeàmàtry'ymaw pe a'e nehe. Nezewe mehe amo awa omonono'og putar hemitygwer a'e nehe kury. **7** Aze heta awa uzereko àwàm imume'u arer xe nehe, aze nahemireko kwaw a'e rihi, tuwe uzewyr weko haw pe nehe. Aze mo nan, umàno mo zeàmàtry'ymaw pe nehe. Nezewe mehe amo awa werekò putar hemireko ràm a'e nehe.

8 Uze'eg wi tuwihaw teko wanupe kury. — Aze heta amo awa ukyze ma'e xe nehe, tuwe uzewyr weko haw pe nehe. Aze mo nan, amogwer zauxiapekwer ukyze mo a'e wà nehe no. **9** Tuwihaw waze'eg pawire wexaexak putar zauxiapekwer wanuwhaw wà nehe. Weruze'eg putar zauxiapekwer wà nehe.

10 Amo tawhu iàmàtry'ym 'ym mehe we pemume'u zeàmàtry'ym 'ymaw tawhu pupe har wanupe nehe. **11** Aze ipupe wiko ma'e umuawyz peze'eg nehe, aze uzemono peme wà nehe, a'e mehe wiko putar peme uma'ereko e ma'e romo wà nehe. Uzapo putar ma'ereko haw ipuhuz ma'e peme wà nehe. **12** Aze nuzemono kwaw peme wà nehe, aze uzypyrog peàmàtry'ym pà wà nehe, a'e mehe pemàmàn tawhu izywyne nehe. **13** Tupàn umur putar tawhu pepo pe a'e nehe. Pezuka awa paw takihepuku pupe pe wà nehe. **14** Pezar amogwer pe wà nehe: kuzà wà, kwarearer

wà, kuzàtàigwer wà, ma'ea'yr wà, ma'e hekuzar katu ma'e tawhu pupe penemixak kwer wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar peàmàtyry'ymar wama'e kwer paw peme a'e wà nehe. Peiko putar wazar romo nehe. Ikatu putar peme nehe. **15** Pezapo nezewe haw tawhu katu pe har ywy peneko àwàm 'ym wanupe nehe.

16 Pepyhyk putar tawhu ywy peneko àwàm rehe har pe wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar a'e ywy peme nehe. A'e tawhu wapyhyk mehe pezuka wapupe wiko ma'e paw rupi pe wà nehe. **17** Tupàn uzapo kar nezewe haw peme a'e: pemumaw 'aw teko paw pe wà nehe. Ete izuapyapyr wà, Amohe ywy rehe har wà, Kànàà izuapyapyr wà, Perize izuapyapyr wà, Ewe izuapyapyr wà, Zepu izuapyapyr wà. **18** Pezuka paw rupi katete pe wà nehe. Nezewe mehe napemu'e kwaw wemiapo rehe a'e wà nehe. Wazar tupàn a'ua'u wamuwete mehe uzapo iaiw ma'e purumuhuk ma'e wà. Aze mo pezapo agwer ma'e, ikatu 'ym ma'e iaiw ma'e mo pezapo Tupàn henataromo.

19 Aze ru'u pemumaw putar 'ar tetea'u amo tawhu izywyr pemàmàn pà nehe. Aze ru'u napepyhyk kwaw na'arewahy nehe. Aze uzeapo nezewe haw nehe, pemonohok zo ma'ywa'yw a'e pe har nehe. Pe'u i'a kwer nehe. Pemonohok zo i'yw nehe. Aipo a'e ma'ywa'yw wiko peàmàtyry'ymar romo wà. Màràzàwe tuwe pemonohok pe wà. **20** Pepuner amogwer ywyr ma'ywa'yw 'ym wanetykaw rehe nehe. Pemonohok a'e ywyr tawhu pupe pezeupir àwàm iapo pà nehe. Te pepyhyk putar nehe.

***Ikatu 'ym ma'e iapo
haw purumumàno haw***

21 ¹Moizez uze'eg teko wanupe. — Peiko putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemimur kwer rehe nehe. Amo 'ar mehe pexak putar ru'u awa izuka pyrer hetekwer nehe. Aze ru'u napekwaw kwaw izuapyapyr izuka arer nehe. **2** Aze uzeapo nezewe haw nehe, tuwihaw a'e

wà nehe, tàmuz a'e wà nehe no, wexak multe haw wà nehe. Uzyppyrog hetekwer hexak awer pe wà. Oho putar tawhu hexak awer huwake har wanupe pitàitàigatu wà nehe, multe haw pitàitàigatu hexak pà wà nehe. **3** A'e mehe tuwihaw tawhu huwaka'i wera'u ma'e pe har upyhyk putar tapi'aka'yr uma'ereko pixik 'ym ma'e kwer a'e wà nehe. **4** Na'e weraha putar a'e ma'ea'yr ywyàpyznaw yrykaw typaw pixik 'ym ma'e hereko har pe wà nehe, ywy iwykawyka pixik 'ym pyrer hereko har pe wà nehe, ma'ea'yz izutum pixik 'ym awer pe wà nehe. A'e pe wahem mehe uzuhaw putar ma'ea'yr iazu'yw izuwi wà nehe. **5** Xaxeto Erewi izuapyapyr oho putar a'e pe wà nehe no. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wexaexak wemiruze'eg romo a'e wà xe. Omono Tupàn ze'egatu purehe a'e wà. Aze amo uzuka a'e, xaxeto umuàgà'ym a'e ma'e wà. **6** Izuka awer huwake wera'u ma'e wanuwihaw upyta uzuhez putar opo ma'ea'yr izuka pyrer i'aromo wà nehe. Uze'eg putar nezewe wà nehe. **7** — Ure nuruzuka kwaw 'aw awa ure. Nurukwaw kwaw izuka arer ure no. **8** A'e rupi, o Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e, emunàn ko ma'e neremiaiuhu Izaew wanuwi nehe. Erepyro Ezit wi ne wà. Ezepek zo neremiaiuhu wanehe 'aw awa ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar izuka awer rehe nehe, i'i putar izupe wà nehe. **9** Amo ma'e ikatu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe. Aze pezapo a'e ma'e nehe, a'e mehe pezo'ok putar awa ikatu ma'e izuka arer romo waneko haw nehe, teko wanuwi nehe.

***Teko zeàmàtyry'ymawhu
rehe ipyhyk pyr wà***

10 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar weityk kar putar peàmàtyry'ymar peme a'e wà nehe. Pepyhyk putar amo peme uma'ereko e ma'e romo pe wà nehe. **11** A'e 'ar mehe aze ru'u erexak putar amo kuzà ipuràg eteahy ma'e peme uma'ereko e ma'e wainuromo nehe. Aze ikatu newe nehe, aze nepurereko wer hehe neremireko romo nehe, **12** eraha neràpuz me nehe. A'e pe upin putar wàkàg uzemumikahy haw

hexak kar pà nehe. Omonohok putar opoàpe nehe no. **13** Umunehew putar amo opoz nehe. Wiko putar neràpuz pupe nehe. Umumaw putar pitài zahy u imàno haw rehe uhy imàno haw rehe uzai'o pà nehe. A'e re erepuner hereko haw rehe neremireko romo nehe. **14** Aze amo 'ar mehe na'ikatu kwaw newe nehe, emuhem kar nehe. Nuiko kwaw newe uma'ereko ma'e romo a'e 'ar mehe nehe. Nerepuner kwaw ime'egaw rehe nehe. Nerepuner kwaw ma'erahy ipuraraw kar haw rehe izupe nehe. Ta'e eremuigo kar neremireko romo ne xe. Nupuner kwaw neremireko romo weko haw wi uhemaw rehe a'e 'ar mehe xe.

Ta'yr ipy pe imur pyr rà

15 Aze ru'u amo awa wereko mokoz kuzà wemireko romo wà. Pitài ikatu wera'u izupe inugwer wi. Mokoz umur ta'yr izupe wà. Izypy mehe uzexak kar ma'e kwer wiko kuzà ikatu 'ym wewer ma'e imemyr romo a'e. **16** Amo 'ar mehe a'e awa umuza'aza'ak putar uma'e nehe, ipegegwer wamono pà wa'yr wanupe nehe. A'e 'ar mehe nupuner kwaw wa'yr ipy hemipyhyk rà imono haw rehe wa'yr kuzà wemiamutar imemyr pe nehe. **17** Tu omono putar wa'yr ipy hemipyhyk rà wa'yr kuzà wemiamutar wewer imemyr pe nehe. Ta'e ta'yr ipy romo hekon a'e xe. Uzeruze'eg putar wa'yr ipy romo heko haw rehe nehe. Hemipyhyk uhua'u wera'u putar amogwer ta'yr wanemipyhyk wanuwi mokoz haw nehe. Aze amo ta'yr upyhyk pitài ma'e wà nehe, ta'yr ipy upyhyk putar mokoz ma'e nehe.

Ta'yr u heruzar 'ymar wà

18 Aze ru'u amo awa ta'yr nuweruzar kwaw u ze'eg a'e. Uzàmàtry'ym u a'e. Nuweruzar kwaw uhy ze'eg a'e no. Aze tu upetek, nezewe rehe we nuweruzar kwaw. **19** Aze uzeapo nezewe haw nehe, tu a'e, ihy a'e no, weraha putar kwarer tawhu pe har wanuwihaw wanupe wà nehe. Wananataromo katu pe nahu rupi uze'eg putar nezewe wà nehe. **20** Urera'yr ureàmàtry'ym ureze'eg heruzar

'ym pà a'e. Umuhàmuhàz e ureremetarer oho iko a'e. Uka'u tuweharupi no, i'i putar a'e pe wanupe wà nehe. **21** Na'e awakwer a'e taw pe har uzuka putar ta'yr ita tete'a'u pupe iapiapi pà wà nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar katu 'ymaw teko wamyter wi nehe. Teko paw ukwaw putar uzeapo ma'e kwer wà nehe. A'e rupi ukyze putar wà nehe.

Amo ze'eg purupe heruzar kar pyr

22 Moizez uze'eg teko wanupe. — Aze amo uzapo iaiw ma'e nehe, aze a'e re tàmuz uzuka kar wà nehe, aze umuzaiko hetekwer ywya izyta zàwenugar rehe wà nehe, peityk hetekwer a'e pe 'aromo nehe. **23** Pezutym kwarahy heixe 'ym mehe we nehe. Aze hetekwer upyta a'e pe pyhaw nehe, Tupàn ze'egaiw u'ar putar ywy rehe nehe. Pezutym hetekwer nehe. Nezewe mehe ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimur rà muzeapo kwaw iaiw ma'e romo henataromo nehe.

22 **1** Tapi'ak nehe, àràpuhàrà nehe, aze uzàn oho uzar wi nehe, aze erexak a'e ma'ea'yr iata e mehe nehe, — Naexak kwaw ihe, ere zo nehe. Emuzewyr heraha izar pe nehe. **2** Aze izar wiko multe newi nehe, aze ru'u nerekwaw kwaw izar nehe, eraha a'e ma'ea'yr nereko haw pe nehe. Upyta putar a'e pe nehe. Te ur putar izar hekar pà nehe. A'e mehe emono izupe nehe. **3** Aze zumen uhem uzar wi nehe, nezewegatete nehe. Aze erexak wazài ma'e nehe, aze erexak amo kamir nehe, aze ru'u amo topoz nehe, aze amo Izaew wiko izar romo nehe, nezewegatete nehe no. — Nakwaw kwaw aipo ihe, ere zo nehe.

4 Zumen amo Izaew heimaw a'e, aze ru'u tapi'ak awa Izaew heimaw nehe, aze u'ar pe rupi nehe, aze erexak ma'ea'yr u'ar ma'e kwer a'e pe nehe, — Naexak kwaw ihe, ere zo nehe. Epytywà izar heimaw imupu'am kar mehe nehe.

5 Kuzà numunehew kwaw awa ma'e wà nehe. Awa numunehew kwaw kuzà ma'e wà nehe. Agwer ma'e iapo har iro Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe wà.

6 Aze erexak amo wiràmiri haity wyyra rehe nehe, aze ru'u wyy rehe nehe, aze wahy wiko a'e pe umemyr wanehe we nehe, aze ru'u upi'a wanehe we nehe, epyhyk zo wahy nehe. 7 Eraha imemyr ne wà nehe. Tuwe wahy uwewe oho a'e wi nehe. Nezewe mehe nereko haw ikatu putar newe nehe. Eremumaw putar kwarahy tetea'u nereko pà nehe.

8 Neràpuz iapo mehe emono wyyra imuparipari pyrer katu pe izywyr nehe. Nezewe mehe, aze amo u'ar neràpuz wi wyy rehe nehe, nereiko kwaw imu'ar kar arer romo nehe.

9 Ezutym zo amo ae ma'e ma'ywa uwà tyw rehe nehe. Aze erezapo nezewe haw nehe, nerepuner kwaw i'a kwer i'u haw rehe nehe. Nerepuner kwaw a'e ma'e i'a kwer i'u haw rehe nehe no. Eremono putar neremimono'og kwer paw xaxeto wanupe nehe.

10 Ezàpixi zo zumen tapi'ak awa rehe we wyy iwykawyka haw imutyk kar pà wanupe nehe.

11 Aze amo omono àràpuhàràn hawer amanezu irin her ma'e inuromo kamir iapo mehe nehe, emunchew zo a'e kamir nehe.

12 Emomog imuzaiko pyr nekamir i'aromo har rehe 4 iàpixipixi haw wanehe nehe.

Wemireko 'ym puhe umen 'ym puhe iho haw; zereko haw

13 Aze ru'u amo awa wereco putar amo kuzà wemireko romo nehe. Uker putar oho ipuhe nehe. Aze ru'u a'e re nuputar kwaw nehe kury. 14 Na'e uzyppyrog putar hehe uze'eg zemueatehy pà nehe. Hemu'em putar amo wanupe hehe nehe. — Nuiko kwaw awa puhe oho 'ym ma'e romo ihewe imur mehe a'e, i'i mua'u putar teko wanupe nehe. 15 Aze uzeapo nezewe haw nehe, kuzàtài tu a'e nehe, ihy a'e nehe no, uze'eg putar tawhu pe har wanuwihaw wanupe wà nehe. Taw myteromo katu pe wexak kar putar pànuhu waker haw rehe arer teko wanupe wà nehe. Wexak kar putar huwykwer zewàwànaw rehe har teko wanupe wà nehe. — Hereko mehe wiko kuzà awa puhe oho 'ym ma'e romo a'e,

i'i putar wanupe nehe. 16 Na'e tu uze'eg putar tuwihaw wanupe nehe. — Amono herazyr 'aw awa pe hemireko romo ihe. Nuputar kwaw. 17 A'e rupi uzyppyrog hehe uze'eg zemueatehy pà. — Nuiko kwaw awa puhe oho 'ym ma'e romo urezereko mehe a'e, i'i. Pexak huwykwer xe. Wiko awa puhe oho 'ym ma'e romo azeharomoete a'e 'ar mehe a'e, i'i putar tu nehe, tuwihaw wanupe nehe. Upupirar putar pànuhu tuwihaw wanenataromo wà nehe. 18 Na'e tuwihaw upyhyk putar imen wà nehe. Upetepetek putar wà nehe. 19 Umekuzar kar putar hemiapo kwer izupe wà nehe. Umur putar pitài kir 140 kàrà m parat wanupe nehe. Kuzàtài tu upyhyk putar a'e temetarer nehe. Pezepyk putar a'e awa rehe nehe, ta'e uze'eg zemueatehy amo kuzà Izaew awa puhe oho 'ym ma'e rehe a'e xe. Wiko wiwi putar hemireko romo nehe. Nupuner pixik kwaw imuhem kar haw rehe uzewi nehe.

20 Aze azeharomoete a'e kuzà nuiko kwaw awa puhe oho 'ym ma'e romo nehe, 21 a'e mehe tuwihaw weraha putar tu hàpuz hukenaw huwake wà nehe. Na'e awa a'e tawhu pe har uzuka putar a'e kuzà ita tetea'u pupe iapiapi pà wà nehe. Ta'e uzapo purumumaranugar kar haw teko Izaew wamyteromo a'e. Imen 'ym mehe we u hàpuz pupe wiko mehe we uker amo awa puhe a'e. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko Izaew wamyter wi nehe.

22 Aze amo wexak awa hemireko ma'e amo hemireko puhe heko mehe wà nehe, pezuka mokoz harupi pe wà nehe: awa, kuzà no. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko wamyter wi nehe.

23 Aze teko wexak amo awa amo kuzàwaza puhe heko mehe wà nehe, aze a'e kuzàwaza wiko amo awa pe imume'u pyrer romo nehe, 24 peraha a'e mokoz tawhu wi katu pe pe wà nehe. Pezuka ita tetea'u pupe wapiapi pà pe wà nehe. Pezuka kuzàwaza nehe, ta'e nuhapukaz kwaw upytywà àwàm henoz pà a'e xe. Pezuka awa nehe, ta'e werur maranugar haw kuzàwaza amo pe imume'u pyrer pe a'e xe. Nezewe mehe pezo'ok putar

ikatu 'ymaw teko wamyter wi nehe. **25** Aze kaiwer pe muite taw wi awa uzapo a'e ma'e a'e kuzàwaza pe, xo awa zo pezuka nehe. **26** Pezapo zo ma'e kuzàwaza pe nehe. Nuzapo kwaw ma'e uzezuka kar pà peme a'e. Nuzawy kwaw awa amo awa hemizuka kwer. A'e ae nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e. Inugwer uzapo ikatu 'ym ma'e izupe a'e. **27** A'e awa uzapo a'e ma'e a'e kuzàwaza pe kaiwer pe a'e. Uhapukaz upytywà àwàm henoz pà. Naheta kwaw ipytywà har a'e pe wà.

28 Aze awa uzapo a'e ma'e kuzàwaza amo awa pe imume'u pyr 'ym pe nehe, aze teko ukwaw wà nehe, **29** a'e mehe awa umekuzar putar wemiapo kwer tu pe nehe. Omono putar 570 kàrà m parat izupe nehe. Ta'e nezewe kuzà awa puhe oho 'ym ma'e hekuzaromo a'e xe. A'e awa uzapo kar izupe. A'e rupi wereko putar wemireko romo nehe. Nupuner pixik kwaw imuhem kar haw rehe uzewi nehe.

30 Awa nuker pixik kwaw u hemireko wapuhe nehe. Ta'e nezewe haw werur mo maranugar haw tu pe xe.

**Teko Tupàn hemiai hu romo
wiko haw rehe upuner 'ym ma'e wà**

23 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Aze amo o'ok amo awa hapi'a izuwi nehe, aze ru'u uzaikaw ima'e izuwi nehe, a'e awa nupuner kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiai hu romo weko haw rehe nehe.

2 Ni amo ta'yragaw nupuner kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiai hu romo weko haw rehe nehe. Izuapyapyr nupuner kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiai hu romo weko haw rehe wà nehe no. Xo 10 haw teko wazuapyapyr pawire zo upuner putar wà nehe.

3 Ni amo Amon izuapyapyr wà, ni amo Moaw izuapyapyr wà, te 10 haw teko wazuapyr nupuner kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiai hu romo weko haw rehe nehe. Wiko putar hemiai hu 'ym romo wà nehe. **4** Ta'e Ezit wi pèhem mehe numur kwaw temi'u peme wà xe. Numur kwaw 'y peme wà no. Omono temetarer Màràw Meor

ta'yr Petor Mezopotàm ywy rehe har pe wà. — Emono ze'egaiw Izaew wanehe nehe, i'i izupe wà. **5** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nuzekaiw kwaw Màràw heminozgwer rehe a'e. Tupàn uzapo ze'egaiw ze'egatu romo a'e, ta'e peamutar katu a'e xe. **6** Pezapo pixik zo ikatu ma'e a'e teko wanupe nehe. Pepytywà pixik zo pe wà nehe.

7 — Ikàg 'ym ma'e, peze zo Enom ywy rehe har wanupe nehe. Ta'e wiko peànàm romo a'e wà xe. — Ikàg 'ym ma'e, peze zo Ezit ywy rehe har wanupe nehe. Ta'e peiko amo ywy rehe arer romo wainuinuromo pe xe. **8** Enom wanemimino peinuinuromo wiko ma'e wà nehe, Ezit wanemimino peinuinuromo wiko ma'e wà nehe no, upuner Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiai hu romo weko haw rehe wà nehe no.

Waneko haw imukatu haw

9 Zeàmàtry'ymawhu pe peho mehe pemuapyk penàpuzrà n peker haw romo. A'e 'ar mehe petyryk ikatu 'ym ma'e wi nehe. **10** Aze pyhaw amo awa wiko ikatu 'ym ma'e romo Tupàn henataromo wa'yrrer imuhem e awer rehe nehe, ku'em mehe uhem putar zauxiapekwer waker haw wi nehe. **11** Karuk mehe uzahak putar nehe. Karuketa'i mehe uzewyr putar uker haw pe nehe.

12 Pekar ywypehegwer katu pe peker haw wi nehe, ka'apaw romo karukaw romo nehe. **13** Petakihe rehe we peywyrapar rehe we peraha kuzehu ywy imomor haw nehe. Pezapo ywykwar nehe. A'e re pezupyk penepuxi kwer nehe.

14 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko peker haw pe penehe uzekaiw pà a'e. Weityk kar putar peàmàtry'yymar peme wà nehe. A'e rupi pemukatu peker haw nehe. Nezewe mehe Tupàn nuexak kwaw iro ma'e a'e pe nehe. Nezewe mehe nuhem kwaw pewi peneityk pà nehe.

Amo Tupàn hemiapo kar no

15 Aze amo pe uma'ereko e ma'e uzàn uzar wi nehe, — Hepyro pe nehe, aze i'i newe nehe, emono zo izar pe nehe. **16** Tuwe wiko

wyzài tawhu Izaew waneko haw pupe nehe, aze ikatu a'e tawhu pe har wanupe nehe. Ni amo nupuner kwaw ma'erahy ipuraraw kar på izupe wà nehe.

17 Kuzà Izaew nuiko pixik kwaw kuzà wyzài romo tupàn a'ua'u wanàpuzuhu pe wà nehe. Awa Izaew nuiko pixik kwaw awa wyzài romo tupàn a'ua'u wanàpuzuhu pe wà nehe. **18** Aze amo omono'og temetarer agwer ma'e iapo på nehe, nupuner kwaw heraha haw rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hàpuzuhu pe nehe. Nupuner kwaw wemimono ràm wemimume'u kwer imekuzar haw rehe nezewe nehe. A'e temetarer iroahy Tupàn pe. Na'iakatuwawahy kwaw hehe a'e.

19 Aze eremono ma'e amo Izaew pe nehe: temetarer, temi'u wyzài ma'e, — Emuzewyr ihewe amo 'ar mehe nehe, aze ere izupe nehe, — Emur imemyr ihewe a'e 'ar mehe nehe, ere zo izupe nehe. **20** Pepuner temetarer imemyr henoz taw rehe amo ywy rehe har pe nehe. Penoz zo wyzài Izaew pe nehe. Nezewe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar omono putar uze'egatu neremiapo nànan nehe, ywy penemipyhyk ràm rehe peneko mehe nehe.

21 Aze eremume'u neremiapo ràm Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pe nehe, tuwe na'iarew kwaw iapo àwàm nehe. Tupàn uputar iapo àwàm a'e. Uzapo kar imume'u arer pe. Aze nerezapo kwaw neremimume'u kwer nehe, ikatu 'ym ma'e iapo har romo ereiko Tupàn henataromo nehe. **22** Aze neremume'u kwaw neremiapo ràm Tupàn henataromo nehe, nereiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har romo. **23** Aze eremume'u nehe, aze amo numume'u kar kwaw newe nehe, a'e mehe ezapo tuwe a'e ma'e nehe.

24 Aze ereata amo pe rupi nehe, aze a'e pe ereahaw amo ma'ywa uwà tyw nehe, aze amo Izaew wiko izar romo a'e nehe, erepuner uwà i'u haw rehe neremimutar rupi nehe. Eraha zo amo a'e wi kok pupe nehe. **25** Aze ereahaw ko arozràn tupaw nehe, aze ru'u arozràn xewar her ma'e tupaw nehe, aze amo Izaew wiko izar romo nehe, erepuner haryw i'u haw rehe neremimutar rupi nepo

pupe nehe. Emonohok zo takiheapar pupe nehe.

Awa wemireko wi upuir haw

24 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Aze ru'u uzeapo putar nezewe haw nehe. Awa hemireko putar nehe. Amo 'ar pawire hemireko na'ikatu kwaw izupe kury. Ta'e amo ma'e hemireko rehe har na'ikatu kwaw izupe xe. A'e mehe uzapo putar pape wemireko wi upuir haw imume'u haw nehe. Omono putar a'e pape wemireko pe uzewi imono kar på nehe. **2-3** Oho putar izuwi nehe. Aze ru'u wereko putar amo awa umen romo nehe. Nan kwehe tete na'ikatu kwaw a'e umen pe nehe. Imen omono kar putar uzewi nehe no. Aze ru'u imen umàno izuwi. **4** Wyzài agwer ma'e izeapo mehe imen ipy nupuner kwaw ipyhyk wi haw rehe wemireko romo nehe. Ikatu 'ym ma'e romo wiko umener pe. Aze mo wereko wi no, iro mo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe. Pezapo kar zo agwer ikatu 'ym ma'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar iziwy peme hemimur ràm rehe nehe.

Amo ze'eg purupe heruzar kar pyr

5 Aze awa hemireko nehe, umumaw putar pitài kwarahy zauxiapekwer romo wiko 'ym på nehe. Tuwihaw nupuner kwaw imuma'ereko kar haw rehe a'e kwarahy rehe wà nehe. Upuner a'e kwarahy imumaw haw rehe weko haw pe nehe, wemireko imurywete kar på nehe.

6 Aze eremono ma'e amo pe nehe, — Emuzewyr ihewe amo 'ar mehe nehe, aze ere izupe nehe, umur putar ma'e newe a'e ma'e hekuzaromo nehe. Eremonokatu putar a'e ma'e nehe. Enoz zo mokoz ita iapu'a ma'e arozràn imuku'iku'i haw izupe hemiraha hekuzaromo nehe. Epyhyk zo ni pitài ita inugwer ita i'aromo har nehe. Aze nuwereko kwaw mokoz ita nehe, nupuner kwaw arozràn imuku'iku'i haw rehe nehe. Umàno putar temi'u heta 'ymaw wi nehe.

7 Aze amo upyhyk amo Izaew heraha på nehe, uma'ereko e ma'e romo imuigo kar på

nehe, aze ru'u wemime'eg ràmm romo nehe, pezuka ipyhyk arer nehe. Nezewe mehe pezo'ok putar ikatu 'ymaw teko Izaew wamyter wi nehe.

8 Aze neperew nehe, aze a'e neperew upuner amo teko wanehe oho haw rehe nehe, ezapo ma'e xaxeto Erewi izuapyapyr waze'eg rupi upaw rupi katete nehe. Amume'u Tupàn ze'eg wanupe ihe. Eruzar a'e ze'eg paw nehe. **9** Peneharaz zo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar Mirià pe hemiapo kwer Ezit wyy wi zanehem mehe arer wi nehe.

10 Aze eremono ma'e amo pe nehe, — Emuzewyr ihewe amo 'ar mehe nehe, aze ere izupe nehe, umume'u putar ru'u àmàn wi uzepykaw newe a'e ma'e hekuzaromo nehe. Aze uzeapo nezewe haw nehe, eixe zo hàpuz me izewànwaw ipyhyk pà nehe. **11** Epyta katu pe nehe. Werur putar newe nehe. **12** Aze wiko hemetarer 'ym ma'e romo nehe, emonokatu zo izewànwaw neràpuz me pyhaw nehe. **13** Emuzewyr izar pe kwarahy heixe 'ym mehe we nehe. Nezewe mehe heta putar izewànwaw izupe pyhaw nehe. Umume'u putar nekatu haw nehe. Neremiapo kwer ikatu putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo nehe no.

14 Amo Izaew uma'ereko ma'e hemetarer 'ym ma'e wiko putar ru'u tawhu nereko haw pupe a'e. Aze ru'u amo wyy rehe arer wiko putar ru'u a'e pe nehe. Nemunar zo wanemetarer rehe nehe. Tuweharupi upyhyk uma'ereko haw a'e 'ar rehe har a'e wà. **15** Aze uma'ereko newe amo 'ar mehe nehe, emekuzar ima'ereko awer a'e 'ar mehe we kwarahy heixe 'ym mehe we nehe. Ta'e nahemetarer katu kwaw a'e xe. Wàrogatu a'e temetarer ipyhyk àwàm. Aze neremono kwaw izupe nehe, uhapukaz putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e imume'u pà nehe. Ikatu 'ym ma'e iapo har romo ereiko putar Tupàn henataromo nehe.

16 Aze amo uzapo iaiw ma'e nehe, pezuka zo tu a'e awa hemiapo kwer rehe nehe. Aze amo uzapo iaiw ma'e nehe, pezuka zo ta'yr a'e awa hemiapo kwer rehe nehe. Aze amo

uzapo iaiw ma'e nehe, xo iapo arer zo pezuka nehe.

17 Pezekaiw tu 'ym ma'e wanehe nehe. Pezekaiw tawhu peneko haw pupe wiko ma'e wanehe nehe no. Aze eremono ma'e amo kuzà imen umàno ma'e kwer pe nehe, — Emuzewyr ihewe amo 'ar mehe nehe, aze ere izupe nehe, umume'u putar ru'u wopoz newe a'e ma'e hekuzaromo nehe. Aze uzeapo nezewe haw nehe, epyhyk zo izuwi nehe. **18** Pema'enukwaw Ezit wyy rehe uma'ereko e ma'e romo peneko awer rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pepyro a'e wi a'e. A'e rupi aruzar kar ko ize'eg peme.

19 Arozràn ipo'o mehe xewar ipo'o mehe nereharaz putar ru'u amo haryw wi nehe. Ezewyr zo ipyhyk pà nehe. Tuwe upyta ko pe nehe. Amo upyhyk putar wà nehe: amo wyy rehe arer neywy rehe har wà, tu 'ym ma'e wà, imen umàno ma'e kwer wà. Nezewe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar uze'egatu neremiapo nànnàn nehe. **20** Uri imono'og mehe eremutuhug putar i'yw nehe. U'ar uri wyy rehe. Ezewyr zo uri i'yw rehe upyta ma'e kwer ipyhyk pà nehe. Tuwe amo upyhyk wà nehe: amo wyy rehe arer neywy rehe har wà, tu 'ym ma'e wà, imen umàno ma'e kwer wà. **21** Xo pitài haw zo epo'o ma'ywa uwà ityw rehe nehe. Amo upyhyk putar i'yw rehe nehe. Tuwe amo upyhyk wà nehe: amo wyy rehe arer neywy rehe har wà, tu 'ym ma'e wà, imen umàno ma'e kwer wà. **22** Pema'enukwaw Ezit wyy rehe uma'ereko e ma'e romo peneko awer rehe nehe. A'e rupi aruzar kar ko ize'eg peme.

25 **1** Aze mokoz Izaew uzeàmàtyry'ym wà nehe, peraha tàmuz wanenataromo pe wà nehe. Tàmuz umuàgà'ym putar wà nehe. — Ikatu ma'e neremiapo ne ty, i'i putar pitài pe wà nehe. — Na'ikatu kwaw neremiapo ne ty, i'i putar inugwer pe wà nehe. **2** — Zauxiapekwer nepetek putar wà nehe, i'i putar ru'u amo pe nehe. Aze uze'eg nezewe nehe, umuzerew kar putar awa wyy rehe uzataromo nehe. Zauxiapekwer upetek putar wà nehe. Aze iaiw tuwe hemiapo kwer nehe, upetekahy

putar wà nehe. Aze iaiw wewer hemiapo kwer nehe, upetek wewer putar wà nehe. **3** Te 40 haw upuner ipetekaw rehe wà. A'e re nupuner kwaw wà nehe. Aze mo upetek wiawi mo wà, umumaranugar kar mo a'e Izaew teko wanenataromo wà.

4 Pezàpixi zo tapi'ak awa izuru rehe arozràn imuku'i mehe we nehe.

**Tuwe awa wereko wyk'y'r
umàno ma'e kwer hemireko kwer
wemireko romo, i'i Moizez**

5 Uze'eg Moizez teko wanupe. — Aze amo wiko wywyr ipyr nehe, aze pitài umàno wa'yr 'ym pà nehe, aze hemireko kwer wikuwe imemyr 'ym ma'e romo nehe, hemireko wereko putar umàno ma'e kwer iànàm umen romo nehe. Nuwereko kwaw amo nehe. Umàno ma'e kwer tywyr a'e nehe, aze ru'u tyky'yr a'e nehe, wereko putar hemireko kwer wemireko romo nehe. Ta'e awa uzapo nezewe haw wyk'y'raty kwer pe xe, wywyraty kwer pe xe. **6** Heryky'yr ta'yr, ere putar imemyr ipy nerehe we har pe nehe. Nezewe mehe her nukàzym kwaw Izaew wanuwi nehe. **7** Aze tywyr nuputar kwaw wyk'y'yr hemireko kwer nehe, a'e kuzà oho putar tàmuz wanenataromo tawhu pe har wanuwihaw wanupe uze'eg pà nehe. Hemen tywyr na'ipurapo wer kwaw wemiapo rehe a'e. Naheputar kwaw wemireko romo, i'i putar wanupe nehe. — Na'ipurumuigo kar wer kwaw hemen umàno ma'e kwer her rehe Izaew wainuinuromo a'e, i'i putar wanupe nehe. **8** Na'e tuwihaw wenz putar a'e awa a'e wà nehe. — Ereko nehe ty, i'i putar izupe wà nehe. — Naputar kwaw heryky'yr hemireko kwer heremireko romo ihe, aze i'i wiwi nehe, **9** a'e mehe a'e kuzà uhem putar huwake tuwihaw wanenataromo nehe. Wenuhem putar pitài ixapat izuwi nehe. Uzenymon putar huwa rehe nehe. Uze'eg putar nezewe izupe nehe. — Nezewe haw teko uzapo awa pe wà, aze na'iporomono wer kwaw izuapyapyr wyk'y'yr pe a'e wà, i'i putar izupe nehe. **10** A'e 'ar henataromo teko

uze'eg putar a'e awa iànàm wanupe wà nehe. — Awa xapat 'ym ma'e wà, i'i putar wanupe wà nehe.

Amo ze'eg purupe heruzar kar pyr

11 Aze mokoz awa ukwaukwar uzehe uzeàmàtryr'ym pà wà nehe, pitài hemireko nuhem kwaw inugwer hapi'a ipyhyk pà umen ipytywà pà nehe. **12** Pepuhareko zo a'e kuzà nehe. Pemonohok ipo izuwi nehe.

13 Eraha zo mokoz ma'e puhuz haw hagapaw nema'eryru pixik pupè nehe, aze pitài ipuhuz wera'u inugwer wi nehe. **14** Ereko zo mokoz zutahyky'a neràpuz me nehe, aze pitài uhu haw uzawy inugwer uhu haw nehe. **15** Ema'ereko puhuz haw hagapaw ikatu ma'e rehe nehe, zutahyky'a ma'e heta haw imuagapaw ikatu ma'e rehe nehe. Nezewe mehe pemumaw putar kwarahy tetea'u ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimono rehe peneko pà nehe. **16** Wyzài imunar ma'e wyzài hemu'em ma'e iro Tupàn pe wà.

**— Pemumaw Amarek izuapyapyr paw
rupi pe wà nehe, i'i Moizez**

17 Ezit wi pehem mehe Amarek izuapyapyr uzapo ikatu 'ym ma'e peme a'e wà. Pema'enukwaw a'e ma'e rehe nehe. **18** Nukyze kwaw Tupàn wi wà. Pekene'o mehe pezemumikahy mehe peàmàtryr'ym wà wà. Uzuka ikäg 'ym wera'u ma'e amogwer wanaikweromo ur ma'e wà. **19** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar a'e ywy peme nehe. Peiko putar izar romo nehe. Peityk putar peàmàtryr'ymar peiwy har paw rupi nehe. A'e 'ar mehe pemumaw Amarek izuapyapyr pe wà nehe. Pezuka paw rupi nehe. Nezewe mehe ni amo na'ima'enukwaw pixik kwaw wanehe wà nehe. Peneharaz zo ko heremiapo kar wi nehe.

**— Pemono penemi'u ipo'o pyrer ipy
Tupàn pe nehe, i'i Moizez**

26 ¹ Uze'eg Moizez teko wanupe. — Pepyhyk putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme

hemimur nehe. Pemumaw putar amo kwarahy a'e pe peneko pà nehe. **2** A'e 'ar mehe pepyhyk penemi'u ràm imono'og pyrer ipy nehe, a'e ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peme hemimur kwer hemimuezuz kwer ipy nehe. Emono kok pupe nehe. Tupàn wexak putar amo tawhu nehe. — Hemuwete katu 'aw tawhu pe nehe, i'i putar peme nehe. Eraha a'e temi'u ikurer a'e tawhu pe nehe. **3** Eze'eg nezewe xaxeto a'e 'ar mehe uma'ereko ma'e pe nehe. — Amume'u ko ma'e ihe kury. Aiko ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar zaneipy wanupe hemimume'u kwer rehe ihe kury, ere izupe nehe. **4** Na'e xaxeto upyhyk putar kok Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo ma'ea'yr hapy haw henataromo imono pà nehe. **5** Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo umume'u putar ko ma'e nehe. — Ureipy wiko Aramew izuapyr romo a'e. Naheta kwaw heko haw ikatu ma'e izupe. Oho Ezit pe wànàm wanupi. Wiko a'e ywy rehe amo ywy rehe har ài wà. A'e pe wahem mehe naheta tete kwaw wà. Upurumuzàmuzàg wera'u wà. Te heta tete'a'u wà. Ikàg wà no. **6** Ezit ywy rehe upuraraw kar ma'erahy zanewe wà. Uzapo kar ma'ereko haw ipuhuz katu ma'e zanewe wà. **7** Na'e zaze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar pe zanepyro àwàm henoz pà izupe. Zanerenu zaneze'eg mehe a'e. Wexak ma'erahy zaneremipuraraw. Wexak zanerahy haw. Wexak ikatu 'ym ma'e zanewe iapo mehe wà. **8** Uzapo ma'e ukàgaw rupi upuner haw rupi: purumupyтуhegatu kar haw, temixak pixik 'ym no. Teko nupuner kwaw agwer ma'e iapo haw rehe wà. **9** Na'e zanererur xe ko ywy rehe. Umur ko ywy zanewe a'e no. Ikatu a'e. Hezuz katu ma'e hehe no. **10** A'e rupi kutàri, o Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e, amono temi'u izyppy ko ywy hemimuezuz kwer newe kury, ere putar izupe nehe. Neze'eg pawire emono a'e temi'u Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo nehe. Eapyk nepenàràng rehe henataromo nehe. **11** Nerurywete Tupàn Tuweharupi

Wiko Ma'e newe hemimur kwer rehe nehe, neànàm wanupe hemimur kwer rehe nehe. Ezapo mynykaw Erewi izuapyapyr wanehe we nehe, amo ywy rehe arer peywy rehe wiko ma'e wanehe we nehe.

— ***Pemuzaz'ak temi'u penemipo'o kwer 10 ipegwer romo nehe, pitài pegwer imono e pà Tupàn pe nehe, i'i Moizez***

12 Na'iruz kwarahy nà'nàn emono'og temi'u neremimono'og kwer ikurer nehe. Aze heta hyru ipor nehe, emono pitài nehe. Emono hereko 'ymar tawhu nereko haw pupe har wanupe nehe: Erewi izuapyapyr wanupe, amo ywy rehe arer peywy rehe wiko ma'e wanupe, tu 'ym ma'e wanupe, kuzà imen umàno ma'e kwer wanupe. Nezewe mehe heta putar wanemi'u ràm wanupe nehe. Uhyk putar wanupe nehe. **13** A'e re Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo eremume'u putar ko ze'eg nehe. — Temi'u heremimono'og kwer newe imono pyr amono hereko 'ymar wanupe ihe: Erewi izuapyapyr wanupe, amo ywy rehe arer peywy rehe wiko ma'e wanupe, tu 'ym ma'e wanupe, kuzà imen umàno ma'e kwer wanupe. Aruzar neze'eg paw rupi ihe. Azapo paw rupi. — Emur pitài ma'e 10 ma'e wanuwu henuhem pyrer ihewe nehe, ere teko wanupe. Amono pitài ma'e 10 nema'e wanuwu henuhem pyrer kwez newe. **14** Na'u kwaw pitài ma'e 10 ma'e wanuwu henuhem pyrer inuromo har umàno ma'e kwer rehe hezai'o mehe ihe. Naraha kwaw pitài ma'e 10 ma'e wanuwu henuhem pyrer ikurer nerenataromo ikatu 'ym ma'e katu pe tawhu wi ihe. Namono kwaw ikurer umàno ma'e kwer wanupe. Azapo neremiapo karer paw rupi ihe, o Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hezar. Aruzar neze'eg. **15** Eme'e herehe ywak wi nereko haw wi nehe, o Tupàn. Emur neze'egatu urerehe nehe. Uruiko Izaew neremaihu romo ure. Emur neze'egatu ko ywy ikatu ma'e ma'e imuezuz katu har rehe nehe. Eremur ko ywy urewe ureipy wanupe neremimume'u kwer rupi ne, ere izupe nehe.

**Izaew izuapyapyr
wiko Tupàn hemiai hu romo wà**

16 Uze'eg Moizez teko wanupe. — Kutàri Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar weruzar kar ko wemiapo kar peme a'e kury. Peruzar ize'eg pepy'a nànan nehe, penekwe nànan nehe no. **17** — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko Zanezar romo a'e, peze izupe kutàri. — Zata putar hape rupi tuweharupi nehe, peze izupe. — Xiruzar ize'eg nehe. Xiruzar hemiapo kar nehe. Aze uzapo kar ma'e zanewe nehe, xiapo putar a'e ma'e nehe, peze izupe. **18** Kutàri Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u ko ma'e a'e kury. — Kwehe mehe amume'u ko ma'e peme ihe. Peiko heremiai hu romo. Naheta kwaw amo tupàn pezar a'e. Peruzar heremiapo kar paw nehe, i'i iko peme. **19** Nezewe mehe umur putar uze'egatu peme a'e nehe. Pekwaw katu kar amo ywy rehe har nànan nehe. Umur putar ukàgaw peme nehe. — Ikatu ma'e, i'i putar teko peme wà nehe. Pekàg wera'u putar amo teko nànan nehe. Peiko putar hemiai hu hemixamixak kwer romo nehe. Naheta kwaw amo tupàn peme nehe.

— Pezapo amo ma'e Kànà
ywy rehe peneixe 'ym mehe we nehe

27 **1** Moizez a'e, Izaew wanuwihaw a'e wà no, uzapo kar ma'e teko wanupe kury. — Peruzar ko Tupàn ze'eg kutàri peme heremimono paw rupi nehe. **2** Peahaw putar Zotàw yrykawhu nehe. Peixe putar ywy Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar peme hemimono rehe nehe. A'e 'ar mehe pemupu'am itahu nehe. Pemupinin a'e itahu tàpuz imuxigaw pupe wamuxig kar pà nehe. **3** Pemuapyk ko Tupàn ze'eg a'e itahu wanehe nehe. Pemuapyk ko hemiapo kar wanehe nehe. Peixe putar ywy ikatu ma'e ma'e imuezuz katu kar ma'e rehe nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zaneipy wazar umur putar a'e ywy peme nehe. Ta'e umume'u imur àwàm a'e xe. **4** A'e ma'e izeapo mehe nehe, Zotàw yrykawhu ikupe kutyr peneko mehe nehe, peupir a'e itahu Emaw wytyr rehe

heze'eg kutàri har heruzar pà nehe. Pemuxig tàpuz imuxigaw pupe nehe. **5** Pezapo ma'ea'yr hany haw a'e pe Tupàn Zanezar henataromo nehe, ita ikaika pyrer 'ym pupe iapo pà nehe. **6** Pexaxak ita ihym 'ym ma'e ma'ea'yr hany haw romo iapo pà nehe. Pezuka ma'ea'yr ukaz paw ma'e ràm a'e ma'ea'yr hany haw rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo wà nehe. **7** Pemono ma'e Tupàn pe pezemuawyze kar haw nehe no. Pe'u a'e ma'ea'yr ikurer nehe. Penurywete a'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo nehe. **8** Itahu imuxig pyrer rehe pemuapyk Tupàn ze'eg paw rupi nehe.

9 Na'e Moizez a'e, xaxeto Erewi izuapyapyr wà no, uze'eg Izaew nànan wà kury. — Teko Izaew izuapyapyr wà. Peze'eg zo kury. Pezekaiw ureze'eg rehe nehe kury. Kutàri pezeapo kwez Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemiai hu romo kury. **10** — Peruzar hemiapo kar paw nehe. Pezapo hemiapo kar paw nehe, peruzar ize'eg paw nehe no. Amume'u a'e ize'eg peme kutàri ihe kury.

**Tupàn omono uze'egaiw
paw ikatu 'ym ma'e wanehe**

11 A'e 'ar mehe Moizez uze'eg teko Izaew wanupe.

12 — Zotàw yrykawhu hahaw pawire amo Izaew ta'yr wazuapyapyr upyta putar Zerizi wytyr apyr wà nehe. Omono putar uze'egatu teko wanehe a'e pe wà nehe: Ximeaw izuapyapyr wà, Erewi izuapyapyr wà, Zuta izuapyapyr wà, Ixakar izuapyapyr wà, Zuze izuapyapyr wà, Mezàmi izuapyapyr wà. **13** — Amo Izaew ta'yr wazuapyapyr upyta putar Emaw wytyr apyr wà nehe. Omono putar uze'egaiw teko wanehe a'e pe wà nehe: Humen izuapyapyr wà, Kaz izuapyapyr wà, Azer izuapyapyr wà, Zemurom izuapyapyr wà, Nà izuapyapyr wà, Napitari izuapyapyr wà no. **14** Erewi izuapyapyr uze'eg wahyhaw rupi teko nànan nezewe wà nehe.

15 — Aze amo teko uma'e ita ma'e hagapaw iapo pà nehe, aze umuwete amo teko wanupe hexak kar 'ym pà nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. Aze amo

teko uma'e wyyra ma'e hagapaw iapo pà nehe, nezewegatete nehe no. Aze amo teko uma'e itatàtà ma'e hagapaw iapo pà nehe, nezewegatete nehe no. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e na'iakatuwawahy kwaw amo tupàn imuwete haw rehe a'e, i'i putar wanupe wà nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

16 — Aze amo teko nuzeruze'eg kwaw u rehe nehe, aze nuzeruze'eg kwaw uhy rehe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

17 — Aze amo teko umunyryk uwake har wyyzaw hexak kar haw nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

18 — Aze amo teko hehàpyhà 'ym ma'e hape uzawy kar izupe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

19 — Aze amo teko nuzekaiw kwaw amo wyy rehe arer uiwy rehe wiko ma'e wanche wà nehe, kuzà imen umàno ma'e kwer wanche wà nehe no, tu 'ym ma'e wanche wà nehe no, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

20 — Aze amo awa uker oho u hemireko puhe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e awa rehe a'e nehe. Ta'e umumaranugar kar putar u nezewe mehe a'e nehe xe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

21 — Aze amo teko uker oho amo ma'ea'yr puhe nehe, a'e ma'e iapo pà ipuhe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

22 — Aze amo awa uker oho weinyr u tazyr uhy imemyr ipuhe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e awa rehe a'e nehe. Aze uker oho u tazyr uhy imemyr 'ym ipuhe nehe, nezewegatete nehe no. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

23 — Aze amo awa uker oho waiho puhe nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e awa rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

24 — Aze amo uzuka amo Izaew ikwaw kar 'ym pà nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

25 — Aze amo upyhyk temetarer amo teko ikatu 'ym ma'e iapo har 'ym izuka àwàm hekuzaromo nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

26 — Aze amo nuweruzar kwaw ko Tupàn ze'eg nehe, Tupàn omono putar uze'egaiw a'e teko rehe a'e nehe. — Azeharomoete, i'i putar teko wanupe wà no.

— **Tupàn uzapo putar ikatu ma'e teko wanupe nehe, aze a'e teko weruzar ize'eg a'e wà nehe, i'i Moizez**

28¹ Moizez uze'eg teko wanupe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uze'eg iko peme a'e. Aze pezekaïw ize'eg nànan nehe, aze peruzar tuwe a'e ze'eg kutàri peme heremimono paw rupi nehe, Tupàn pemuigo kar putar amo teko wyy rehe har wanuwi upuner wera'u ma'e romo a'e nehe. **2** Peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e no. A'e mehe uzapo putar ko ikatu ma'e peme nehe:

3 Tupàn umur putar uze'egatu penehe tawhu pupe nehe, ko pe kaiwer pe nehe no.

4 Tupàn umur putar uze'egatu penehe nehe. Pemuzàg putar pena'yr tetea'u pe wà nehe. Pemono'og putar temi'u tetea'u nehe no. Peneimaw tapi'ak imemyr tetea'u putar wà nehe. Peneimaw àràpuhàràn imemyr tetea'u putar wà nehe no.

5 Tupàn umur putar uze'egatu penehe nehe. A'e rupi arozràn penemitygwer i'a tetea'u putar nehe. Xewar nezewegatete nehe no. Amo temi'u nezewegatete nehe no.

6 Tupàn umur putar uze'egatu penehe penemiapo nànan nehe.

7 Peàmàtryr'ym mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umumaw putar peàmàtryr'ymar penenataromo a'e wà nehe. Uzemono'og putar wà pekutyur wenaenaw pe wà. Nezewe rehe we uzàn putar uhàuhàz pà wenaenaw wi wà nehe.

8 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur putar uze'egatu penehe penemiapo nànan nehe. Umur putar arozràn tetea'u peme nehe. Te imonokatu haw tynehem putar nehe. Tupàn umur putar uze'egatu penehe azeharomoete nehe, ywy peme hemimono rehe peneko mehe nehe.

9 Aze peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ze'eg paw nehe, aze pezapo hemiapo kar paw nehe, pemuigo kar putar wemiailu hexak pyrer romo nehe. Naheta kwaw amo teko hemiailu romo wà nehe. Umume'u a'e ma'e peme a'e. **10** Amogwer teko ywy rehe har paw wexak putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiailu romo peneko haw wà nehe. **11** Umuzàg kar putar pena'yr tetea'u peme a'e wà nehe. Pereko putar ma'ea'yr tetea'u pe wà nehe. Heta tetea'u putar arozràn ywy peme imono pyr rehe nehe. Umume'uahy a'e ma'e paw zaneipy wanupe a'e. **12** Tupàn uwàpytymawok putar ywak a'e nehe. Omonokatu ikatu ma'e tetea'u a'e pe. Umugyr kar putar àmàn i'ar katu rehe nehe. Nezewe umur putar uze'egatu pema'ereko haw rehe nehe. Pemono putar ma'e teko amo ywy rehe har tetea'u wanupe nehe, imekuzar wi pà wanupe nehe. Ni amo numur kwaw ma'e peme nezewe wà nehe. Ta'e pema'e heta tetea'u wera'u wama'e wi nehe xe. **13** Aze peruzar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kar kutàri peme heremimono paw rupi nehe, pemuigo kar putar amo teko wanuwi upuner wera'u ma'e romo a'e nehe. Napeiko kwaw ikàg 'ym ma'e romo nehe. Tuweharupi amo teko ukwaw putar penemiapo kwer wà nehe. **14** Pepytu'u zo ko hemiapo kar peme heremimono iapo re nehe. Pemuwete zo amo tupàn pe wà nehe. Pema'ereko zo wanupe nehe.

***Tupàn uzepyk putar ize'eg
heruzar 'ymar wà nehe, i'i Moizez***

15 Aze napezekaiw kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemiapo kar rehe nehe, aze naperuzar kwaw ize'eg nehe, aze naperuzar kwaw hemiapo kar kutàri peme heremimono rehe nehe, Tupàn

uzepyk putar penehe ko ze'egaiw imur pà penehe nehe.

16 Tupàn umur putar uze'egaiw penehe tawhu wapupe nehe, ko pe kaiwer pe nehe no.

17 Tupàn umur putar uze'egaiw penehe nehe, arozràn pixik imur pà peme nehe, xewar pixik imur pà peme nehe no. Numur kwaw temi'u tetea'u peme nehe.

18 Tupàn umur putar uze'egaiw penehe nehe. Numur kwaw pena'yr tetea'u peme wà nehe. Napemono'og kwaw temi'u tetea'u nehe. Peneimaw tapi'ak na'imemyr tetea'u kwaw wà nehe. Peneimaw àràpuhàràn na'imemyr tetea'u kwaw wà nehe no.

19 Tupàn umur putar uze'egaiw penehe penemiapo nànan nehe.

20 Aze peityk Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nehe, aze pezyropyrog ikatu 'ym ma'e iapo pà nehe, Umuar putar uze'egaiw penehe nehe. Napezapo kwaw ma'e iapo katu haw rehe nehe. Uzepyk putar penehe nehe. Tupàn umur putar uze'egaiw penehe penemiapo nànan nehe. Pemumaw putar na'arewahy nehe. **21** Uzepyk putar penehe ma'eahy haw tetea'u pupe nehe. Te pemàno putar paw rupi ywy peme hemimur kwer wi nehe. **22** Uzepyk putar penehe ma'eahy uhàz katu ma'e pupe nehe. Hezun putar peperew nehe. Hahy putar penetekwer nehe. Penaku putar nehe. Umur putar àmàn ikyr 'ymaw peme nehe. Umur putar ywytu hakuahy ma'e penehe nehe no. U'u kar putar penemitygwer tukur zàwenugar wanupe nehe. Agwer iaiw haw nuhem kwaw pewi nehe. Xo pemàno re zo upaw putar nehe. **23** Àmàn nukyr kwaw nehe. Ywy tàtàahy putar itaper ài nehe. **24** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar ywy imuku'i pyrer àmàn hekuzaromo nehe. Umur putar ywyxig ywy rehe nehe. Pemumaw putar nehe. **25** Peneityk kar putar peàmàtry'ymar wanupe nehe. Pezemono'og putar waàmàtry'ym pà wanenaw pe nehe. Pezàn putar wanuwi pehàpehàz pà nehe. Teko ywy rehe har paw ipytuhegatu putar peme uzeapo ma'e kwer ikwaw mehe wà nehe. **26** Pemàno putar nehe. Penetekwer wiko putar wiràmiri wanemi'u romo nehe. Wiko putar miar

hehajte ma'e wanemi'u romo nehe. Naheta kwaw wamuhem kar har nehe. **27** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzepyk putar penehe tezunaw pupe nehe. Uzapo nezewe haw Ezit wanupe kwehe mehe a'e. Pepurapur putar ma'eahy haw nehe: perew uzeppupirar ma'e, kixi awer uzemunàn 'ym ma'e, zuhazuhar. Ni amo napemukatu kwaw izuwi wà nehe. **28** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzepyk putar penehe nehe: pemue'o kar putar nehe, napenehàpyhà kwaw nehe, napekwaw katu kwaw ma'e nehe. **29** Kwarahy wapyter pe hin mehe peata e putar hehàpyhà 'ym ma'e ài nehe, penape rà m rehe pepokok pà nehe. Aze pepurapo wer ma'e rehe nehe, napepuner kwaw nehe. Peàmàtryy'ymar oho putar penaikweromo tuweharupi pema'e rehe wemu'em pà wà nehe. Naheta kwaw pepyro har wà nehe.

30 — Eiko heremireko romo nehe, ere putar amo kuzàwaza pe nehe. Nezewe rehe we amo awa uker putar ipuhe nehe. Erezapo putar neràpuz rà m rehe. Nezewe rehe we nereiko kwaw ipupe nehe. Erezutym putar uwà 'yw nehe. Neremono'og kwaw i'a kwer nehe. **31** Amo uzuka putar nereimaw tapi'ak wà nehe. Erexak putar wazuka mehe ne wà nehe. Nezewe rehe we nere'u kwaw wano'o kwer nehe. Amo weraha putar nereimaw zumen newi a'e wà nehe. Erexak putar waneraha mehe ne wà nehe. Numuzewyr kwaw newe wà nehe. Neàmàtryy'ymar weraha putar nereimaw àràpùhàrà n hawitu ma'e wà nehe. Naheta kwaw nepytywà har wà nehe.

32 Penenataromo amo ywy rehe har ume'eg putar pena'yr wà nehe. Ume'eg putar penazyr wà nehe no. Weraha putar uma'ereko e ma'e romo wà nehe. Pemàno putar peneha imonokatu pà wanehe nehe. Napepuner kwaw ma'e iapo haw rehe wamuzewyr kar pà nehe. **33** Amo ywy rehe har ur putar wà nehe, arozrà n penemitygatu kwer penemipo'o katu kwer heraha pà wà nehe. Tuweharupi uzapo putar ikatu 'ym ma'e peme wà nehe. Tuweharupi uzeagaw putar ikatu 'ym ma'e iapo pà peme wà nehe no.

34 Pene'o putar nehe, ta'e amo teko uzapo putar ikatu 'ym ma'e tetea'u peme a'e wà nehe xe. **35** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzepyk putar penehe tezunaw imukatu pyr 'ym penety m rehe har pupe nehe. Pepy wi te peakàg rehe peperew ikatu pixik 'ym ma'e rà m upyk putar penetekwer nehe.

36 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peneraha putar amo ywy rehe a'e nehe, penuwihawete penemixak kwer rupi a'e nehe. Pe, peipy wà no, napekwaw kwaw a'e ywy. A'e ywy rehe peneko mehe pemuwete putar tupàn a'ua'u ywyr a iapo pyrer pe wà nehe. Pemuwete putar tupàn a'ua'u ita iapo pyrer pe wà nehe.

37 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e peneraha putar amo ywy rehe nehe. A'e ywy rehe har ipytuhegatu putar peme uzeapo ma'e kwer henu mehe wà nehe. Uze'eg zemueteahy putar penehe wà nehe. Uze'eg urywahyahy putar penehe wà nehe no.

38 Pezutym putar ma'èà'yz tetea'u nehe. Naheta tetea'u kwaw penemipo'o rà m peme nehe. Ta'e tukur umumaw putar paw rupi wà nehe xe. **39** Pezapo putar uwà tyw nehe. Pezekaiw putar hehe nehe. Nezewe rehe we napemono'og kwaw i'a nehe. Nape'u kwaw tykwer nehe. Ta'e ma'e u'u putar i'yw a'e wà nehe xe. **40** Heta tetea'u putar zepe uri 'yw a'e ywy rehe nehe. Nezewe rehe we naheta kwaw ikawer nehe. A'e rupi napepuner kwaw hakookaw rehe pezezehe nehe. Ta'e uri u'ar putar u'yw wi tyàro 'ym mehe we a'e nehe xe. **41** Pena'yr putar nehe. Penazyr putar nehe no. Nezewe rehe we amo ywy rehe har weraha putar wemipyhyk kwer romo wà nehe. **42** Tukur umumaw putar ywyr a paw wà nehe. Umumaw putar peywy rehe hezuz ma'e kwer paw wà nehe no.

43 Amo ywy rehe arer peinuinuro mo wiko ma'e upuner wiwi wera'u putar oho waiko pewi wà nehe. Tuweharupi pekàgaw uhem wiwi putar oho iko pewi nehe. **44** Umur putar ma'e peme wà nehe, imekuzar kar pà peme wà nehe. Napemono kwaw ma'e wanupe nehe. Wiko putar teko upuner wera'u ma'e romo ywy rehe wà nehe. Peiko putar teko ikàg 'ym wera'u ma'e romo ywy rehe nehe no.

**Upaw Moizez uze'egaw
mokoz haw a'e kury**

45 Moizez uze'eg teko wanupe. — Agwer ze'egaiw paw u'ar putar penehe nehe. Tupàn pemumaw putar azeharomoete nehe. Ta'e napezekaiw kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar ize'eg awer rehe xe. Naperuzar kwaw ize'eg. Naperuzar kwaw hemiapo kar peme hemimur kwer. 46 Tuweharupi nehe, aze amo ukwaw a'e iaiw haw penehe imur awer wà nehe, ukwaw putar Tupàn penehe izepyk awer wà nehe. Ukwaw putar pezuapyapyr wanehe izepyk awer wà nehe no. 47 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar ikatu ma'e paw rupi a'e nehe. Aze napezapo kwaw ma'e izupe nerurywete haw rupi nehe, aze napemume'u kwaw ikatu haw nehe, 48 peiko putar peàmàtyry'ymar wanupe uma'ereko e ma'e romo nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur kar putar a'e teko pekutyry a'e wà nehe. Pema'ereko putar wanupe pema'uhez pà peiwez pà nehe. Naheta kwaw kamir peme nehe. Naheta kwaw topoz peme nehe. Ma'e paw nuhyk kwaw peme nehe. Tupàn pemuahy kar putar nehe. Te pemumaw putar nehe.

49 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur kar putar amo teko pekutyry a'e wà nehe. Ur putar multe wi amo ywy wi wà nehe. Napekwaw kwaw waze'eg nehe. Peàmàtyry'ym putar wiràhu ài wà nehe. 50 Teko ikatu 'ym ma'e romo wanekon wà, purupe ma'erahy ipuraraw kar har romo wanekon wà no. Nuzeruze'eg kwaw tua'u ma'e wanehe wà, ni kwàkwàmo wanehe wà. 51 U'u putar peneimaw tapi'ak paw wà nehe. U'u putar penemi'u penemimono'og paw wà nehe no. Pemàno putar pema'uhez haw pupe nehe. Nuezar kwaw ma'e peme wà nehe: ni arozràn, ni win, ni uri kawer, ni tapi'aka'yr wà, ni àràpuhàràna'yr hawitu ma'e wà no. 52 Umàmàn putar tawhu peneko haw waiwyr wà nehe. Te weityk kar putar pàrirogawtàtà iaiha ma'e ikàg ma'e wà nehe, tawhu wanuwu wà nehe. Pezeruzar zepe a'e pàrirogawtàtà ma'e wanehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar umur a'e ywy peme. Peàmàtyry'ymar

umàmàn putar tawhu a'e ywy rehe har paw waiwyr wà nehe. 53 Iaiw putar wamàmànaw nehe. Tawhu pupe har ima'uhez tuwe wà nehe. U'u putar wa'yr Tupàn hemimur kwer wà nehe. 54-55 Iaiw putar waneko haw azeharomoete nehe. Naheta kwaw wanemi'u ràm wanupe nehe. Te awa ipuruzukaiw 'ym wera'u ma'e a'e nehe, awa wànàm wamutar katu wera'u har a'e nehe, ima'uhez tetea'u putar a'e nehe. A'e rupi u'u putar wa'yr wà nehe. Iaiw putar nehe. Numuza'ak kwaw ho'o kwer nehe. Nomono kwaw ipehegwer uiwyr wanupe nehe. Nomono kwaw wemireko pe nehe. Nomono kwaw amogwer wa'yr wanupe nehe. 56-57 Iaiw putar nehe. Te kuzà ipuruzukaiw 'ym wera'u ma'e a'e nehe, wànàm wamutar katu wera'u har a'e nehe, wàpuz wi uhem mehe upy rehe wata pixik 'ym ma'e, ima'uhez tetea'u putar a'e nehe. A'e rupi u'u putar umemyr uzexak kar romo ma'e kwer teko wanupe ikwaw kar 'ym pà a'e nehe. U'u putar ikyhawer nehe no. Iaiw putar nehe. Numuza'ak kwaw ho'o kwer nehe. Nomono kwaw ipehegwer umen wemiamutar pe nehe. Nomono kwaw amogwer umemyr wanupe nehe.

58 Aze naperuzar kwaw Tupàn ze'eg ko pape rehe imuapyk pyrer paw nehe, aze napemuwete kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar her upuner ma'e purumukyze kar ma'e nehe, 59 a'e mehe uzepyk putar penehe nehe. Uzepyk putar pezuapyapyr wanehe nehe no, ma'eahy wызàizài imur kar pà penehe nehe, ma'eahy haw iaiw ma'e imur pà penehe nehe. Napekatu kwaw na'arewahy a'e ma'eahy haw wi nehe. 60 Kwehe uzepyk Ezit ywy rehe har wanehe a'e ma'eahy haw pupe a'e. Uzepyk putar penehe nezewegatete nehe no. Teko na'ikatu kwaw a'e ma'eahy haw wi wà. Pemukyze kar a'e ma'eahy haw a'e. 61 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur putar amo ma'eahy haw penehe nehe no. Umur kar putar amo ma'eahy wызàizài penehe nehe no. Namuapyk kwaw waner xe ko pape rehe ihe wà. Pemumaw putar wà nehe. 62 Peneta haw nuzawy kwaw zahytata waneta haw. Peneko haw pixika'i putar nehe. Ta'e naperuzar kwaw

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemiapo kar pe xe. **63** Penehe uze'egatu imur haw ikatu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe. Pemuetate tetea'u haw ikatu izupe. Nezewegatete penehe izepykaw ikatu putar izupe nehe no. Pemumaw paw ikatu putar izupe nehe no. Amo pezo'ok putar ko ywy wi wà nehe. Peixe putar a'e ywy rehe ko 'ar rehe kury. Peiko putar izar romo nehe no.

64 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pemuhàmuhàz putar ywy nànnàn nehe. Uzypyrog putar pe pe nehe, te oho 'a pe pemuhàmuhàz pà nehe. A'e ywy rehe peneko mehe pemuwete putar tupàn a'ua'u ywyrà iapo pyrer pe wà nehe. Pemuwete putar tupàn a'ua'u ita iapo pyrer pe wà nehe. Ni pe ni peipy napekwaw kwaw a'e tupàn pe wà. **65** Napeiko katu kwaw a'e ywy rehe nehe. Napeiko kwaw pekyze 'ym pà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pemynehem putar ma'erahy pupe nehe. Napexak kwaw katu haw nehe. Pekyze putar tuweharupi nehe. **66** Tuweharupi ma'e na'ikatuahy kwaw peme nehe. Pekyze haw wiko putar penehe we 'ar nànnàn nehe, 'aromo nehe, pyhaw nehe no. — Zamàno putar kury, peze putar pezeupe nehe. **67** Pekiyeahy putar nehe. Pexak putar iaiw wera'u ma'e nehe. A'e rupi ku'em mehe peze'eg putar nezewe nehe. — Ikatu wera'u mo aze mo ipytunaw uhem a'e, peze putar nehe. — Aze mo zane'ku'em zane ikatu wera'u mo zanewe, peze putar pyhaw nehe. **68** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pemuzewyr kar putar Ezit ywy rehe kanuhu pupe a'e nehe. — Napezewyr pixik kwaw a'e pe nehe, i'i peme kwehe mehe a'e. Nezewe rehe we pemuzewyr kar putar a'e pe nehe. A'e pe pezeagaw pezeme'eg pà uma'ereko e ma'e romo peàmàtry'ymar wanupe nehe. — Hemuigo kar pe uma'ereko e ma'e awa romo nehe, i'i putar awa wà nehe. — Hemuigo kar pe uma'ereko e ma'e kuzà romo nehe, i'i putar kuzà wà nehe. Peze'eg putar peàmàtry'ymar Ezit ywy rehe har wanupe nehe. Nezewe rehe we ni amo na'ipurume'eg kar wer kwaw penehe wà nehe.

NA'IRUZ HAW RUPI MOIZEZ UZE'EG TEKO WANUPE

29:1—30:20

Tupàn uzapokatu uze'egaw Izaew wanehe we a'e

29¹ Moaw ywy rehe Izaew waneko mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg nezewe Moizez pe. — Ezapokatu heze'egaw Izaew wanehe we nehe, i'i izupe. Uzapokatu amo uze'egaw wanehe we Xinaz ywytyr rehe wiko mehe a'e no. Amume'u putar a'e ze'egaw xe ihe kury.

2— Pemono'og teko paw pe wà nehe, i'i Moizez tuwihaw wanupe. Na'e uze'eg wanupe. — Ezit ywy rehe peneko mehe pexak Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kwer tuwihawete pe arer, tuwihaw tuwihawete rehe we har wanupe arer, teko nànnàn arer. **3** Pexak hemiapo kwer ma'eahy wyzàizài no. Pexak hemiapo kwer ma'e temixak pixik 'ym no. Pexak hemiapo kwer purumupyтуhegatu kar haw no. **4** Te ko 'ar rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nuexak kar kwaw a'e ma'e paw peme. Nuenu kar kwaw a'e ma'e paw peme. Nukwaw katu kar kwaw a'e ma'e paw peme. **5** Umumaw 40 kwarahy peneraha pà ywyxiguu rupi. A'e kwarahy rehe pema'e penemimnehew nupaw kwaw. Ni pexapat nupaw kwaw no. **6** Naheta kwaw typy'ak penemi'u ràm romo. Naheta kwaw kàwiràn xeruwez penemi'u ràm romo. Nezewe rehe we Tupàn umur ma'e penemimutar paw peme. Nezewe mehe pekwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar romo heko haw. **7** Xe Moaw ywy rehe zanehem mehe mokoz tuwihawete uhem zane'kutyr wemiruze'eg zauxiapekwer wanupi wà, zaneàmàtry'ym pà wà: Xeom Ezemon pe har wanuwihawete, Og Mâxà pe har wanuwihawete. Xityk zane wà. **8** Xipyhyk waiwy. Ximuza'aza'ak na'iruz Izaew ta'yr wazuapyapyr wanupe imono pà: Humen wanupe, Kaz wanupe, Manaxe ipehegwer wanupe. **9** A'e rupi, peruzar ko ze'eg paw rupi nehe. Nezewe mehe penemiapo ràm paw ikatu putar nehe.

10 Peiko xe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo paw rupi: Izaew ta'yr wazuapyapyr wà, wanuwihaw wà, wanàmuz wà, awakwer paw wà. **11** Kwarearer wà, kuzàtàigwer wà, kuzàgwer wà, amo ywy rehe arer peinuromo wiko ma'e paw wà, te zepe'aw imonohokar wà, 'y herur har wà no. **12** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uzapokatu putar uze'egaw penehe we nehe. Umume'u iapo àwàm a'e. Peiko xe heruzar àwàm imume'u pà nehe. Uzapokatu putar a'e uze'eg penehe we kutàri a'e kury. **13** Nezewe mehe peiko putar hemiaihu hemixamixak kwer romo nehe. Wiko putar pezar romo nehe. Ta'e umume'u nezewe haw zaneipy wanupe xe: Àmàràaw pe, Izak pe, Zako pe. **14** Pezemono'og xe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar henataromo kutàri. Tupàn uzapokatu putar uze'egaw penehe we kutàri a'e nehe. **15** Uzapokatu putar uze'egaw pezuapyapyr uzexak kar ma'e ràmm nànnan nehe no.

16 Pema'enukwaw zanereko awer Ezit ywy rehe arer rehe. Pema'enukwaw ywy zaneremiahaw kwer wanche no. **17** Pexak tupàn a'ua'u purumuhuk kar ma'e a'e ywy rehe har wanemimuwete pe wà no: ywyr a iapo pyrer wà, ita iapo pyrer wà, parat iapo pyrer wà, or iapo pyrer wà no. **18** Pe nehe, awa, kuzà, uzeànànàm ma'e wà, Izaew ta'yr izuapyapyr wà. Tuwe ni amo nuytyk kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar tupàn a'ua'u a'e ywy rehe har wazar wamuwete pà wà nehe. Nezewe penemiapo nuzawy kwaw ma'eà'yz. Hezuz a'e. I'a no. I'a kwer iro. Upuruzuka no. **19** Tuwe amo nuenu kwaw ko temimume'uahy nehe, tuwe nuzeg kwaw nezewe uzeupe nehe. — Oho katu ma'e paw rupi a'e. Aze aikuwe hekatu 'ymaw rehe nehe, ni amo ikatu 'ym ma'e nuzepo kwaw ihewe nehe, tuwe ni'i kwaw uzeupe nehe. Nezewe haw pemumaw mo, ikatu ma'e mo wà, ikatu 'ym ma'e mo wà no. **20** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e numunàn kwaw agwer ikatu 'ym ma'e iapo arer wi nehe. Uzakook putar wekwahy haw hehe nehe. Wikwahy putar izupe nehe. Uzeyyk putar hehe uze'egaiw ko

pape rehe imuapyk pyrer nànnan nehe. Ni amo na'ima'enukwaw kwaw hehe wà nehe. **21** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuniryk putar Izaew ta'yr wazuapyapyr wanuwihaw nehe. Uzeyyk putar hehe uze'egaiw pupe nehe. Amuapyk a'e uze'egaiw paw ko pape Tupàn ze'eg hereko har rehe ihe. **22** Amo 'ar mehe nehe, pezuapyapyr wà nehe, amo ywy muitea'u har wi ur ma'e kwer wà nehe, wexak putar iaiw haw peme uzeapo ma'e kwer wà nehe. Wexak putar ma'eahy haw penehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimur kwer wà nehe no. **23** Peywy uzeapo putar ywyxiguhu romo nehe. Ywyzu ukaz ma'e upyk putar nehe. Xa upyk putar nehe no. Naheta kwaw ma'etymaw nehe. Napemono'og kwaw arozràn nehe. Ni amo ka'akyr nahezuz kwaw a'e pe nehe. A'e ywy nuzawy kwaw tawhu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimumaw kwer nehe. Wikwahy wanupe a'e, a'e rupi umumaw wà. Na'aw waner xe wà: Xotom, Komor, Anima, Zemoim. **24** Amo 'ar mehe teko upuranu putar wà nehe. — Māràzàwe tuwe Tupàn uzapo nezewe haw ko ywy rehe a'e, i'i putar izupe wà nehe. — Māràzàwe tuwe wikwahy nezewe. Māràzàwe tuwe uhua'u ikwahy haw nezewe, i'i putar wà nehe. **25** Amo uwazar putar waze'eg wanupe nehe. — Tupàn uzapo nezewe haw a'e, ta'e 'aw teko uzuhaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e waipy wazar uze'eg awer a'e wà xe. Uzapokatu a'e uze'eg a'e, Ezit ywy wi wamuhem kar mehe a'e. **26** Uzeaumew upenàràg rehe amo tupàn wanenataromo wamuwete pà wà. A'e tupàn nuzamutar kwaw Izaew wà. — Pemuwete 'aw tupàn pe wà nehe, ni'i pixik kwaw Tupànete Izaew wanupe. **27** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wikwahy 'aw teko wanupe. A'e rupi uzeyyk waiwy rehe. Umur uze'egaiw ko pape rehe imuapyk pyrer paw wanche a'e. **28** Wikwahy a'e. Wikwahy tuwe wanupe a'e. A'e rupi ozo'ok Izaew ywy waneko haw wi wà. Weityk amo ywy rehe wà. Wiko a'e ywy rehe wà kury, i'i putar nehe.

29 Heta ma'e zaneremigaw 'ym. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wiko a'e

ma'e izar romo a'e. Ukwaw kar amo ma'e zanewe. Ukwaw kar uze'eg zanewe. Xiruzar a'e ze'eg tuweharupi nehe. Tuwe zanezuapyapyr weruzar a'e ze'eg tuweharupi wà nehe no. Uzapo a'e ma'e uze'eg paw heruzar kar pà zanewe.

Tupàn ize'egatu teko wanehe har

30 ¹Uze'eg Moizez teko wanupe. — Amume'u Tupàn ize'egatu kwez peme. Amume'u Tupàn ize'egaiw kwez peme no. Tupàn umume'u imur àwàm peme a'e. Ze'egaiw penehe imu'ar mehe nehe, ywy nànan pehàpehàz re nehe, pema'enukwaw putar a'e ze'egatu rehe nehe, a'e ze'egaiw rehe nehe no. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pemomor putar ywy nànan a'e nehe. ²Nezewe rehe we pezuapyapyr wà nehe no, aze pezewyr Tupàn pe penemiapo kwer ikatu 'ym ma'e wi nehe, aze peruzar hemiapo kar kutàri peme heremimono pepy'a nànan penekwe nànan nehe, ³a'e mehe Tupàn Zanezar pepuhareko putar a'e nehe. Pemuhàmuhàz ywy nànan a'e. Pemono'og wi putar a'e ywy wi nehe, peywy pe penerur pà nehe no. ⁴Aze pemuhàmuhàz ywy muite wera'u ma'e nànan nehe, nezewe rehe we Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar pemono'og putar pemuzewyr kar pà nehe. ⁵Penerur putar ywy peipy waiwy rehe nehe. Peiko putar izar romo nehe. Tupàn omono uze'egatu peipy wanehe. Omono wera'u putar uze'egatu penehe a'e 'ar mehe nehe. ⁶Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar uma'ereko putar pepy'a pupe nehe. A'e mehe pepureruzar wer putar hehe nehe. Nezewe mehe pezamutar katu putar pepy'a nànan penekwe nànan nehe. Nezewe mehe peiko wiwi putar a'e ywy rehe nehe. ⁷Peàmàtyry'ymar na'ikatuwawahy kwaw penehe wà. Ur ma'erahy ipuraraw kar pà peme tuweharupi wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zepyk putar a'e teko nànan a'e uze'egaiw pupe nehe. ⁸Peruzar wi putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nehe. Pezapò putar hemiapo kar peme heremimono paw nehe no. ⁹A'e mehe Tupàn umur putar uze'egatu penemiapo nànan nehe.

Umuzàg kar putar pena'yr tetea'u peme wà nehe. Heta putar ma'ea'yr tetea'u peme wà nehe. Heta putar temi'u penemipo'o tetea'u peme nehe no. Tupàn umuigo kar peipy hemetarer katu ma'e romo wà. Pemuigo kar putar hemetarer katu ma'e romo nehe no. Hurywete putar nezewe mehe nehe. ¹⁰Uzapo putar nezewe haw nehe, aze peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nehe, aze peruzar ize'eg paw nehe, aze pezapo hemiapo kar paw nehe no. Amuapyk a'e ize'eg ko pape rehe. — Tupàn ze'eg, za'e izupe. Aze pezewyr Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe pepy'a nànan penekwe nànan nehe, umur putar uze'egatu penehe nehe.

¹¹Nazawaiw kwaw hemiapo kar kutàri peme heremimono ikwaw paw. Nazawaiw kwaw iapo haw no. ¹²Nupyta kwaw ywate ywak rehe. — Mo uzeupir putar ywak rehe Tupàn hemiapo kar herur pà zanewe nehe, napeze kwaw. — Xo nezewe mehe zo xinu putar nehe. Xo nezewe mehe zo xiruzar putar nehe, napeze kwaw. ¹³Napeiko kwaw yryhu ikupe kutyr. — Mo wahaw putar yryhu Tupàn hemiapo kar herur pà zanewe nehe, napeze kwaw. — Xo nezewe mehe zo xinu putar nehe. Xo nezewe mehe zo xiruzar putar nehe, napeze kwaw. ¹⁴Nan. Hemiapo kar xe pepyr tuz a'e. Pemonokatu pepy'a pe nehe. Pepuner imume'u wi haw no. A'e rupi peruzar nehe.

¹⁵Kutàri azapo kar penemimutar teko peme ihe. Pepuner ikatu ma'e iapo haw rehe nehe, aze ru'u ikatu 'ygwer iapo haw rehe nehe. Pepuner peneko àwàm ipyhykaw rehe nehe, aze ru'u pemàno àwàm ipyhykaw rehe nehe. ¹⁶Aze peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar hemiapo kar kutàri peme heremimono nehe, aze pezamutar katu nehe, aze peata pe hemixak kar rupi nehe, aze peruzar ize'eg paw nehe, aze pezapo hemiapo kar paw nehe, pemumaw putar kwarahy tetea'u peneko pà ywy penemipyhyk rà m rehe nehe. Peiko putar izar romo nehe. Tupàn umur putar uze'egatu penehe nehe. Umur putar pezuapyapyr tetea'u peme a'e wà nehe no. ¹⁷⁻¹⁸Nezewe

rehe we amume'u ko ma'e peme kutàri ihe kury. Aze peityk Tupàn nehe, aze napepureruzar wer kwaw hehe nehe, aze pemuwete amo tupàn pe wà nehe, aze pema'ereko wanupe nehe, a'e mehe Tupàn pemumaw putar a'e nehe. Napemumaw kwaw kwarahy tetea'u ywy penemiphyk ràm Zotàw yrykawhu ikupe kutyr har rehe nehe. **19** Kutàri ainoz ywak rehe neremiapo ràm hexak àrà m romo kury. Anoz ywy penemiapo ràm hexak àrà m romo no. Kutàri azapo kar penemimutar teko peme ihe. Pepuner peneko àwàm ipyhykaw rehe nehe, aze ru'u pemàno àwàm ipyhykaw rehe nehe. Pepuner ze'egatu ipyhykaw rehe nehe. Aze ru'u pepuner ze'egaiw ipyhykaw rehe nehe. Pepyhyk penekuwe àwàm nehe. Nezewe mehe pe nehe, pezuapyapyr a'e wà nehe no, pemumaw putar kwarahy tetea'u penekuwe pà nehe. **20** Pezamutar katu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar nehe. Peruzar hemiapo kar nehe. Petyryk zo izuwi nehe. Nezewe mehe pemumaw putar kwarahy tetea'u a'e ywy rehe peneko pà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u a'e ywy zaneipy wanupe a'e: Àmàrààw pe, Izak pe, Zako pe.

Zuzue upyta Moizez hekuzaromo

31 ¹ Uze'eg wiwi Moizez teko wanupe. ² — Areko 120 kwarahy ihe. Napuner kwaw hema'ereko haw iapo katu haw rehe ihe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u nezewe haw ihewe a'e. — Nereahaw kwaw Zotàw yrykawhu nehe, i'i ihewe. ³ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar oho putar penenataromo nehe. Umumaw putar teko penemiàwàxi a'e wà nehe. Pepyhyk putar ywy nehe. Peiko putar izar romo nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuigo kar Zuzue penuwihaw romo a'e. ⁴ Tupàn umumaw Amohe wanuwihawete Xeom a'e. Umumaw Amohe wanuwihawete Og a'e no. Umumaw waiwy no. Umumaw putar teko peywy rehe har nezewegatete a'e wà nehe no. ⁵ Tupàn umur putar a'e teko pepo pe wà nehe. Amume'u wanupe penemiapo ràm

peme ihe. Pezapo a'e ma'e heze'eg rupi katete nehe. ⁶ Pepytuhegatu zo wanexak mehe nehe. Pekyze zo wanuwi nehe. Ta'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar oho putar penupi a'e nehe xe. Nupuir kwaw pewi nehe. Napeneityk kwaw nehe no.

⁷ Na'e Moizez wenz Zuzue imuwà kury. Uze'eg izupe teko wanenataromo. — Nekàg nehe. Ekyze zo nehe. Ta'e ereiko putar 'aw teko wanuwihaw romo nehe xe. Kwehe mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u a'e ywy zaneipy wanupe. Pepyhyk putar nehe kury, teko hehe har waneityk pà nehe kury. Zuzue wiko putar penuwihaw romo ipyhyk mehe a'e nehe. ⁸ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e oho putar penenataromo a'e nehe. A'e ae wiko putar penehe we nehe. Nupuir kwaw pewi nehe. Napeneityk kwaw nehe. Pepytuhegatu zo nehe. Pekyze zo nehe.

— *Pemugeta ko ze'eg nehe, i'i Moizez*

⁹ Moizez umuapyk ko ze'eg pape rehe a'e xaxeto Erewi izuapyapyr wanupe imono pà. A'e xaxeto wiko Tupàn Ze'eg Hyru heraha har romo wà. Omono a'e ze'eg amogwer tuwihaw wanupe no. ¹⁰ Moizez uzapo kar ko ma'e wanupe. — ⁷ haw kwarahy nà nà n, penewer haw imunà nà w rehe pemugeta ko ze'eg mynykawhu tàpuzrà n her ma'e i'ar nà nà n nehe. ¹¹ Tuwe Izaew paw wiko a'e pe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e imuwete katu pà tawhu hemixak kwer pupe wà nehe. A'e pe teko wanenataromo pemugeta ko Tupàn ze'eg penahy haw rupi nehe. ¹² Pemono'og teko paw rupi nehe: awa wà, kuzà wà, kwarearer wà, kuzàtài gwer wà, amo ywy rehe arer tawhu peneko haw pe wiko ma'e wà. Nezewe mehe wenu putar Tupàn ze'eg imugeta mehe wà nehe. A'e rupi uzemu'e putar hehe wà nehe. Ukyze putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi wà nehe no. Weruzar putar ize'eg paw rupi wà nehe no. ¹³ Nezewe mehe pezuapyapyr Tupàn ze'eg ikwaw par 'ym wenu putar imugeta mehe wà nehe no. Ukwaw putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zanezar wi ukyze haw wà nehe. Zotàw yrykawhu ikupe kutyr

ywy Izaew wemipyhyk rà m rehe waneko mehe kwarahy nà n à n ukwaw putar izuwi ukyze haw wà nehe.

**Tupàn ze'eg Moizez pe har
Zuzue pe har iahykaw rehe har**

14 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Moizez pe. — Nemàno haw 'ar uhem wà iko. Enoz Zuzue imuwà kury. Eho hupi tàpuzrà n Tupàn pe imonokatu pyrer pe nehe. A'e pe amume'u putar heremiapo kar Zuzue pe nehe, i'i izupe. Na'e Moizez oho a'e pe Zuzue rupi kury. 15 A'e pe tàpuzrà n Tupàn pe imonokatu pyrer pupu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzexak kar ywàkun upu'à m ma'e pupu. Upytu'u tàpuzrà n pupu teixe haw huwake. 16 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Moizez pe. — Eremàno putar na'arewahy nehe kury. A'e re 'aw teko upytu'u putar herehe uzeruzar ire wà nehe. Wixe putar a'e ywy rehe wà nehe. Umuwete putar tupàn a'e ywy rehe har wà nehe no. Upuir putar ihewi wà nehe. Nezewe mehe uzuhaw putar ze'egaw herehe we wemiapo katu kwer wà nehe. 17 A'e ma'e iapo mehe aikwahy putar wanupe nehe. Apuir putar wanuwi nehe. Napytywà kwaw ihe wà nehe, a'e rupi amo umumaw putar Izaew a'e wà nehe. Iaiw haw tetea'u ur putar wanehe nehe. Zawaiw katu haw tetea'u ur putar wanehe nehe no. A'e rupi uze'eg putar nezewe wà nehe. — Ko ma'erahy xipuraraw zaiko zane, ta'e Tupàn Zanezar nuiko kwaw zaneinuinuro mo a'e xe, i'i putar wà nehe. 18 A'e 'ar mehe aityk putar azeharomoete ihe wà nehe. Ta'e uzapo ikatu 'ym ma'e tetea'u a'e wà xe. Umuwete amo tupàn a'e wà.

19 Emuapyk ko zegar haw pape rehe nehe kury. Emu'e Izaew hehe ne wà nehe. — Pezegar pape rehe peme'e 'ym pà nehe. Xo a'e re zo pepytu'u hehe pezemu'e re nehe, ere wanupe nehe. Ta'e ko zegar haw umume'u putar wanemiapo ikatu 'ym ma'e wanupe a'e nehe xe. 20 Araha putar heremiihu a'e ywy rehe ihe wà nehe. Ikatu a'e. Umuezuz katu ma'e no. Amume'u a'e ywy waipy wanupe. Uhyk putar ma'e paw a'e pe wanupe nehe, a'e

wanupe. Wiko putar hemetarer katu ma'e romo a'e pe wà nehe, a'e wanupe. A'e mehe hereityk putar wà nehe, amo tupàn wamuwete pà wà nehe. Nezewe mehe uzuhaw putar ze'egaw wanehe we heremiapo katu kwer wà nehe. 21 A'e rupi azepek putar wanehe nehe, iaiw haw wamono pà wanehe nehe, zawaiw haw wamono pà wanehe nehe. Ko zegar haw umume'u putar wanemiapo ikatu 'ym ma'e nehe. Ta'e wazuapyapyr umuzà g wiwi putar oho waiko wà nehe xe. Akwaw katu 'aw teko wama'enukwaw paw ihe. Naraha kwaw ywy heremimume'u kwer rehe ihe wà rih. Akwaw kateteahy a'e pe har wanemiapo rà m ihe.

22 A'e 'ar mehe we Moizez umuapyk a'e zegar haw pape rehe a'e. Umu'e teko Izaew izuapyapyr hehe wà no.

23 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Zuzue Nun ta'yr pe. — Nèkà g nehe. Ekyze zo nehe. Ereiko putar teko wanuwihaw romo ywy wanupe heremimume'u kwer ipyhyk mehe nehe. Aiko putar nerehe we ihe nehe.

**Moizez umuapyk Tupàn
ze'eg pape rehe a'e kury**

24 Moizez umuapyk Tupàn ze'eg paw pape rehe a'e. 25 A'e re omono a'e pape Erewi izuapyr Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Ze'eg Hyru heraha har wanupe. Uze'eg Moizez wanupe.

26 Pemono ko pape Tupàn ze'eg hereko har Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg hyru izywyr nehe. Upyta putar a'e pe teko wanemiapo kwer ikatu 'ym ma'e imume'u har romo nehe. 27 Akwaw 'aw teko waneko haw ihe. Heàmà try'ymar romo wanekon wà. Nuweruzar katu kwaw heze'eg wà. Uzàmà try'ym Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e herekuwe mehe a'e wà. Uzàmà try'ym wera'u putar Tupàn hemàno re wà nehe no.

28 Pemono'og Izaew ta'yr wazuapyapyr wanuwihaw paw xe herenataromo pe wà nehe. Pemono'og amogwer tuwihaw pe wà nehe no. Nezewe mehe apuner ko ma'e paw imume'u haw rehe wanupe nehe. Aenz putar ywak ywy rehe we wanemiapo kwer ikatu 'ym ma'e hexak à r à m romo ihe wà nehe.

29 Akwaw ko ma'e ihe. Hemàno re teko uzemono putar ikatu 'ymaw pe wà nehe. Nuweruzar kwaw heremiapo kar wà nehe. A'e mehe uhem putar wanehe zepykaw 'ar nehe. Ta'e wanemiapo kwer ikatu 'ym ma'e umuikwahy kar putar Tupàn a'e nehe xe. Wikwahy putar wanupe nehe.

Moizez uzegar a'e kury

30 Na'e teko Izaew izuapyapyr paw wananataromo Moizez umume'u ko zegar haw wahyhaw rupi kury. Uzypyrog imuzàg pà te iahykaw rehe.

32 ¹ Penukatu nehe, ywak ywy. Pezekaiw heze'eg rehe nehe.

² Tuwe hepurumu'e haw nuzawy kwaw àmàn nehe.

Àmàn ywy rehe ukyr katu ma'e nehe. Tuwe heze'eg nuzawy kwaw zuwiri hezuz ma'e rehe uhàz ma'e nehe.

³ Amume'u putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e her ikatu haw nehe. Pemume'u Tupàn Zanezar uhua'u haw nehe.

⁴ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko zanepyro har romo. Ikatuahy a'e. Hemiapo ikatuahy no. Nuityk kwaw umyrypar wà. Hemiapo ikatu a'e. Umuàgy'ygatu ikatu 'ymaw. Na'imunar kwaw imuàgà'ym mehe.

⁵ Nezewe rehe we hemiaiuhu uzemono ikatu 'ymaw pe wà. A'e rupi, — Tupàn ta'yr wà, ni'i kwaw teko a'e teko wanupe wà. Teko ikatu 'ym ma'e iapo har romo wanekon wà. Na'ikatu kwaw wà.

⁶ Teko ma'e kwaw katu 'ymar romo wanekon wà. Nukwaw kwaw ma'e wà. Nezewe a'e teko werekò Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e a'e wà. Wiko wanu romo a'e. Tupàn umugakwaw katu a'e teko a'e wà.

A'e peapo teko tetea'u romo a'e. Pemugakwaw a'e no.

⁷ Pema'enukwaw uzeapo ma'e kwer rehe nehe.

Pema'enukwaw kwehe arer rehe nehe.

— Ma'e uzeapo kwehe mehe, peze penu wanupe nehe.

— Pemume'u uzeapo ma'e kwer kwehe arer nehe, peze tua'uhez ma'e wanupe nehe.

⁸ Tupàn ywate wera'u ma'e umuhàmuhàz teko paw a'e wà. Omono ywy wanupe pitàitàigatu no.

Umuapyk ma'e ywyzaw nànan.

Omono amo tupàn wanupe wazar romo pitàitàigatu wà no.

⁹ Wexaexak Izaew wemiaiuhu romo wà. Zako izuapyapyr wiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiruze'eg romo wà.

¹⁰ Tupàn wexak a'e teko ywyxiguhu rehe. Ukàzym a'e pe wà.

Miar ipuruzukaiwahy ma'e wiko a'e ywyxiguhu rehe wà.

Tupàn uhem wanuwake.

Uzekaiw wanehe wazyra'i wemiamutar katu wera'u zàwe.

¹¹ Wiràhu umu'e umemyr wawewe haw rehe a'e wà.

Upupirar upepo umemyr wapyhyk pà wa'ar mehe.

Nezewegatete Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzekaiw wemiaiuhu wanehe.

¹² A'e zutyka'i wexak kar wape ràm wanupe.

Ni amo tupàn nupytywà kwaw wà.

¹³ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e upyhyk kar ywytyruhu wemiaiuhu wanupe.

U'u ma'e ko pe har wà. Umur hàir itahu wamyteromo waneko mehe.

Umu'a kar uri 'yw ywy ita tetea'u hereko har rehe.

- 14 Omono tapi'ak kamykwer
wanupe wanemi'u romo.
Omono àràpuhàrànete
kamykwer wanuspe no.
Omono ho'o kwer ikatu
wera'u ma'e wanuspe:
àràpuhàràna'y'r hawitu ma'e
awa ho'o kwer,
àràpuhàràn hawitu ma'e awa
ho'o kwer,
àràpuhàrànete awa ho'o kwer.
Omono arozzràn ikatu
wera'u ma'e wanuspe.
Omono win ikatu wera'u
ma'e wanuspe no.
- 15 Teko Tupàn hemixak kwer wiko
hemetarer katu ma'e romo wà.
Nezewe rehe we uzàmàtyry'ym
Tupàn wà.
Hemetarer katu wà. Waneko
haw ikatu. Hurywete wà no.
Nezewe rehe we weityk
wapo arer Tupàn wà.
Upuir uzehe uzekaiw ma'e
omonokatu har wi wà.
Weityk upyro har wà.
- 16 Umuwete tupàn a'ua'u wà. A'e rupi
umuikwahy kar Tupàn wà.
Umuwete katu tupàn a'ua'u
purumuhuhuk ma'e wà.
A'e rupi wikwahy wanuspe.
- 17 Uzuka ma'ea'y'r tekwe
ikatu 'ym ma'e wanuspe wà.
Uzuka ma'ea'y'r tupàn a'ua'u
wanenataromo wà.
Numuwete pixik kwaw
a'e tupàn a'e 'ym mehe wà.
Ipyahu a'e tupàn Izaew wanuspe wà.
Waipy nukwaw kwaw wà.
- 18 Heharaz omonokatu har wi wà.
Weityk u wà. Upuir wapo arer wi wà.
- 19 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
wexak a'e ma'e iapo mehe wà.
Wikwahy wanuspe.
A'e rupi weityk wa'y'r wà.
Weityk wazyr wà no.
- 20 — Aityk kwez ihe wà.
Aexak putar wanuspe uzeapo
ma'e ràn nehe kury.
Ta'e wiko teko hereruzar
'ymar romo wà xe.
Wiko hera'y'r heze'eg heruzar 'ymar
romo wà, i'i wanuspe.
- 21 Umuwete tupàn a'ua'u wanagapaw
hemuikwahy kar pà wà.
Herewyrowyroahy wazar
tupàn a'ua'u wanehe ihe.
Amono kar putar teko ma'e kwaw
par 'ym wanuspe ihe wà nehe.
A'e teko umuikwahy kar
putar Izaew a'e wà nehe.
Hewyrowyroahy putar amo teko ikàg
'ym ma'e wanehe wà nehe.
- 22 Hekwahy haw ukaz putar
tata zàwe nehe.
Umumaw putar wyw
rehe har paw rupi nehe.
Te umàno ma'e kwer wapyta haw
wapy putar nehe.
Wapy putar wywytyruhu
iwy pe har nehe.
- 23 Amu'ar kar putar iaiw haw wanehe
imupytu'u kar 'ym pà nehe.
Akutuk putar ma'erahy
tetea'u pupe ihe wà nehe.
- 24 Ma'uhez haw uzuka putar a'e wà nehe.
Taku haw umumaw putar wà nehe.
Ma'eahy haw umumaw putar wà nehe.
Ni amo numukatu kwaw
a'e ma'eahy haw wi wà nehe.
Amono kar putar miar hehaite ma'e
wakuty'r ihe wà nehe.
Uzàmàtyry'ym putar oho wà nehe.
Amono kar putar moza'iw wakuty'r ihe
wà nehe no. Uxi'u putar wà nehe.
- 25 Katu pe wàpuz wi umàno putar oho
zèàmàtyry'ymawhu pe wà nehe.
Umàno putar wàpuz me ukzye
haw wi wà nehe.
Zauxiapekwer uzuka putar
kwàkwàmo wà.
Uzuka putar kuzàwaza wà nehe no.

- Uzuka putar kwarearer wà nehe no.
 Uzuka putar kuzàtàngwer
 wà nehe no.
- Uzuka putar tua'uhez kwer
 wà nehe no. Uzuka putar
 ihya'uhez kwer wà nehe no.
- 26** Apuner mo ywy nànn
 wamuhàmuhàz haw rehe ihe.
 Nezewe mehe teko paw heharaz
 mo wanuwi wà.
- 27** Aze mo azapo nezewe haw,
 waàmàtyry'ymar uze'eg
 urywahyahy mo wanehe wà.
 Naputar kwaw nezewe haw ihe.
 Hemu'em mo zeupeupe
 wanehe wà no.
 — Uruityk Tupàn hemiai hu ure wà,
 i'i mua'u mo wà. Naputar kwaw
 nezewe haw ihe.
 — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
 numumaw kwaw a'e wà,
 i'i mua'u mo wà.
 Naputar kwaw nezewe haw ihe.
- 28** Izaew wiko teko ma'e kwaw
 par 'ym romo wà.
 Nukwaw pixik kwaw ma'e wà.
- 29** Aze mo wiko ma'e kwaw
 par romo wà,
 — Tupàn zanereityk zaneremiapo
 kwer rehe a'e, i'i mo wà.
 — Uzepyk zanerehe zaneremiapo
 kwer ikatu 'ygwer ma'e
 hekuzaromo a'e, i'i mo wà.
- 30** Māràzàwe tuwe miw uzàn oho
 pitài wàmàtyry'ymar wi wà.
 Mokok umuzàn kar 10.000 wà.
 Uzàn wanuwi wà, ta'e wanehe
 uzekaiw ma'e weityk a'e wà xe.
 Tupàn Tuweharupi Wiko
 Ma'e ume'eg wemiai hu
 waàmàtyry'ymar wanupe wà.
- 31** Zaneàmàtyry'ymar wazar tupàn wà,
 na'ikàg kwaw Tupàn
 Zanezar zàwe wà.
 Te zaneàmàtyry'ymar umume'u
 ikàg wera'u haw wà.
- 32** Iaiw Xotom tawhu pe har wazàwe wà,
 Komor tawhu pe har wazàwe wà.
 Nuzawy kwaw uwà 'yw i'a ma'e wà.
 I'a kwer na'ikatu kwaw.
 Iro. Upuruzuka no.
- 33** Nuzawy kwaw win mozaiw
 ipuruzuka haw iapo pyrer wà.
 Wenuhem puruzuka haw mozaiw
 wanuwi win romo iapo pà wà.
- 34** Tupàn ima'enukwaw ma'e
 wàmàtyry'ymar wanemiapo
 kwer rehe a'e.
 Wàro 'ar ikatu ma'e iko. A'e 'ar mehe
 uzepyk putar wanehe nehe.
- 35** Tupàn uzepyk putar nehe. Umekuzar
 putar nehe.
 Ur putar amo 'ar nehe. A'e 'ar mehe
 iàmàtyry'ymar u'ar putar wà nehe.
 Iaiw haw wanehe i'ar haw 'ar uhem
 iko na'arewahy a'e.
- 36** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
 upuhareko putar wemiai hu wà nehe,
 Wakàg 'ymaw hexak mehe wà nehe.
 Upyro putar izupe uma'ereko
 ma'e wà nehe.
 Paw rupi weityk a'e 'ym mehe wà.
- 37** Na'e upuranu putar wemiai hu
 wanehe nehe.
 — Ma'e pe tupàn a'ua'u pezar
 wanekon wà kury,
 i'i putar wanupe nehe.
 Pezeruzar amo penehe uzekaiw ma'e
 rehe. Ma'e pe hekon kury.
- 38** Pezuka ma'ea'yr henataromo pe wà.
 Pemono ma'ea'yr wanupe pe wà.
 Pemono win wanupe.
 Tuwe pepytywà ko 'ar
 rehe a'e wà nehe kury.
 Tuwe ur pepyro pà wà nehe no.
- 39** Pe paw rupi nehe, pekwaw ko ma'e
 nehe. Xo ihe zo aiko Tupàn romo ihe.
 Naheta kwaw amo tupàn wà.
 Apuruzuka ihe. Apurumuigo
 kar ihe no.
 Apurukutuk no. Apurumukat u no.

Aze hepurapo wer amo ma'e rehe nehe,
ni amo nupuner kwaw hemupytu'u
kar haw rehe iapo re wà nehe.

40 Aupir hepo ywak kutyr kury.
Amume'uahy ko ma'e hereko
haw rehe ihe kury.

Azapo putar ko ma'e ihe nehe.

41 Amuaima katu putar hetakihe puku
heny katu ma'e ihe nehe.
Azypyrog putar ikatu 'ym ma'e iapo
har wanehe hezepyk pà nehe.
Azepyk putar heàmàtry'ymar
wanehe nehe.

Azepyk putar herehe iakatuwawahy
'ym ma'e wanehe nehe no.

42 Teko wanuwykwer umupinipinim
putar heru'yw nehe.

Hetakihe puku uzuka putar
heàmàtry'ymar a'e wà nehe.
Ni pitài heàmàtry'ymar nuhem
kwaw umàno haw wi wà nehe.

Te heremipyhyk kwer
azuka putar ihe wà nehe,
i'i Tupàn.

43 Tuwe teko paw umume'u Tupàn
hemiaiuh wakatu haw wà nehe.
Tupàn uzepyk putar wemiruze'eg
wazuka arer wanehe nehe.
Uzepyk putar wàmàtry'ymar
wanehe nehe.

Umunàn putar wemiaiuh wanemiapo
kwer ikatu 'ym ma'e nehe.

44 Moizez a'e, Zuzue Nu ta'yr a'e no, umuzàg
a'e zegar haw paw teko wanenataromo a'e wà.

Upaw etea'i Moizez ze'eg awer kury

45 Moizez umumaw Tupàn ze'eg nànan
teko wamu'e haw. 46 Na'e uze'eg wanupe.
— Pema'enukwaw katu ma'e nànan pemu'e
awer rehe nehe. — Peruzar Tupàn ze'eg
pape rehe imuapyk pyrer paw rupi nehe,
peze pena'yr wanupe nehe. 47 — Na'ikatu
kwaw, peze zo a'e ze'eg pe nehe. Nan. A'e
ze'eg pemuigo kar a'e. Aze peruzar a'e ze'eg
nehe, pemumaw putar kwarahy tetea'u ywy
na'arewahy penemipyhyk ràmm Zotàw

yrykawhu ikupe kutyr har rehe peneko pà
nehe. 48 A'e 'ar mehe we Tupàn Tuweharupi
Wiko Ma'e uze'eg Moizez pe.

49 — Eho ywytyruhu heta haw Amari her
ma'e ko Moaw ywy rehe har pe nehe. Ezeupir
Nemo ywytyr Zeriko tawhu henataromo har
rehe nehe. Ýwytyr apyr nereko mehe erexak
putar Kànàa ywy nehe. Amono putar a'e ywy
teko Izaew izuapyapyr wanupe nehe.
50 Neryky'yr Àràw umàno Or ywytyr rehe a'e.
Nezewegatete eremàno putar Nemo ywytyr
rehe ne nehe no. 51 Naperuzar katu kwaw
heze'eg teko Izaew wanenataromo. Merima
'zygwar huwake peneko mehe napeiko
kwaw multe Kanéz tawhu wi. Peiko Zim
ywyxiguhu rehe a'e 'ar mehe. A'e pe a'e 'ar
mehe nahemuwete kwaw pe pe. 52 A'e rupi
xo multe wi erexak putar ywy Izaew wanupe
heremimono ràmm nehe. Nereixe kwaw ipuje
nehe. Nereata kwaw hehe nehe.

Moizez omono uze'egatu Izaew ta'yr wazuapyapyr nàngatu a'e kury

33 1 Umàno 'ym mehe we Moizez Tupàn
hemiruze'eg omono ko ze'egatu teko
Izaew wanehe. 2 Nezewe i'i a'e.

— Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ur Xinaz
ywytyr wi a'e.

Uzexak kar kwarahy ài Enom wa'aromo.
Pàrà ywytyr wi uhyape
katu wemiaiuh wanehe.

Heko haw pe har tetea'u ur hupi wà.
Heta tata iawzye har rehe.

3 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
uzamutar katu wemiaiuh wà.

Uzekaiw katu wemiruze'eg wanehe.
Wapyk henataromo ize'eg
rehe uzemu'e pà wà.

4 Moizez omono Tupàn ze'eg wanupe.
Ize'eg nuzawy kwaw temetarer
tetea'u teko Izaew wanupe.

Naheta kwaw amo hekuzar
wera'u ma'e wanupe.

5 Izaew ta'yr wazuapyapyr teko
hexaexak pyrer uwihaw wanehe
we wazemono'og mehe,

- Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko wanuwihawete romo.
- 6 Moizez uze'eg nezewe Humen izuapyapyr wanehe a'e.
Tuwe Humen wikuwe tuweharupi wà nehe.
Tuwe numàno pixik kwaw wà nehe.
Tuwe heta tetea'u tuweharupi wà nehe.
- 7 Umume'u ko ma'e Zuta izuapyapyr wanehe.
O Tupàn, einu Zuta newe waze'eg mehe ne wà nehe.
Emono'og a'e teko amogwer neremiaihu wanehe we ne wà nehe.
Ezàmàtry'y'm waàmàtry'y'mar ne wà nehe.
Epytywà waàmàtry'y'mar waneityk mehe ne wà nehe.
- 8 Umume'u ko ma'e Erewi izuapyapyr wanehe.
O Tupàn, eremono Tumi Uri rehe we Neremiruze'eg neremixamixak kwer wanupe.
Ereagaw Maxa pe ne wà.
Ereze'egahy wanupe Merima 'zyzgywar huwake ne wà no.
- 9 Uzemonokatu wera'u newe a'e wà.
Nuzemonokatu kwaw u wanupe wà,
Uwywyr wanupe wà,
wa'yr wanupe wà.
Weruzar neze'eg wà.
Uzapo ma'e uze'egaw nerehe we wemiapo katu kwer rupi katete wà no.
- 10 Umu'e putar teko paw neze'eg rehe wà nehe.
Wapy putar yhyk zàwenugar nerenataromo wà nehe.
Uzuka putar ma'ea'yr ma'ea'yr hapy haw nerenataromo har rehe wà nehe no.
- 11 O Tupàn, emono neze'egatu Erewi izuapyapyr wanehe nehe.
Tuweharupi emukàg kar wiwi wera'u ne wà nehe.
Tuwe wanemiapo paw ikatu newe nehe.
- Emumaw waàmàtry'y'mar ne wà nehe.
Tuwe nuzeupir wi pixik kwaw wà nehe.
- 12 Umume'u ko ma'e Mezàmi izuapyapyr wanehe.
Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzamutar katu Mezàmi izuapyapyr a'e wà.
Tuwe omonokatu 'ar nànan wà nehe.
Tupàn uzekaiw putar wanehe tuweharupi nehe.
Wiko katu putar wà nehe,
ta'e upyro putar ikatu 'ymaw wi a'e wà nehe xe.
- 13 Umume'u ko ma'e Zuze izuapyapyr wanehe.
Tuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e omono uze'egatu Zuze waiwy rehe nehe.
Tuwe umugyr kar àmàn tetea'u hehe nehe.
Tuwe umur 'zyzgywar ohoete ma'e tetea'u hehe nehe no.
- 14 Tuwe Tupàn omono ma'e'a kwer kwarahy hemimuapyw kwer wanupe nehe.
Tuwe omono uze'egatu arozràn ipo'o haw tetea'u rehe wanupe nehe no.
- 15 Tuwe wyytyr kwehe arer umuezuz temi'u tetea'u wà nehe.
- 16 Tuwe Tupàn omono uze'egatu a'e ywy rehe nehe, hehe har nànan nehe no.
Tuwe umur ikatu ma'e paw a'e ywy rehe nehe.
Tuwe Tupàn ka'akyr ukaz ma'e pupe uzexak kar ma'e kwer uzapo ikatu ma'e wanupe a'e nehe.
Tuwe a'e ze'egaiw paw u'ar Zuze izuapyapyr wanehe nehe.
Ta'e Zuze wiko wyky'yr wanuwi upuner wera'u ma'e romo a'e xe.
- 17 Ipuràg eteahy haw nuzawy kwaw tapi'aka'yr awa ipuràg eteahy haw. I'ak nuzawy kwaw tapi'ak awa hehaite ma'e i'ak.

- Manaxe izuapyapyr heta tetea'u
ma'e wiko i'ak romo wà.
Eparai izuapyapyr heta tetea'u
ma'e wiko i'ak romo wà no.
Zuze uzàmàtry'ym wàmàtry'ymar
u'ak pupe wà.
Oho wanaikweromo ywy nànàn wà.
- 18** Umume'u ko ma'e Zemuròm
izuapyapyr wanehe, Ixakar
izuapyapyr wanehe no.
Tuwe Zemuròm wiko
hemetarer katu ma'e romo
amo ywy rehe har wanupe
ma'e ime'eg pà wà nehe.
Tuwe Ixakar hemetarer
katu uuiwy pupe wà nehe.
- 19** Wenz teko wamuwà
ywytyr uuiwy rehe har pe wà.
A'e teko uzuka putar ma'ea'yr Tupàn
pe ikatu ma'e a'e pe wà nehe,
henataromo wà nehe.
Upyhyk putar ikatu ma'e
tetea'u yryhu wi wà nehe.
Upyhyk putar ikatu ma'e tetea'u ywyxig
yryhu izywyr har wi wà nehe no.
- 20** Umume'u ko ma'e Kaz wanehe.
Ikatahy Tupàn a'e,
ta'e umuhua'u Kaz ywy a'e xe.
Teko Kaz izuapyapyr wàro ma'e
zàwàruhu iriàw ài wà.
Ozo'ok wàmàtry'ymar izywa.
Ozo'ok iàkàg wà no.
- 21** Upyhyk ywy imume'u pyrer
ipehegwer uhua'u wera'u ma'e wà.
Omono pehegweruhu tuwihaw pe
imono pyr zàwenugar izupe wà.
Weruzar Tupàn Tuweharupi
Wiko Ma'e ze'eg wà.
Weruzar hemiapo kar wà,
teko wanuwihaw
wazemono'og mehe wà.
- 22** Moizez umume'u ko ma'e
Nà izuapyapyr wanehe.
Nà nuzawy kwaw zàwàruhua'yr iriàw.
Opopor iko Màyà ywy rehe.
- 23** Moizez umume'u ko ma'e Napitari
izuapyapyr wanehe.
Tupàn omono uze'egatu tetea'u
Napitari wanehe.
Waiwy uzypyrog Karirez yryhu rehe.
Oho kwarahy ihemaw awyze
har kutyr har pe.
- 24** Moizez umume'u ko ma'e
Azer izuapyapyr wanehe.
Tupàn omono wera'u uze'egatu tetea'u
Azer wanehe amogwer wanuwu a'e.
Tuwe Tupàn uzamutar katu wera'u
Azer amogwer Izaew ta'yr
wazuapyapyr wainuinuromo
wà nehe.
Tuwe heta tetea'u uri 'ywy
waiwy rehe nehe.
- 25** Tuwe ukenawhu itaper iapo pyrer
umigatu tawhu waiwy rehe har nehe.
Tuwe a'e tawhu pe wiko
zeàmàtry'ym 'ymaw rehe
tuweharupi wà nehe.
- 26** Teko Izaew izuapyapyr wà,
naheta kwaw amo Tupàn
Zanezar zàwenugar a'e wà.
Ikàg a'e. Tuwihawete zàwe hekon.
Wahaw ywak.
Wapyk ywàkun rehe.
Ur zanepyro pà no.
- 27** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko
zanerehe uzekaiw ma'e romo.
Uzekaiw zanerehe tuweharupi
uzywa pupe.
Zanerenatar wi Tupàn umuhem
kar zaneàmàtry'ymar wà.
— Pemumaw pe wà nehe, i'i zanewe.
- 28** Teko Izaew wiko katu tuweharupi wà.
Wiko zeàmàtry'ym 'ymaw rehe ywy
ikatu ma'e rehe wà.
A'e ywy umur arozràn tetea'u wanupe.
Umur win tetea'u wanupe no.
Zuwiri tetea'u u'ar ywy rehe.
- 29** Teko Izaew izuapyapyr wà.
Penurywete tuwe peiko.
Naheta kwaw amo teko
pezàwenugar wà.

Peiko teko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemipyro kwer romo.
 Wiko u'lw wi pezemimaw romo a'e.
 Wiko petakihe puku romo no.
 Pezeàmim puruzuka haw wi.
 Weityk peàmàtyry'ymar penenataromo wà no.
 Izaew, peàmàtyry'ymar wapyk putar upenàràg rehe penenataromo wà nehe.
 — Urepuhareko pe nehe, i'i putar peme wà nehe.
 Peppyhyk putar waiwy nehe. Peiko putar waiwy izar romo nehe.

Moizez umàno a'e kury

34 ¹ Moizez uhem wwytyr heta 'ymaw Moaw ywy rehe har wi Nemo wwytyr pe oho pà kury. Uzeupir Piziga wwytyr Zeriko henataromo har apyr. A'e pe heko mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak kar Kànàà ywy paw izupe. Wexak Nà tawhu Zireaz ywy rehe har kwarahy heixe haw awyze har kutyr har. ² Wexak amo Izaew ta'yr wazuapyapyr waiwy kwarahy heixe haw kutyr har: Napitari, Eparai, Manaxe kwarahy heixe haw kutyr har. Wexak Zuta ywy te Mezitehàn yryhu pe kwarahy heixe haw kutyr. ³ Wexak ywy kwarahy ihemaw awyze har kutyr har. A'e ywy uzypyrog wwytyr heta 'ymaw Zoar tawhu pe. Oho Zeriko inàzàràn 'yw hereko har pe. ⁴ Uze'eg Tupàn Moizez pe. — Amono putar ko ywy nezuapyapyr wanupe nehe, a'e Àmàrààw pe Izak pe Zako pe. Aexak kar a'e ywy newe ihe kury. Erexak putar nereha pupe kury. Nereata kwaw hehe nehe.

⁵ Nezewe mehe Moizez Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiruze'eg umàno Moaw ywy rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg rupi katete a'e kury. ⁶ Tupàn uzutym hetekwer a'e pe ywyàpyznaw rehe Mete-Peor tawhu henataromo. Te ko 'ar rehe ni amo nukwaw kwaw izutym awer wà. ⁷ Moizez wereko 120 kwarahy umàno mehe. Nezewe rehe we wexak katu ma'e. Ikàg no. Na'ima'eahy kwaw no. ⁸ A'e pe Moaw wwytyr heta 'ymaw rehe Izaew uzai'o Moizez imàno awer rehe wà. Umumaw 30 'ar uzai'o pà wà. Na'e umumaw wazai'o haw 'ar.

⁹ A'e 'ym mehe Moizez wexak Zuzue Nun ta'yr wekuzaromo àràn romo. Omono opo iàkàg rehe. Nezewe mehe Zuzue tynehem ma'e kwaw katu haw pupe. Izaew weruzar Zuzue wà. Weruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg Moizez hemimur kwer wà no.

¹⁰ A'e re nuzexak kar pixik kwaw Tupàn ze'eg imume'u har Moizez izàwenugar wà. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg izupe uwa rupi a'e. Moizez wexak huwa a'e. ¹¹ Naheta pixik kwaw amo purumupytuhegatu kar haw iapo har Moizez izàwenugar wà. Weruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg Ezit ywy rehe wiko mehe a'e. Uzapo a'e ma'e temixak 'ym paw Ezit ywy rehe har wanuwihawete ikuty, amo tuwihaw tuwihawete rehe we har nànan no, hemiai hu nànan no. ¹² Naheta pixik kwaw amo Tupàn ze'eg imume'u har izàwenugar wà. Ni amo nuzapo kwaw purumupytuhegatu kar haw izàwe wà. Uzapo a'e ma'e upuner haw uhua'u ma'e rupi teko Izaew izuapyapyr wanenataromo a'e. *Upaw.*